

Torgallmenningen i Tromsø:
Fra effektivisering til det humane bylandskap
Analyse av reguleringsplanen fra 1956 og reguleringsforslaget fra 2004

Milan Dunderović

KVI-3900: Mastergradsoppgave kunstvitenskap, høst 2006

Det humanistiske fakultet, Universitetet i Tromsø

En stor takk til min kone og mine barn som har holdt ut og vist forståelse all den tiden jeg har jobbet med denne avhandlingen. Takk til alle ansatte, stipendiater og mine medstudenter ved faggruppen for Kunstvitenskap som har hjulpet meg på hver sin måte å fullføre masterutdanningen.

Jeg vil også takke byarkivar Tove Johansen for all hjelpen jeg har fått med å finne frem arkivmaterialet, samt byantikvar Johanne Sognnæs og overlandskapsarkitekt Erik Axel Haagenen i Tromsø kommune som har funnet tid til å dele sine tanker om Torgallmenningen med meg. Alle mine venner og spesielt Anne Ma fortjener en stor takk for all støtte jeg har fått.

Ung og medt i leia
ligg Tromsø der
alltid på spranget
aldri i ro.

Ung og medt i leia
ligg Tromsø der
med én fot i fortida
én fot i fremtida.

(«Fra Ung og medt i leia»,
av Kjell Kristensen, 1994)

Forord

Enhver by og ethvert tettsted har byrom. Byrom er ofte orienteringspunkt eller den endelige destinasjon i vår reise gjennom et urbant sted. Slike plasser er samlingssteder for byens gater som fører mennesker dit. For et trent øye kan slike plasser fortelle mye om stedet og dets historie. Den estetiske utformingen av bylandskap påvirker vår trivsel i det. Forskjellige sosiale samhandlinger plass som gjør byrommet levende.

I byen Tromsø er Torgallmenningen et av de mest sentrale byrom. Dessverre viser det seg at dette byrommet, tross sin sentrale plassering i byen, ikke er særlig kjent verken som navn eller fysisk utstrekning. Under mitt arbeid med avhandlingen fikk jeg spørsmål om hva jeg skrev om. «Om Torgallmenningen i Tromsø», svarte jeg. - For mange var dette et uklart svar, og flere lurte på hvor Torgallmenningen ligger. I noen tilfeller ble jeg møtt med spørsmålet: «Er ikke Torgallmenningen i Bergen?».

Jeg har også fått høre at byrommet i det hele tatt ikke finnes i Tromsø, mens andre har åpnet for en diskusjon om hva Torgallmenningen omfatter. Også enkelte av enhetene innenfor Tromsø kommune har røpet manglende kjennskap både til samtidens forhold og byrommets historie, noe som ble bekreftet gang på gang etter at jeg søkte informasjon om Torgallmenningen. Som følge av disse erfaringene har jeg erkjent at min avhandling omhandler et objekt som er lite kjent både blant byens innbyggere og blant byens offentlige enheter. Hvorfor det er blitt slik vil jeg ikke spekulere i. Avhandlingen er mitt forløpige bidrag til forståelsen av hva Torgallmenningen i Tromsø var, hva den er og hva den kan bli.

Innhold

---

1. INNLEDNING.....	1
1.1. HVA ER TORGALLMENNINGEN? – EN BEGREPSANALYSE.....	4
1.2. HVOR ER TORGALLMENNINGEN?	6
Torgallmenningen i 2006	10
2. BYGNINGSLOVER	24
3. MED GASSEN I BÅNN MOT BILSAMFUNNET	28
3.1. REGULERINGSPROSESSEN PÅ 1950-TALLET	28
Etterspill til den vedtatte reguleringen.....	35
3.2. 1950-ÅRENES REGULERING – GJENKLANG FRA FORTIDEN.....	38
Om professor Sverre Pedersen.....	38
Samarbeid mellom Kollstrand og Pedersen	41
«Jompa paa jakt efter ulven»	42
Pedersens Torgallmenning i Tromsø	44
3.3. TORGALLMENNINGENS INNRAMMING I 1960.....	47
Torghuken.....	48
Inntil Stortorget	49
Mellom Storgata og Grønnegata	53
Mellom Grønnegata og Skolegata.....	56
4. REGULERINGSFORSLAGET I 2004 MED TILBAKEBLIKK PÅ 1994	61
4.1. 1994 – FORMING AV STORTORGET OG STORGATA MED AGENDA 21	61
De konkrete handlingene for Stortorget og Storgata mellom 1992-94.....	64
4.2. FORPROSJEKTET «TORGALLMENNINGEN OG RÅDHUSPLASSEN I TROMSØ».....	66
Prinsipper for utforming og oppgradering av Torgallmenningen.....	69
Rådhusplassen.....	75
5. KONKLUSJON	81
BILLEDLISTE.....	91

LITTERATURLISTE.....	93
Tidsskrift- og avisartikler.....	95
Rapporter	96
Upubliserte kilder.....	96
Internett kilder.....	100
VEDLEGG.....	101

1. Innledning

Denne avhandlingen har Torgallmenningen i Tromsø som tema. Dette byrommet har gjennom sin historie blitt utsatt for flere endringer. For å begrense omfanget har jeg valgt to reguleringsforslag med ulike tilnæringsmåter til Torgallmenningens funksjoner. Avhandlingen vil ta for seg planleggingen av det offentlige rom.

Den første reguleringen ble planlagt i begynnelsen av 1950-årene og vedtatt i 1956. Planen ble gjennomført, men bare delvis. Dette var en periode der byplanlegging og effektivisering av samfunnet var høyt prioritert. Med denne typen regulering hadde tanker om arkitektur og urban planlegging fra 1920-30-tallet kommet til Tromsø og Torgallmenningen. Dette medførte at noen av de lokale, særegne funksjonene måtte vike for å gi plass til nye, moderne funksjoner.

Det andre reguleringsforslaget er fra 2004. Forslaget er ikke vedtatt. Denne reguleringen vil tilføre Torgallmenningen nye elementer og en utforming som vil åpne for nye funksjoner der behovet for medmenneskelig kontakt er høyt prioritert.

I de forberedende fasene av avhandlingen gjorde jeg meg kjent med historien til Torgallmenningen. Lite av dette vil bli nevnt i avhandlingen, men dette har hjulpet meg til å forstå opprinnelsen og bruken av allmenningen i et historisk perspektiv.

Jeg vil analysere begge reguleringene og også bygningsfasadene fra de aktuelle tidsrommene. Et slik valg vil danne et helhetlig inntrykk av Torgallmenningen. Som hjelp for analysene har jeg lagt ved to egenproduserte kart over Torgallmenningen. De fleste av de omtalte objekter i analysene er markert på kartene. Det siste vedlegget inneholder en grafisk fremvisning av forskjellige vindus- og takformer.

Mine analyser baserer seg på skriftlige arkivkilder og fotografier. Ved hjelp av de vil jeg se på endringene av Torgallmenningen i et historisk perspektiv over tid. Utformingen av Torgallmenningen og bygningsfasadene som er i dag har tilknytting til ulike perioder i byens historie. Analysen vil bli brukt til å skaffe en dypere forståelse av endringer og kartlegge hvilke former og funksjoner knyttet til Torgallmenningen som har blitt forandret eller videreført tross nye reguleringer.

Under mitt arbeid med arkivmaterialet har jeg avdekket en sammenheng mellom reguleringene og endringene som har foregått i relativt nær historisk fortid. Dette gjelder for begge reguleringene. Planforslaget fra 1950-tallet tar opp noen av elementene som ble utarbeidet i sammenheng med konkurransen om reguleringsplan for byen Tromsø i 1922. Det jeg henviser til er professor Sverre Pedersens vinnende reguleringsforslag. Planen ble aldri gjennomført, men deler av den har i ettertid blitt tatt opp til vurdering og i noen tilfeller også blitt realisert. Siden Pedersens forslag hadde stor innvirkning på byens utforming vil hans planer for Torgallmenningen bli analysert i sammenheng med reguleringen fra 1956.

Også reguleringsforslaget fra 2004 viser tilbake til tidligere endringer i allmenningen. I selve forprosjektet uttrykkes det tilfredsstillelse med endringene som ble gjort i forbindelse med opprustningen av Storgata og Stortorget i 1994. Denne igjen ville ikke vært mulig uten reguleringsforslaget i 1983. For Torgallmenningen betyr dette året det endelige brudd med verdiene som reguleringen fra 1956 og Pedersen representerte. Reguleringsforslaget fra 1983 ble ikke realisert, men resultatet ble en omgjøring av deler av Torgallmenningen til bilfri sone. Større betydning for den fremtidige utformingen av byrommet hadde opprustningen fra 1994 som vil bli analyserte i sammenheng med reguleringsforslaget fra 2004.

Jeg har foretatt en formal analyse av nesten alle bygningsfasadene som lå inntil Torgallmenningen, både i 1960 og i 2006. Årsaken til at alle bygningsfasadene ikke har blitt analysert er at noen av bygningene har jeg ikke klart å finne bildet av i arkivmaterialet. Analysen av bygningsfasadene i 1960 har blitt mulig på grunn av Hans A. Brandt fotosamlingen¹. Analyse av dagens bygningsfasader inntil Torgallmenningen har blitt enklere. I avhandlingen bruker jeg mine egne fotografier.

Formal analyse er også brukt for å undersøke de to reguleringene. På en enkel måte har jeg beskrevet de former som kan sees med det blotte øye. For denne avhandlingen gjelder dette i første rekke de fysiske former som danner eller avgrenser Torgallmenningen, gatebelegg, struktur på grunnplanet, fasader med sine elementer, overflater, farger og lignende.

---

¹ Hans A. Brandt – født ca. 1900 - død ca 1965. Fra Oslo. Lærer og fotograf. Fra 1956 til 1960 var Brandt engasjert av Tromsø Museum til ulike oppdrag. I 1959 og 1960 engasjerte Tromsø Museum, i samarbeid med Tromsø Kommune, Brandt til å fotografere alle bygg og gater i Tromsø by. I 1959 tok Brandt 250 svart-hvit fotografier av bymiljøet nedenfor Storgata, fra Macks bryggeri til Nansens plass. Året etter tok Brandt 260 svart-hvit bilder av områdene ovenfor Storgata, samme år fotograferte han også 250 lysbilder fra hele byen. Brandts fotografier er i dag en unik dokumentasjon av hvordan Tromsø by så ut rundt 1960. Arkivet inneholder 926 av Brandt sine fotografier som er tilgjengelig på nettstedet «Foto@arkivet – Tromsø Museum – Universitetsmusset».

Analysene av reguleringene og bygningsfasadene vil brukes for å svare på et delspørsmål i denne avhandlingen; forhold mellom form og funksjon i Torgallmenningen under de to reguleringene. På dette delspørsmålet vil reguleringen fra 1956 gi et mer helhetlig bilde enn forslaget fra 2004, fordi resultater av den førstenevnte reguleringen ble synlig utover 1950- og 60-tallet. Reguleringsforslaget fra 2004 er ferdigutarbeidet, men er verken vedtatt eller realisert. Om denne reguleringen blir noen ganger mer enn et forslag er det vanskelig å si noe om per dags dato.

I den avsluttende delen for avhandlingen vil jeg vise hvilke endringer andre steder i byen som har innvirket på det endelige utfallet av reguleringene i 1956 og 2004. Min tese er at funksjoner til Torgallmenningen endres i takt med endringen av funksjoner andre steder i byen. Hvilke steder og funksjoner jeg nevner skal du se på i avhandlingen.

Jeg vil se på forholdet mellom funksjon og form på Torgallmenningen og stille spørsmål om formen til allmenningen har endret seg for å tilfredstille kravene til bruk eller om funksjonene har tilpasset seg formen og hvilken innvirkning det hadde på Torgallmenningen som helhet?

Etter at jeg har sett på de estetiske tendensene i reguleringene fra 1956 og 2004 vil jeg svare på hovedspørsmålet for denne avhandlingen; Hva er utgangspunktet og konsekvensene av reguleringene fra 1956 og 2004 for bruk av Torgallmenningen?

Min tese er at reguleringene med utgangspunkt i ulike byplanleggingstradisjoner har forstått Torgallmenningens funksjoner på ulike måter. Den første reguleringen endret allmenningen i tråd med samfunnets krav til effektivisering. Det motsatte har skjedd i vår samtid hvor menneskene er i sentrum for byplanleggingen. Ulike oppfatninger i formingen av Torgallmenningen kan ha årsak i forskjellige forhold og forståelse av funksjoner knyttet til rompersepsjon og menneskets plass i et bylandskap.

1.1. Hva er Torgallmenningen? – En begrepsanalyse

Under mitt arbeid med avhandlingen oppdaget jeg at Torgallmenningen i løpet av sin historie har hatt flere navn. Spesielt i arkivmateriale og litteratur av eldre dato er det brukt en annen betegnelse på byrommet. I dokumenter fra 1800-tallet og fra første halvdel av 1900-tallet omtales det med betegnelsen Rådhusallmenning. Dette har sin årsak i at alle rådhus i byen ble reist rundt og omkring denne allmenningen. Det første rådhuset var plassert foran Rådstua² og lå i enden av Grønnegata.³ I 1863 ble Rådstua reist på samme sted som vi finner den i dag. Siden ble det reist to rådhusbygninger til. Den første i 1959 og den nåværende i 2005. Begge bygningene har hatt bygningslinjen inntil allmenningen.

I nyere tid brukes betegnelsen Torgallmenningen. Her vil jeg allerede gjøre oppmerksom på at jeg kun bruker denne betegnelsen på byrommet. Dette gjelder også tekster som inneholder sitater som anvender det opprinnelige navnet på allmenningen.

Torgallmenning er satt sammen av to ord: torg og allmenning.

Torg (topr, russisk) – marked, handel, markeds plass⁴

Ordet har sin opprinnelse i gammelrussisk og har vært å finne i flere andre europeiske språk i beslektet form; i litanisk i form av *tuřgus* som betyr marked. Ordet *tırgus* i lettisk har samme betydning. Også de skandinaviske språkene har lånt ordet fra gammelrussisk; norsk – torg, svensk – torg, dansk – torv, finsk – turku.⁵

Selv om de skandinaviske språkene hører til den germanske språkgruppen er den germanske opprinnelsen av de nordiske ordene tvilsom fordi dette tilfellet av germansk innflytelse på slavisk er umulig å påvise.⁶ I det norske språk betyr torg – *markeds plass*; åpen plass i byen der selger og kjøper, produsent og forbruker, møtes for å handle.⁷ Denne typen markeds plass har lange tradisjoner i den europeiske kultur. I den antikke bykulturen var torget

---

² Nåværende navn på bygningen. På 1800-tallet nevnes den i dokumenter under navnet «Thing- og Arresthuset».

³ Tegnet inn i «Grundtegnning av Tromsø Bye» i 1813.

⁴ Vasmer 1958, s 123f

⁵ Ibid

⁶ Ibid

⁷ Henriksen 1998

også stedet for forsamlinger i det offentlige liv. I antikkens byer var *agora*⁸ stedet for forretningslivet, det politiske, religiøse og sosiale livet.

Generelt har byens liv opp gjennom tidene nettopp vært sentrert rundt handelen på torget og her lå også de viktigste offentlige bygningene. Her i Norge har torghandelen blitt betydelig innskrenket med tiden, både på grunn av etableringen av butikker og av sanitære grunner. Særlig i de større byene ble det bygd torghaller (kjøttball, fiskehall osv.); her foregikk ofte engroshandel.⁹

Nå er handelen på torgene i Norge regulert ved Handelsloven av 6. juni 1980, som avgrensar salg av grønnsaker, frukt og bær kun i naturlig form. Kommunen kan likevel tillate salg av andre varer dersom forbrukernes interesse tilsier det.¹⁰

Sammensetningen av ordet *allmenning* gir oss også en forståelse av dets betydning; et sted som er tilgjengelig for *alle* mennesker i et område. Ordet har lang tradisjon i det norske språket og kulturen. Snorre Sturlasson brukte ordet *allmenning* om «alle våpenføre menn i et område». I senere tid ble denne betydningen erstattet med en annen betydning som forteller om eiendom og bruksrett til et området. Den formelle betydningen av ordet er i følge *Caplex Nettleksikon*:

allmenning, skog el. fjellstrekninger eid av stat, bygd el. private, og som bygdefolket har en viss bruksrett i. Denne omfatter rett til hogst, havnegang, seter, fjellslått, fiske og til mose, torv og løv. Rettens omfang er bestemt ved sedvane el. lov. Allmenningsstyret velges av og blant de eiendoms- og bruksberettigede i a.¹¹

Med andre ord dreier det seg om et område som er eid enten av det offentlige eller private og som mennesker bosatt i nærområdet har bruksrett til. Denne definisjonen gjelder også delvis for en allmenning i en by eller på et tettsted. I *Aschehoug og Gyldendals leksikon* avdekkes en av hovedfunksjonene til dette urbane byrommet: «Også betegnelse på bred, åpen gate el. plass i en by, beregnet på å hindre at en ildebrann skal bre seg.»¹²

I litteraturen som definerer fenomener innen arkitekturen finner vi ikke noen definisjon av begrepet *allmenning*. Grunnen til dette kan være at begrepet først og fremst er

---

⁸ agora (gresk) – folkeforsamling, sted for folkeforsamling, markeds plass, torv. Ofte omgitt av søyleganger og – haller slik vi finner i *stoa* eller *basilika*.

⁹ Gunnarsjaa 1999 s. 16

¹⁰ Ibid

¹¹ Caplex Nettleksikon (<http://www.caplex.net/Web/ArticleView.aspx?id=9336669>) lest: 03. 02. 2006

¹² Heriksen 1998 s. 27

juridisk og har et formelt innhold i Bygningsloven av 1845. Mer om dette skal vi se senere under kapitlet «Bygningslover».

Analyse av de to ovenfornevnte begrepene gir oss forståelse av Torgallmenningens pluralistiske innhold. Det er byrommets funksjon som danner den form som gir mulighet for andre funksjoner. Den formen allmenningen har er nettopp et resultat av den funksjonen den er gitt i planlegging av byer og tettsteder: Nemlig å forhindre spredning av bybranner. For å oppnå dette var det nødvendig å dele byen eller tettstedet. Allmenning var et intervall i bebyggelsen. Det tomme rommet på et urbant sted var en buffer som sikrer stedet mot total utslettelse ved en eventuell brann. Tomrommet som skilte bydelene ga samtidig muligheten til å opprette funksjoner som virker samlende for menneskene. Et sted hvor de kunne være deltakere eller vitne til offisielle eller mindre hverdagslige begivenheter.

I Tromsø, som i mange andre byer, har det åpne rom endret funksjon i takt med tiden og samtidens tenkemåter. I likhet med menneskene har byrommet Torgallmenningen pustet og levd, gledet seg og sørget over sin skjebne. For det meste ikke like tydelig og synlig i takt med våre liv. Eller som Kevin Lynch skriver «..., there is more than the eye can see, more than the ear can hear, a setting or a view waiting to be explored.»¹³.

1.2. Hvor er Torgallmenningen?

Tromsø har siden 1200-tallet vært et viktig kirke- og administrasjonssted. Det ble bygd et lite kirkehus på øya som arkeologiske utgravinger viser befant seg i området Prostneset, det samme området der Tromsø Domkirke nå befinner seg. En kilometer nord for Prostneset ble det reist et lite fort, Skansen. Med sin runde grunnform var det omringet av en vannvoll og anlegget var framtreende i landskapet.

Mellom disse to bygningene, kirken og fortet, var det en bukt der den framtidige byen skulle komme til å vokse fram. Det er påfallende at dette også var karakteristisk for byene Oslo og Trondheim. Begge disse byene vokste også fram mellom kongens viktigste maktbygninger; militæret og religionen. Vi kan derfor stille følgende spørsmål: Hadde

---

¹³ Lynch 1960 s.1

kongemakten allerede på 1200-tallet planer om å etablere Tromsø som kjøpstad og i tillegg bevisste planer om hvor kjøpstaden Tromsø skulle ligge?¹⁴ Dessverre har vi ingen historiske kilder som kan bekrefte eller avkrefte dette spørsmålet.

I 1794 fikk Tromsø bystatus og handelsprivilegier. Dessverre var det ingenting som minnet om en by annet enn i juridisk forstand. Kjøpstaden Tromsø hadde behov for å bekrefte sin status. Allerede i 1788 tegnet amtmann Ole Hannibal Sommerfeldt (?-?) et utkast over den påtenkte kjøpstaden. 25 år etter, i 1813, laget Lorentz Skancke (?-?) en skisse over byen. I tillegg til de to første laget marineløytnant Due (?-?) i pakt med militære tradisjoner et oppmålingskart over Tromsø i 1837.

Det uregelmessige gatenettet langs sjøkanten var fortsatt intakt, mens to rette gater strakk seg fra sør mot nord; Sjøgata som i 1846 endret navn til Storgata (Storgaden¹⁵ [sic]). Parallelt med den løp Grønnegata helt til rådhuset med torget i front.¹⁶ I følge Dues kart dannet rådhuset en avslutning av Torgallmenningen. I 1863 ble det bak den gamle rådhusbygningen oppført en ny rådhusbygning med fengselslokaler. Denne nye offentlige flerfunksjonelle bygningen, i dag kjent som Rådstua.

Dues kart over byen lå til grunn for en byplan som skulle innføres i forbindelse med formannskapslovene og loven om bygningsvesenet av 1845. Denne loven fastslo at alle norske byer skulle ha en bygnings- og reguleringskommisjon. Kommisjonen ble nedsatt i 1846 og samme år ble det laget et forslag til regulering som kommunestyret i Tromsø vedtok.¹⁷ I denne planen ble de åpne plassene i byen virkeliggjort for alvor. Som et brannforebyggende tiltak ble Torgallmenningen anlagt for å dele byen.

Tomten af Thing- og Arresthuset bliver framtidig ikke at bebygge; men Tomt til dette at udvise paa øvre Side af Vestregaden, men Facade mod Torvet, saaledes at Tomten adskilles mindst 40 Alen fra Husrækkerne paa begge Sider. Herved opnaaes den Fordel at Byens søndre og nordre Del adskilles ved en aaben Plads paa omtrent 50 Alens Bredde.¹⁸

¹⁴ Sandmo 1994 s 242

¹⁵ Andresen 1994 s.102f.

¹⁶ Ibid. Både Nils A. Ytreberg i sitt verk *Tromsø Bys Historie* (bind 2) og Astri Andresen forfatter av *Tromsø gjennom 10 000 år* (bind 2) viser til at Rådhuset var avslutningen i nord for Grønnegata. Likevel viser de to kopiene av Dues tegning til ulik plassering av Rådhuset. I *Tromsø bys historie* er Rådstua avtegnet som avslutning på Grønnegata, noe som er riktig, mens i *Tromsø gjennom 10000 år* er Rådhuset flyttet mot øst, over Grønnegata, noe som ikke er riktig. Det siste tilfellet er en feil som utvilsomt skyldes illustratøren av Dues plan, noe kopien hos Byarkivaren i Tromsø bekrefter.

¹⁷ Bygningsloven av 6.9.1845 bestemte at alle byer skulle ha en bygningskommisjon der politimesteren, branndirektøren og stadskonduktøren eller en bygningskyndig person var medlemmer. Dessuten skulle det opprettes en reguleringskommisjon som besto av bygningskommisjonenes medlemmer, magistraten og en eller flere av formannskapsmedlemmene. Loven ble avløst av Bygningsloven av 1924 (i kraft fra 1.1.1929).

¹⁸ Andresen 1994 s 112, henviser til: KATø, Bygnings/reguleringsvesen pk. 1739. Reguleringsplan m.v. for Tromsø By. Tromsø 1901. SATø.

Byen ble altså delt i sør og nord på grunn av Balsfjordvinden ¹⁹ som blåste kraftig fra sør, noe som også senere ble tatt hensyn til i utformingen av byen.

Torgallmenningen er avlang og strekker seg fysisk over et område som skifter karakter fra flatt til svakt hellende og senere bratt terreng, fra Tromsøsundet i øst til Skolegata i vest. Flere gater krysser dessuten allmenningen i nord-sør-retningen. Gatenes rette utstrekning og trafikk langs de samme, deler byrommet opp på grunnplanet. Ikke alle gater er trafikkerte. En stor del av Storgata, hovedgata i byen, krysser allmenningen med en sone som er regulert for myke trafikanter. Hamnegata er regulert kun til drosje- og busstrafikk. De øvrige gatene er regulert for biltransport, der Grønnegata er en av de mest trafikkerte gatene i byen.

Helt inntil sjøkanten ligger Torghuken. Denne delen av byrommet er knyttet til Tromsøsundet. Torghuken ligger i den østlige delen av byrommet og avsluttes med Hamnegata. På den andre siden av gaten ligger Stortorget. For mange tromsøværing er dette selve hjertet i byen. Plassen byr på rikt folkeliv om sommeren, mens det om vinteren kun er i helgene og i forbindelse med kulturelle begivenheter at folk er samlet her. Mot vest avsluttes Stortorget med Storgata som er en av de eldste og lengste gatene i byen. Reguleringen av deler av gaten til bilfrisone bidrar til at folk kan bevege seg fritt mot Torgallmenningen. Dette muliggjør også bevegelsen fra torget over til neste del av allmenningen, det som heter Erling Bangsunds plass.²⁰ Plassen ligger i overgangen mellom flatt terreng i øst og hellende til bratt terreng i vest. I motsetning til den uforstyrrende bevegelsen mellom Erling Bangsunds plass og Stortorget,

Figur 1. Plasser i Torgallmenningen. Egen illustrasjon, 2006

¹⁹ Balsfjordvind er lokal benevnelse på vind som blåser fra sør, sør-øst.

²⁰ Erling Bangsund arbeidet aktivt for bevaring av «gamle Tromsø». Blant annet ved å flytte bygninger av særlige estetiske kvaliteter for bevaring på Hella etter at de var rivningstruet i sitt opprinnelige miljø i byen. Bangsund var også en av ildsjelene i Arbeiderforeningen i Tromsø.

kan vi ikke si det samme om bevegelsen videre mot vest. Trafikken i Grønnegata danner en sterk oppdeling av Torgallmenningen i den nedre delen, som vi allerede har sett, og den øvre delen, som ligger mot vest i et terreng med varierende fall.

Over Grønnegata ligger Rådhusparken. Et lite stykke grøntareal med sittebenker, samt monument over Kong Haakon VII og en musikkpaviljong. Rådhusparken avsluttes mot vest ved Vestregata. Trafikkbildet i denne gaten varierer.

På andre siden av Vestegatagaten ligger Rådstua. Denne bygningen er plassert midt i Torgallmenningen. Ser man Rådstua fra Stortorget vil man kunne oppfatte dette som allmenningens avslutning mot vest. Nærmere studier av bykart og vandring gjennom Torgallmenningen vil derimot avdekke et sjeldent fenomen som strider mot den alminnelige oppfatningen av allmenning: bygningen er plassert i byrommet. Den avslutter rommet visuelt. Fysisk strekker Torgallmenningen seg lenger opp forbi Rådstua langs det bratte terrenget. Bak Rådstua ligger en ny gate som krysser allmenningen. Dette er Parkgata. Mest sannsynlig har den fått dette navnet på grunn av dens tilknytning til Steen-parken. Denne ligger mellom Parkgata og Skolegata som faktisk markerer avslutningen av byrommet.

Etter at vi nå har dannet oss et grovt bilde av byrommets sammensetning skal vi se nærmere på en detalj til før vi analyserer de ulike plassene Torgallmenningen består av. Denne detaljen gjelder allmenningens avgrensning: Mot nord og sør skjer den ved hjelp av bygningsfasadene. Bygningslinjene inntil Torgallmenningen har samme retning, men de flytter seg fra plass til plass i byrommet. Kart over området viser tydelig at den nordre siden har en bygningslinje som strekker seg fra og med Stortorget helt opp til Skolegata. Unntaket er bygningslinjen inntil Erling Bangsunds plass der den katolske bispegården, med sine bygninger er plassert fra bygningslinjen og ut i byrommet. Utstrekning av bygningslinjen fra torget mot Torghuken endrer sin retning med svak helling ut fra byrommet.

På den motsatte siden av Torghuken er situasjonen mer kompleks. Bygningslinjen begynner i øst med en like svak helling inn mot byrommet, men får en knekk som gjør at den fortsetter sin utstrekning parallelt med den på nordsiden. Denne rettlinjede utstrekningen inntil Torghuken fortsetter videre til og med Stortorget. De øvre bygningslinjene langs den sørsiden av Torgallmenningen beveger seg ut fra rommet i form av trappetrinn. Det ene trinnet danner bygningslinjen inntil Erling Bangsunds plass og Rådhusparken, mens det neste trinnet er bygningslinjen mellom Vestregata og Skolegata.

Før vi kommer inn på reguleringene av Torgallmenningen vil jeg gi et inntrykk av byrommet gjennom en detaljert beskrivelse av dets nåværende utforming. Jeg velger å

beskrive Almenningen ved hjelp av mine egne observasjoner og fotografier fra i januar og i oktober, år 2006. Fotografiene på disse to ulike årstidene kan gi oss et klarere bilde av hvordan Torgallmenningen har endret karakter. I januar er byen snødekt og på vei ut av de mørke polarnettene. Byrommet oppleves helt annerledes og gir et helt annet inntrykk når vi går inn i de siste soldagene før vinteren overmann oss. Med utgangspunkt i en soldag i oktober²¹ vil jeg nevne de endringene byrommet kan oppvise en kald januar dag.²²

Torgallmenningen i 2006

(hjelpemiddel: vedlegg 2)

Torghuken ligger i forhold til det skrå terrenget i den nederste delen av Trogallmenningen, mot øst. Denne delen avgrenses av Tromsøsundet. Selve huken er omgitt av kai på tre av sidene. Denne formen oppmuntrer til kontakt mellom eventuelle kjøpere av havets produkter fra mindre fiskebåter som legger til i huken. Det er også anlagt en mindre flytebrygge for å muliggjøre ombordstigning til båtene fra begge sider. Torghuken er gjerdet inn med treverk i bunnen av dens formen, mens det på sidene står metallstolper med kjetting imellom. Inntil tregjerdet er det et lite område belagt med treplanker og sittebenker. På nordsiden av Torghuken er det en trerekke i bjørk plantet i to store kasser av betong med sittemuligheter. Også en mindre informasjonskiosk for Tromsbuss befinner seg på denne siden av huken. I denne delen avgrenses byrommet med bygningen til Norges Kooperative Landsforening²³ (Domus-bygget) (1955) [1]. Bygningen er bygd i armert betong og har fem etasjer. Bygningsfasaden er i pusset mur og har en langside mot Torghuken og en kortside inntil Hamnegata. Fasaden til

Figur 2. Domus-bygget. Eget fotografi, 2006

²¹ Den 1. oktober 2006, mellom kl. 10.30 og kl. 11.33.

²² Den 29. januar 2006, mellom kl. 11. 13 og kl. 11.40.

²³ Norges Kooperative Landsforening (NKL) også kjent under navnet Forbrukersamvirket. Grunnlagt i 1906. Fra 2000 endret de navnet til Coop Norge. Coop er den eneste detaljhandelsvirksomheten som eies av forbrukerne.

første etasje som vender inn mot Torghuken har store vindusflater som er innrammet med bygningens bærestruktur, pilotis. Inngangspartiet er også av glass. Samme fasadeuttrykk har den første etasjen som vender ut mot Hamnegata. Inngangen fra gaten er markert med et overbygg. Den andre etasjen mot Torghuken har et utstikkende vindusbånd med ramme av betong, og oppdelt med rammer i brunt tre. Den øvre delen av fasaden både mot Torghuken og Hamnegata inneholder horisontale vindusrekker i hver etasje. Vinduene er tofags-vinduer uten sprosser og dekor. Over inngangen er det små skilt til butikker som holder til i bygget. Inntil Hamnegata har fasadens høyre side et vidt vertikalt felt over de fire øverste etasjene. På dette feltet er det et fargerikt lysskilt. Bygningen avsluttes med flatt tak som er markert med takbrystning²⁴ i metall. På toppen av bygningen er det flere Coop-flagg.²⁵

Inntil Torghuken, på den motsatte siden, er det to mindre bygninger: offentlig toalett (2002) [2] og trafostasjon [3]. Det offentlige toalettet har terning form med lett belyste, lyse ytre vegger dekket med pleksiglassliknende materiale. Skiltingen på bygningens langsida er godt synlig fra sørsiden. Et mindre skilt på kortsiden mot Stortorget er lite synlig siden det er to gjennomsiktede telefonkiosker med kraftige metallrammer i rød farge. Trafostasjonen befinner seg på den motsatte siden av toalettet. Den er laget av glassbyggestein og blanke metallplater. Disse bygningene med sine lette og lyse bygningsfasade vekker ikke oppmerksomhet. Tvert imot glir deres lyse farger lett inn i den snødekte perioden av året, mens den blanke fasadeoverflatene tar inn fargene fra omgivelsene andre tider av året. På denne siden avgrenses byrommet med bygningsfasadene til Felleskjøpets²⁶ bygg (FK-bygget) (1960)[4] og Norges Råfisklag²⁷-brygga (NRFL-brygga) (1987) [5].

De ulike forhold i vinter- og sommerhalvåret har påvirket bruken av denne delen av byrommet. Om vinteren dekker snø og is store deler av grunnen. Kun asfaltbelegget inntil Domus-bygget og langs FK-bygget og NRFL-brygga er oppvarmet. Med smeltingen av snø kommer det sammensatte underlaget rundt Torghuken til synet. På hver side av huken og fram til Hamnegata er underlaget dekket med to typer gatebelegg: asfalt og kvadratiske betongsteiner. Fortauet som ligger inntil de tre store bygningene som avgrenser Torghuken,

---

²⁴ I faglitteratur brukes også begrepet «takavslutning».

²⁵ Coop er dagens benevnelse på det som tidligere var Norges Koopertiave Landsforening.

²⁶ Felleskjøpet (FK) er hovedleverandør av driftsmidler til Norsk landbruk. Felleskjøpets hovedmål er å styrke medlemmenes økonomi på kort og lang sikt, gjennom innkjøp foredling, salg og distribusjon av driftsmidler, forbruksartikler og tjenester til landbruket.

²⁷ Norges Råfisklag er fiskernes egen salgsorganisasjon for torskefisk, skalldyr, bløtdyr og småhval som leveres langs kysten fra og med Nordmøre til og med Finnmark.

Domus-, FK- bygget og NRFL-brygga, er opphøyd med råhagd vinkelkantstein og dekket med små brosteiner.

Fasaden til FK- bygget og NRFL-brygga, er vendt mot Torghuken. NRFL-brygga er en tre etasjer høy bygning med langsiden mot Torghuken. Bygningen har sin fasade inntil FK-bygget. NRFL-brygga er bekledd med stående trepanel i brun farge. Denne bygningen har med sin form tilpasset seg de eldre bryggene fra 1800-tallet. I første etasje er det tre innganger med lysskilt²⁸ over to av dem. Mellom dørene er det utstillingsvinduer uten sprosser. Ulike formspråk i inngangspartiene og plassering av vinduer over de skaper en vertikal oppdeling av fasaden. Vinduene er trefags, oppdelt med hvite horisontale rammer og opptrer parvis. I fasade-delen nærmest sundet er det ett par vinduer i hver etasje over den to-fløyede døren. I denne delen av fasaden er det også lysskilt med logo og navnet til Norges Råfisklag. Det er to par vinduer i hver etasje over en en-fløyet dør med tre utstillingsvinduer i første etasje. Over den tredje inngangen er det små tofags-vinduer i tre etasjer, en etasje mer enn hva tilfellet er for resten av fasaden. Saltaket er tekket med metallplater som er oppdelt av takvinduer som forlenger den vertikale fasadeoppdelingen. Taket over den tredje inngangen som ligger inntil FK-bygget, har et takopplett med et tofags-vindu. Taket over opplettet fortsetter videre over til FK-bygget. Dette bygget, som opprinnelig var fem etasjer høy, har fått påbygd en etasje til som forenes med taket til NRFL-brygga. Disse to bygningene med ulike fasadematerialer er samlet under et felles tak.

FK-bygget er en fem etasjer høy bygning som befinner seg mellom NRFL-brygga og Sjøgata. Bygningsfasaden mot Torghuken er oppdelt med hvite, slanke felt som med sin horisontale og vertikale retning framhever bygningens bærestruktur. Denne strukturen danner rammer for vindus- og fasadebånd i grå prefabrikkerte asfaltplater i de tre øverste etasjene. I de første to etasjene er det store utstillingsvinduer. Fasaden mot Hamnegata har identisk fasadestruktur som mot Torghuken og i tillegg har det et bredt, lyst felt i pusset mur. Lysskiltet på feltet viser hvilke virksomheter som holder til i bygget. Det er et stort lysskilt med NRFL, et typografisk skilt med Felleskjøpet og et signalrødt skilt med Peppes Pizza. Lysskiltene er naturligvis mest synlige i vinterhalvåret når mørket dominerer.

Som tidligere nevnt er Hamnegata den som skiller Torghuken fra Stortorget. Gaten er siden 1989 stengt for vanlig biltrafikk, men har ennå asfaltdekke avgrenset mot Torghuken og

---

²⁸ Lysskilt viser virksomheter som drives i bygningen. Det er typografisk skilt.

Stortorget med kantstein. Et mindre antall drosjeholderplasser holder til i denne gaten, inntil Torghuken.

Stortorget er belagt med rød beleggingstein og avlang, lys stein som danner en rutenett-struktur. Noen få skritt fra Hamnegata befinner *Fiske- og fangstmonumentet* [6] seg. Dette ble laget av billedhogger Sivert Donali og avduket i 1984. Langs kantene på nord og sørsiden er plassen beplantet med bjørketrær. Gjennom trærne skimtes bygningsfasadene på begge sider. På nordsiden er det to bygninger: Joh. Anderson-bygget [7] og Møllergården (1969) [8a, 8b]. Bygningsfasadene avgrensner Stortorget på nordsiden, mellom Hamnegata og Storgata.

Joh. Anderson-bygget ligger inntil Storgata. Byggeåret for bygget er ikke kjent. Rekonstruksjoner av Tromsø etter kart og gamle fotografier viser at bygningen fantes rundt 1870.²⁹ Bygningsfasaden er symmetrisk i mørkegrønn liggende trepanel og hvite vindusomramminger. Bygningen har to etasjer. I tillegg har den to loftetasjer som har vinduene i gavlen til et halvvalmet tak mot Stortorget. Taket er tekket med svarte, profilerte takplater, mest sannsynlig i metall. I gavlen er det fire vinduer av to forskjellige typer; enkle og tofags-vinduer uten sprosser. I andre etasje er det to trefags-vinduer uten sprosser. Det meste av vinduene er tildekket med hvit folie med logo og navnet til butikken³⁰ som holder til i bygningen. Første etasje åpner seg derimot mot Stortorget med tre avlange utstillingsvinduer uten sprosser. Belistning rundt vinduene er ført ned forbi sålbenken som er rikt dekorert med rundbuer. Mellom første og andre etasje er et hvitt lysskilt.³¹

Figur 3. Fiske- og fangstmonumentet. Eget fotografi, 2006.

²⁹ Andresen 1994 s. 180f, illustrasjon: Leidulf Olsrud og Kjell Lindberg Bykartet (1837) til marineløytnant Due viser ingen bygning på denne tomten. Det eldste fotografiet av bygningen, som jeg kjenner til, er fra 1899. Bildet viser vinduene med belistningen som var ført ned forbi sålbenken som var rikt dekorert med halvbuer. Dette er typisk for vinduene oppført under historismen, mellom 1860 og 1910. Hvis vi antar at vinduene var de opprinnelige kan bygningen være oppført mellom 1860 og 1870. I det motsatte vi kan utvide byggeperioden til mellom 1840 og 1870.

³⁰ InterSport er verdens største sportskjede og har vært etablert med butikker i Norge siden slutten på 1960-tallet.

³¹ Også dette skiltet har typografisk utforming med logoen til InterSport

Møllergården (1962 – 69) består av to tilnærmet like bygninger bygd inntil hverandre, og med mindre forskjeller i fasadeuttrykk. Gården er fire etasjer høy. Mot Stortorget har bygningene hver sine inngangspartier. I første etasjen til begge bygningene er det store utstillingsvinduer. Bygget [8b] (1962) mot øst har overbygg i trebrune panellister. Resten av bygningen er dekt med grå plater i metall. Den andre delen av gården (1969) [8a], nærmest Joh. Anderson-bygget har overbygg kun over inngangen som befinner seg på høyre side. Materialet til overbygget er asfaltplater i mørk gråbrun farge. Det samme materialet er brukt på resten av bygningsfasaden i denne delen av gården. Selv om det er forskjellige materialer som er brukt i fasaden dannes det et felles vindusbånd langs de tre øverste etasjene. Vindusbåndene er fremhevet ved hjelp av omramming i hvit farge. Gården avsluttes med flatt tak hvor bygningsdelen inntil Hamnegata har en markert takbrystning i metall.

Figur 4. Møllergården. Stortorget i forgrunnen. Eget fotografi, 2006.

På sørsiden av Stortorget er det to bygninger som avgrenser Stortorget; Rogers-bygget [9] og bygget til Gerhard Holthe [10], begge bygd i 1978. Uttrykket i fasadene er like, mens fasadebekledningen er forskjellig. Rogers-bygget ligger inntil Hamnegata. Dets fasade er i grå pusset mur og et hvitt bånd av metallplater mellom vindusbåndene i tredje og fjerde etasje. I første etasje, mot Stortorget, er det utstikkende vindusbånd langs hele fasaden. Dette bygget har tre påbygde etasjer med ulike lengder. Mot Stortorget har disse etasjene en glassfasade oppdelt med rammer. Hver etasje avsluttes med flatt tak markert med takbrystning. Det betyr at Rogers-bygget har syv etasjer i stedet for fire eller fem som er tilfellet for de andre nærliggende bygningene.³²

Figur 5. Rogers-bygget og bygget til Gerhard Holthe. Eget fotografi, 2006.

³² På seminaret i regi av Byutviklingsåret 2005 og Det samfunnsvitenskapelige fakultetet ved UiTø, den 27. oktober 2005, uttrykte Jens Revold, leder for Plan- og næringskomitéen ved Tromsø kommune, i sitt innlegg «Time-out og ny giv for planlegging» anger på at kommunen godkjente utvidelsen av Rogers-bygget med de tre etasjene. Hovedårsaken er at bygningen skygger for Torgallmenningen med sine tre ekstra etasjer.

Bygget til Gerhard Holthe ligger inntil Stortorget og Storgata. Det er en betong bygning med store utstillingsvinduer i første etasje. Hver av de øverste tre etasjene er vindusbånd bestående av vinduer uten rammer og sprosser. Resten av fasaden til disse etasjene er dekket med hvite metallplater.

Gatebelegget inntil bygningene er av samme type rødfarget beleggsstein som på hoveddelen på torget. Forskjellen er at gatebelegget inntil bygningslinjene er oppvarmet og bart om vinteren, mens hoveddelen av Stortorget er dekket med snø og is. De bare stiene strekker seg over det oppstigende terrenget opp til Storgata. I oppstigningen fra Stortorget til Storgata er gatebelegget tilpasset til terrenget blant annet ved bruk av trappetrinn [11]. Trappen har konkavform og to lave marmorvegger på sidene. På det øverste trappetrinnet er det sittebenk og blomsterkasser i betong. Dette møblelementet blir fjernet i løpet av høsten selv om trappene og hele området mellom Stortorget og Storgata er oppvarmet. Siden trappen er oppvarmet kan den brukes året rundt.

Like lenge er ikke fontenen [12] i funksjon. Denne befinner seg over trappen mot Joh. Anderson-bygget. Den er i bruk bare noen få uker om sommeren. Plasseringen av fontenen er utradisjonell. Den har ingen sentral plassering i forhold til andre elementer eller plassene, og mister dermed betydning som et samlende element. Fontenen har rund form og er bygd i marmor. Fra fontenen føres overflatevannet ned i en vannrenne som slynger seg med sin organiske form over trappene og nedover Stortorget. Vannrenna er laget i svarte, polerte og avlange marmorstein som heller svakt nedover i belegget. Denne formen bryter den faste rammen og er markert med omramming av brostein. I tilknytting til fontenen er det flere mindre skulpturer som er plassert foran Joh. Anderson-bygget. Skulpturene blir ofte brukt av barn, mens voksne kan sitte på to betongkassene som har funksjon som blomsterbed for noen av bjørketrærne i trekken. I løpet av høsten blir skulpturene fjernet for så å bli satt ut igjen i løpet av de første sommerdagene.

Belysningen av Stortorget kommer fra lyktestolper som står mellom trekken på begge sider. På grunn av sin grønne farge går de nærmest i ett med trærne om sommeren.

Storgata er byens hovedgate. Den krysser Torgallmenningen mellom Stortorget og Erling Bangsunds plass. Den delen av gaten som skjærer gjennom byrommet er bilfri sone. Steinbelegningen forteller om tre ulike soner. Det er to smale soner på sidene og en bred sone i midten. Sistnevnte er asfaltert. Sonen inntil asfalten er belagt med rektangulær skiferstein,

mens den ytterste sonen er i granitt og brostein. Spesielt om vinteren kommer denne oppdelingen til syne fordi de to ytterste sonene er oppvarmet, mens snø og is blir liggende i det midterste feltet. Med andre ord har Storgata en tydelig og markert retning som skjærer tvers over Torgallmenningen.

Overgangen fra Storgata til Erlings Bangsunds plass er belagt med brostein og en skifertavle. Skifertavlen opplyser at Tromsø var 200 år gammel i 1994. Med andre ord en liten påminnelse om byhistorien.

På nordsiden finner vi et lite oktagonalt trebygg, Løkkekiosken (Rakettkiosken) (1911) [13], som avsluttes med løkkuppel. Kiosken er i en terrengovergang som skifter fra flat til svak og senere kraftigere stigning.

Erling Bangsunds er delt i to hovedplan. Den ene delen har trapp [18] som smalner mot Grønnegata. Med sin form henvender den seg delvis mot byrommet, men hovedsakelig mot Kulturhuset. Den andre delen av Erling Bangsunds plass følger terrengets linjer og er utformet med en dobbel trekke med gangsti på hver side. Mot Storgata er det en terrassert sittegruppe, samt informasjonstavler om byens kulturaktiviteter. Plassen er belagt i kvadratisk betongstein, men er delt opp av avlang naturstein og som danner linjer i nord-sør-retningen. Dette skaper en forbindelse mellom bygningene som rammer inn plassen.

På nordsiden, mellom Storgata og Grønnegata finner vi den katolske bispegården (ca. 1832) [14] og den katolske Vår frue kirke (1860-61) [15]. På motsatt side er det i løpet av 1980-tallet kommet til to nye bygninger; Gjensidige-gården (1983) [16] og Kulturhuset (1984) [17].

Karakteristisk for Gjensidige-gården er det avkuttete hjørnet mot byrommet, der Torgallmenningen møter Storgata. I dette hjørnet er hovedinngangen plassert. Inngangen har to fløyet skyvedør i glass. Første etasje har fasade med store glassvinduer med omramming av hvite marmorsteiner med rette kanter. Marmoren mellom vinduene framstilles som stiliserte pilastre. Fasaden i første etasje er lavere mot Kulturhuset for å tilpasse seg stigningen i det skrå terrenget. Andre og tredje etasje er utført i murstein. Det er løpende vindusbånd langs hele fasaden i begge etasjene. Gården avsluttes

Figur 6. Gjensidige-gården. Eget fotografi, 2006.

med helvalmet tak tekket med svarte metallplater. Taket brytes med et vindusbånd bestående av takvinduer. Inntil bygningen er det en sti som avgrenser seg mot Erling Bangsunds plass med et større betongkasse for busker og trær.

Inntil Gjensidige-gården finner vi Kulturhuset. Dette er et flerbruksbygg som åpnet i 1984. Kulturhusets hovedfasade og inngangsparti ligger til Erling Bangsunds plass. Bygningen er bygd av ulike materialer og har en sammensatt form. Inngangspartiet og deler av fasaden inntil Gjensidigegården er i mørk, hardbrent teglstein. Denne fasaden har vindurammer i beisglasur med forskjellige farger. Kontorfløyen har knallrød farge. Taket er båndtekket med lysegrå plastbelagte stålplater. Størstedelen av fasaden er formet av metallrammer i blå farge, som er omramming for store sotete glassflater i rektangulær form. Denne delen av fasaden formidler bevegelser fra plassen foran og gir plass til terrengtrappen langs Kulturhuset opp til Grønnegata. Mot denne gaten får fasaden et høyere parti som er forårsaket av storsalens volum.

Kulturhuset har bidratt sterkt til å gi denne delen av Torgallmenningen et betydelig samspill i former som understreker terrengets stigning ved terrassering. Selv om Kulturhuset er bygd i moderne formspråk er det frodige, nesten barokke, svulmende former, oppnådd ved forsiktig bruk av friere former mot mer bundne flater i overgangen mot de tilgrensende bygningene.

Bispegården med den katolske kirke avgrenser Erling Bangsunds plass på nordsiden og har en annen type formspråk. I likhet med Gjensidige-gården har hovedbygget til bispegården avkuttet hjørnet mot møtepunktet til Torgallmenningen og Storgata. Denne bygningsformen er typisk for bygninger inntil en branngate. Bygningen har en mursokkel. Over den er det to etasjer bekledd med gul, liggende trepanel og avsluttet med et helvalmet tak tekket med rød teglstein. Som nevnt i beskrivelsen av byrommet er denne gården plassert lengre inn i byrommet i forhold til de øvrige bygningene.

Bygningsfasaden mot Stortorget er symmetrisk med en sentralt plassert rundbuet portal med overlysvindu. Portalen er innrammet med pilastre og en kraftig gesims og er

Figur 7. Kulturhuset, i bakgrunnen Fokuskvartalet. Eget fotografi, 2006.

stengt med et metallgjerde etter at den opprinnelige dobbeltløpede trappen ble fjernet for ikke å hindre bevegelsen langs Storgata. Over portalen i andre etasje ser vi et krysspostvindu der nederste ramme er delt i to med en tynn sprosse, typisk for større hus innen senempire mellom 1835 – 1870.³³ Sprossene og rammene er malt i hvitt, mens vindusomrammingen i en grågrønn farge. Alle de andre vinduene på gården har samme utforming og farge. Det er tre vinduer i hver etasje ved siden av den sentrale akse som portalen og vinduet over den markerte. Også fasaden på det avkuttete hjørnet har et vindu i hver etasje. Kortveggen mot Erling Bangsunds plass har det samme fasadeuttrykket med tre vinduer i hver av etasjene. En del av bispegården er et eget kirkebygg. Mellom hovedbygget og kirken er det opprinnelig et høyt lukket murgjerde med portal i svart metall plassert i midten. Gjerdet danner en rett avgrenset linje inntil byrommet. Kirken er representant for arkitektur i nygotisk stil. Den har stående trepanel malt i lys oker. Hovedinngangen inn til kirken skjer fra allmenningen. Denne kortsiden med gavl mot byrommet er oppdelt i tre felt med mørkebrune halvsøyler. Halvsøylene støtter opp konsoller under taket. I det midterste feltet er det portaler innrammet med mørkebrune joniske søyler og kraftig gesims. Den tofløyede døren med spissbuede overlysvindu er i samme farge. Over portalen er en rosett formet i glass og innrammet på oversiden av et tempelgavlliknende bånd med rundbuer. I gavlsplissen er det en hvit skulptur av Jesus mor, Maria. I sidefeltene er det en oppdeling av fasaden med et horisontalbånd med dekor i rundbuer. Båndet forbinder konsollene i fasadehjørnene med de søylene inntil hovedportalen og det tidligere nevnte båndet som etterlikner gavlfornen. I hver av de to andre feltene på fasaden på inngangssiden er det et høyt, lett spissbueformet vindu. Vinduene er krysspostvinduer med fire like rammer oppdelt i ruter. Over losholten avsluttes vinduet med en spissbue. Nedre del av vindusomrammingen er i kontakt med et bånd som fortsetter videre langs fasadens langside. På denne siden er det flere vinduer av samme type. Sidefasaden er oppdelt av halvsøyler. Kirken har saltak tekke med fasettskifer. Taket har to takryttere. En over inngangen med spiss tårnhette, og en større over koret med oktogonal form. Det er også to fial-lignende oppbygginger; en på hver side av takrytteren over inngangen. Fargen på dem er den samme som på fasaden med detaljer i mørkebrunt. De spisse takene er mørke og tekket i metall.

Før jeg fortsetter med analysen av de andre delene av Torgallmenningen vil jeg si at Erling Bangsunds plass er omgitt av pluralismen i fasadenes formuttrykk som gir inntrykk av et møte mellom det neoklassiske og det moderne, postmoderne.

---

³³ Brønne 2000 s. 159

Før jeg fortsetter med videre analysen av Torgallmenningen vil jeg gjøre deg oppmerksom på at jeg ikke vil nevne gatebelegget fordi den består av asfalterte veier adskilt av fortau med kantstein.

Grønnegata er en av mest trafikkbelastede gater i byen. Biltrafikken i denne gaten kan være en av årsakene til at kontakten mellom plassene i allmenningen delvis er brutt.

Ovenfor Grønnegata er det stigning i terrenget. Plassen preges av Rådhusparken [19] som avsluttes inntil Vestregata. Byggene med bygningslinjene inntil denne delen av byrommet har spiller en viktig samfunnsrolle. På nordsiden ligger Nordlys-bygget (1969) [20], mens på sørsiden det store komplekset som har fått navnet Fokuskvartalet (2005) [21].

Rådhusparken har kvadratisk form. Denne grønne plassen med småbusker er oppdelt av to diagonale stier i grus som møtes i den sentrale sirkel. Her finner vi sittebenker rundt monumentet av Kong Haakon VII [22], som har en sentral plassering i parken. Monumentet ble avduket i 1969. I den øvre delen av parken, inntil Vestregata står Musikkpaviljongen (1892) [23]. Paviljongen har oktagonalt

grunnplan. Den er utført i tre, og malt i lysoker og mørkebrun farge. Utformingen er et uttrykk for datidens sveitserstil, med en orientalsk-inspirert utforming av taket som har dekorert baldakin, kuppel og lanterne. Taket bæres av slanke kolonetter. Om vinteren er parken uten vesentlig vedlikehold slik at bruken er minimal. Fra parken kan vi være oppmerksom på at det er en viss fysisk avstand mellom den katolske kirken og Veitasentret. Her er det lett å se hvor en gjennomgående bygningslinje på nordsiden for allmenningen kunne gå. Bispegården har blitt bygd utenfor den. Grunnen til dette er at gården ble bygd før Torgallmenningen ble planlagt av Tromsø kommunestyre i 1846.

Figur 8. Musikkpaviljongen i Rådhusparken. Eget fotografi, 2006

Nord for Rådhusparken opptar Nordlys-bygget hele området mellom Grønnegata og Vestregata. Mot Torgallmenningen er bygningen delt opp i tre volumer. Den midterste er smalest og høyest, seks etasjer. Her er en inngang i glassdør med rød omramming som framheves i den ellers gråaktige fasaden kledd med meislet betong. Over inngangen er et skilt

med avisens navn. Den midterste modulen har to vertikale vindusbånd som deles av gesims i lys metall. På begge sider av denne modulen er det femetasjehøye moduler med de samme fasadeegenskapene. Modulene er vertikalt oppdelt av en bærekonstruksjon, mens vindusbånd med gesims i metall deler fasaden horisontalt. Nordlys-bygget vender mot Rådhusparken og videre mot Fokuskvartalet.

Figur 9. Nordlys-bygget. Eget fotografi, 2006

Fokuskvartalet er et bygningskompleks som består av rådhus, kino og bibliotek med byarkiv. Rådhusdelen har hovedinngangen mot Torgallmenningen markert med typografisk skilt. Mot Rådhusparken har bygningen høye, hvite og slanke betongsøyler som bærer det flate taket. Fasaden gir assosiasjoner til en basilika, med hovedskip i midten og to sideskip. Den midterste delen består av heldekkende glass, mens sidene har to vertikale dekkflater. Forholdet mellom flatene er lik. Den ene flaten inntil den midterste delen har samme struktur og materiale som midtfasaden, mens den andre er dekket med lysegrå metallplater. Mesteparten av fasaden er i glass og åpner seg på den måten mot byrommet, samtidig som dette gir innsyn i bæresystemet av stålbjelker med en øvre krone som gir assosiasjoner til trær. Utformingen gir et helhetlige inntrykk av ærlighet gjennom valget av materialer i glass og stål til denne fem etasjer høye bygningen.

Figur 10. Rådhuset med Rådhusparken foran. Eget fotografi, 2006.

Rådstua (1863) [24] er plassert i skråterrenget over Rådhusparken. Denne toetasjer høye bygningen er malt i en gråblå farge. Bygningen består av to tilnærmet like store moduler. Hovedfasaden vender mot Rådhusparken og er bygd om sin sentralakse. Bygningen er synlig fra resten av byrommet ned mot Stortorget. En som ser mot Rådstua fra Stortorget vil ikke se hele bygningsfasaden fordi Musikkpaviljongen i Rådhusparken overlapper den sentrale delen av bygningsfasaden til Rådstua. Rådstua er reist i laftet tømmer. Fasaden er kledd med stående panel. Den er oppdelt av lafteskasser som er avsluttet med konsoller under saltaket. Lafteskassene er mørkeblå. Mellom lafteskassene er det et vindu i hver etasje. Vinduene har lik

utforming. De er krysspostvinduer hvor den nederste vindusrammen er delt med to tynne sprosper. Omrammingen har belistning som støtter overstykke og er ført forbi sålbenken³⁴. Vindusomrammingen er i samme mørke farge som laftekassene, mens vindusrammen er i hvitt. Den horisontale deling av fasaden blir understreket med etasjeskiller. Disse egenskapene gir fasaden en streng linjeføring. Bygningens midte er framhevet med en dobbeltløpet hvitmalt trapp som fører opp til inngangsportalen. Portalen har preg av senempire utforming med rektangulært glass over en tofløyet dør og markert overstykke. Saltaket er tekket med skiferstein.

Plassen lengst mot vest på Torgallmenningen ligger ovenfor Rådstua. Plassen ligger i stigende, meget bratt terreng. En stor del av plassen utgjøres av Steen-parken (1917) [25]. På nåværende tidspunkt har plassen en klart definert struktur i grunnplanet. Den er oppdelt av to diagonale grusstier som møtes og forsvinner i en sirkel som danner parkens midtpunkt. Sirkelen er tydelig beskrevet med belegning i brostein³⁵. Det er flere trær i parken som gir inntrykk av å være tilfeldig plassert. I den delen av parken som grenser opp til Skolegata er det to benker, samt en monument av statsminister og rektor Johannes Steen (1827 – 1906) [26], reist av Tromsø Arbeiderforening i 1971. Jeg vil tilføye at denne parken på grunn av dårlig belysning og vedlikehold ikke har noen bruksverdi i løpet av de mørke vintermånedene.

Inntil Torgallmenningen har også Tromsø brannstasjon (1940) [27] blitt plassert. Grunnmuren til denne bygningen illustrerer fallet i terrenget. Bygningsfasaden mot Søndre Rådhusgate er todelt. Den første etasjen er dekt med asfaltplater, mens de to øverste har fasade i grå mur og er oppdelt av rød murstein som etterlikner lisene. Disse danner et avbrekk fasadebånd bestående av tofags-vinduer og rød murstein. Mot Fokuskvartalet har bygningen det same fasadeuttrykket.

Figur 11. Tromsø brannstasjon til venstre. Eget fotografi, 2006.

De fire bygningene med felles bygningslinje mellom Vestregata og Parkgata har tre typer tak; sal-, flatt og halvvalmet tak. Bygningen [28] inntil Vestregata har saltak med gavl

³⁴ Trekk fra historismen perioden 1860 – 1910.

³⁵ I faglitteratur brukes også begrepet: smågatestein

mot Torgallmenningen. Taket er tekket i skifer. Dens hvitmalte fasade i liggende trepanel er symmetrisk oppdelt av T-post- og trefags-vinduer. I andre etasje er det to rundbuede T-postvinduer. Bygningene inntil den består av to bygg [29 og 30] som har en felles vegg. Deres bygningsfasade er i lysegrå, liggende trepanel. Fasaden er oppdelt av to- og trefags-vinduer. Langs hele fasaden er det veranda i begge etasjene. Mest sannsynlig har bygningene blitt oppført eller restaurert på et senere tidspunkt enn de øvrige bygningene i dette området, en gang etter 1930.

Bygningen [31] lengst mot vest i dette lille kvartalet har halvvalmet tak tekket med metallplater og gavl mot Torgallmenningen. Dens grønnfargede fasade i liggende trepanel har dobbelte T-postvinduer og et firefags-vindu uten sprosser i loftsetasjen. Vinduene har hvite rammer. I andre etasje er det et karnapp i full etasjehøyde med et valmtak.

Figur 12. Bygningene nord for Rådhus- og Steen-parken. Eget fotografi, 2006.

Mellom Parkgata og Skolegata er det tre bygninger som har bygningslinjen inntil Torgallmenningen på nordsiden. Bygget [32] mot Parkgata har spiss saltak med to loftetasjer. Gavlen vender ut mot allmenningen. Det er bare en hel etasje i denne hvitmalte bygningen med fasade i liggende trepanel. Vinduene har mange likhetstrekk med vindusomrammingen på Rådstua.

Den neste bygningen [33] mot vest har også en hel etasje og to loftetasjer. I tillegg har den en sokkeletasje for å utnytte det store fallet i terrenget. I denne og i første etasje er det vinduer uten dekor og sprosser. I loftsetasjene derimot er det et krysspostvindu og to mindre tofags-vinduer. De har omramming med lister i grønn farge som er ført ned forbi sålbenken og konsollene under overstykket.³⁶ Det øverste vinduet har en avsluttende form som etterlikner en gavl. Bygget [34] lengst mot vest på denne nordsiden for Torgallmenningen er i lysegrønn farge dekt med asbestplater og krysstak. Denne to og en halv etasjes høye bygningen har vinduer med hvite rammer og losthold. I andre etasje er det en balkong av jernbjelker og betongplate. Under gavlavslutningen er det et vindu uten sprosser.

Sør for Torgallmenningen mellom Parkgata og Skolegata er det to bygninger. Den ene bygningen [35] er i hjørnet hvor Parkgata og Parkgata krysser hverandre. Bygningen er to

³⁶ Karakteristisk for vinduene fra historismen og dragestilen 1860 – 1910.

etasjer høy og kledd med hvitmalt, liggende trepanel. Mot gatehjørnet har bygningen et avkuttet hjørne mot byrommet. Likheten denne bygningen har med bygningene med samme type hjørne lengre ned i allmenningen er påfallende. Saltaket tekket med rød teglstein har gavl Steen-parken. Vinduene har enkel omramming og ingen sprosser. Garasjen som hører til denne bygningen har samme farge og bekledning og tak med gavl mot allmenningen.

Bygningen [36] lengst mot vest på denne siden av Torgallmenningen har helvalmet tak tekket med svart takstein. Veggene er i gråmalt, liggende trepanel, mens fasaden er oppdelt med etasjeskillere. Bygningen har vanlige og doble T-postvinduer som med sin utforming hører til slutten av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet. Fra Søndre Rådhusgate er det en trapp opp til inngangen. Bygningen har en ark og et utstikkende tilbygg med gavl mot øst.

Utsikten fra Steen-parken og lengre opp i terrenget mot vest stoppes av området som hører til Gyllenborg skole. Det er et gjerde som avgrenser skolens område mot Skolegata. Bak gjerdet sees et to etasjes høy skolebygg, Turnhall (1978). Bygningen er i mur med vindusbånd i hver etasje. Innefor skoleområdet lengre mot sør er en større mur bygning. Det er hovedbygningen (1909) til Gyllenborg skole. Bygningen er i mur.

Mot vest er det flere villaer fra slutten av 1800- og begynnelsen av 1900-tallet som kan skimtes gjennom trekronene.

Utsikt mot den sentrale delen av byrommet er ikke mulig på grunn av Rådstuas plassering i Torgallmenningen. De monumentale bygningene, Rådhuskvartalet, Nordlysbygget, Den katolske kirke er likevel mulig å se. Utsikten mot fastlandet, Tromsdalen med Tromsdalen kirke og Tromsdalstind, er derimot upåklagelig.

2. Bygningslover

Gjennom tidene har flere bygningslover hatt innflytelse på formingen av Torgallmenningen. Den loven som hadde mest påvirket opprettelsen av Torgallmenningen var Bygningsloven av 1845. Denne gjalt for hele Norge. Årsaken til at den alminnelige bygningsloven så dagens lys og ble vedtatt av Stortinget i 1845 må sees i sammenheng med tre omfattende bybranner som rammet Trondheim i 1841, 1842 og 1844. Omfanget av disse brannkatastrofene var så stort at det førte til at så vel de lokale bymyndighetene i Norge, som stortingsmennene kunne akseptere en utvidet begrensning av den private eiendomsretten. Før 1845 var det ikke en bygningslov som gjalt for hele riket, bare de store byene hadde egen bygningslov. For eksempel kom de første forslagene til bygningslov til byene i Norge i 1818. Oslo fikk sin bygningslov i 1827 og Bergen i 1830. Trondheim fikk sin første bygningslov samme året som de øvrige byene i landet, nærmere bestemt i 1845. Bygningsloven for Tromsø gjalt imidlertid for hele landet, unntaket var de tre største byene; Oslo, Trondheim og Bergen. De fikk hver sin egen bygningslov i 1842, 1845 og 1848. Tar vi i betraktning at dette var en tid med et bevisst forhold til forming av våre ber må vi spørre oss hva bygningsloven til Tromsø by inneholdt. Lovens hovedintensjon var å hindre utvikling av bybranner som kunne spre seg og utvikle seg til katastrofer for trebebyggelsen, som det jo var mye av i Norge.

Bygningsloven regulerte i detalj bredden på gater, høyden på hus og største tillatte areal innenfor hvert enkelt kvartal. Gatene ble regulert med en bredde på 20 alen, dvs. 12,5 meter. Ingen bygninger måtte oppføres i mer enn to etasjer pluss kjelleretasje. Den maksimale gesimshøyden skulle ikke overskride 14 alen, dvs. 8,8 meter. Unntatt fra denne bestemmelsen var sjøboder som kunne oppføres med en gesimshøyde på 16 alen, dvs. 10 meter og det var ingen begrensninger i antall etasjer innenfor denne høyden. Alle hjørner på kvartalene skulle i utgangspunktet kuttes 45 grader. Alle tak skulle valmes³⁷; helvalm på bygninger i to eller flere etasjer, halvvalm på bygninger på én etasje.

I forbindelse med brannfare utarbeidet sentrale myndigheter Brannforskrifter for kjøpstaden. Blant annet måtte verken trankoking eller tjærebrenning finne sted på byens grunn, heller ikke i fjæra om det ikke var minst 20-30 alen til nærmeste bygning. Inntil ca.

---

³⁷ Valmtak – Skråtak på rektangulær plattform hvor takflatene skråner jevnt oppover fra alle fire sider, slik at det dannes et Møne midt på, inntrukket fra kortsidene. Et hus med valmtak har derfor ikke noen egentlig gavlf, men kortvegger med samme høyde som langveggene. Et spesialtilfelle (på kvadratisk plan) er Pyramidetak. Valmtak kan også utføres som halvvalmtak: da går kortveggene noe opp og får mer utseende av gavlf, men taket avsluttes likevel øverst med en liten valm.

1840 var det vanlig med tretak dekket med torv. Brannforskriftene førte til at torvtaket ble erstattet med tegltak. Hver av byene kunne søke om dispensasjoner fra visse bestemmelser i loven.

Etter Ålesundbrannen i 1904, Norges største bybrann-katastrofe inntil da, ble det framskyndet en ny lov som hadde som intensjon å hindre flere slike branner. Denne fikk navnet Murtvangsloven eller «Lov om forbud mod opførelse av træbygninger i landets byer m.v.». Vedtaket av denne loven i 1904 markerer et skifte i norsk tettbebyggelse. Loven påla videre bygging av bykjerner i mur. For mange av de norske tettbebygde trebyene, blant annet Tromsø, betydde dette slutten på den lokale og særegne utformingen av bygninger som inntil da hadde kjennetegnet byene.

I takt med samfunnsutviklingen skapes det en ny situasjon som tidligere ikke var aktuell ved planlegging av byer og tettsteder. For å styre utviklingen i riktig retning må det finnes et lov- og regelverk for byene, men også for regional- og nasjonalplanlegging. I 1924 ble det vedtatt en ny bygningslov som har grunn i ansvars- og arbeidsfordeling mellom stat og kommune. Denne loven ga det lokalamfunnet mulighet og rett til selvstyring. Bygningsloven av 1924 ble vedtatt ved kongelig resolusjon av 26. oktober 1928 og trådte i kraft 1. januar 1929.³⁸ Denne loven avløste bygningsloven av 1896 som var gjeldende for alle kjøpesteder og ladesteder³⁹ utenom Oslo, Bergen og Trondheim som hadde sin egen bygningslov. I følge bygningsloven av 1924 fikk hver by rett til å utarbeide sine egne spesialforskrifter på bakgrunn av særskilte, lokale forhold. Disse forskriftene måtte godkjennes av regjeringen for å være gyldige. I hver by fikk bygningsrådet i oppgave å ta seg av alle spørsmål som gjaldt planer og arkitektonisk utforming av bygninger.⁴⁰ Det samme rådet hadde ansvar for å håndheve bygningsloven. Loven forteller også om hvilken sammensetning av bygningsrådet skulle ha: politimester, ordfører, brannsjef, bygningssjef og reguleringsjef, såfremt kommunen hadde slike stillinger. I tillegg skulle tilsvarende antall av bystyrets valgte medlemmer, minst tre, være med i rådet. Bygningsloven av 1924 åpnet også

---

³⁸ Tvinnereim 1990 s. 30

³⁹ Tidligere administrativ status for et tettsted eller en havn som innebar at handelsborgere på stedet hadde statlige myndigheters tillatelse til å gjøre «direkte handel», inn- og utføre alle tillatte kjøpmannsvarer innenlands og utenlands. Ladestedene var administrativt underlagt en kjøpstad. En kjøpstad hadde utvidede rettigheter i forhold til et ladested, det gjaldt selvstyre, rettsvesen og forvaltning, og enerett til å drive næringsvirksomhet i tildels store omkringliggende områder. Fra 1952 fikk ladesteder og kjøpsteder bystatus. I dag er det ingen formell forskjell på ulike typer kommuners rettigheter.

⁴⁰ Tvinnereim 1990 s. 31

for et særskilt reguleringsråd eller byplanråd for bybyggingssaker.⁴¹ I tilfellet brannødeleggelse av en mindre eller større bydel måtte bygningsrådet granske spørsmålet om endring av bebyggelses- eller byplan. Det ble åpnet for nye forslag.⁴² Loven slo fast at det også skulle tas hensyn til landskap i forbindelse med planleggingen av byer eller steder. Det lokale særpreg i byenes karakter skulle trekkes fram. Det ble pålagt at arkitektonisk utforming måtte tilfredsstillende og virke harmonisk i det eksisterende miljøet som utgjorde byens karakter. De høye estetiske kvaliteter skulle komme fram blant annet i utformingen av gateløp og åpne plasser.⁴³ I loven ble det videre slått fast at planleggingen skulle ta høyde for biltrafikk og eventuell jernbane med stasjon. De funksjonalistiske ideer kom fram i sonedelingsprinsippet og skillet mellom bolig og industriområde. All bygnings- og tomtedeling måtte godkjennes av det lokale bygningsrådet. En av rådets oppgaver var å opprette krav til estetikk. Dette betydde at farger på bygninger kunne bli endret eller fjernet etter pålegg fra bygningsrådet.

Bygningsloven av 1924 ga i tillegg de lokale myndighetene mer ansvar for utformingen av tettsteder og byer. Dette ansvaret medførte større lokal frihet som igjen åpnet for diskusjon der lokale krefter kunne påvirke det endelige utfallet. Det er galt å skape inntrykk av at alle aktører hadde like mye påvirkningskraft i de avgjørdene spørsmål, men alle hadde mulighet til å bidra med sine forslag i planleggingsprosessen. Dette skapte konflikter mellom de ulike interesser, noe som var uunngåelig. Endringen av Torgallmenningen i løpet av 1950- og 60-tallet er et godt eksempel på hvordan de lokale aktører påvirket den endelige utformingen av dette byrommet.

I dag er det Plan- og bygningsloven (heretter kalt pbl) fra 1985 med endringer som er gjeldende over hele landet. Hensikten med loven er å legge til rette for samordning av statlig, fylkeskommunal og kommunal virksomhet og å gi grunnlag for vedtak om bruk og vern av ressurser og utbygging, samt å sikre estetiske hensyn. Gjennom planlegging og ved særskilte krav til det enkelte byggetiltak skal loven legge til rette for at arealbruk og bebyggelse blir til størst mulig nytte for den enkelte og samfunnet.

Loven påpeker spesielt at planleggingen skal legge til rette for å sikre barn gode oppvekstvilkår. Kommunestyret er pålagt å peke ut noen som har særlig ansvar for barns interesser i plansaker. Offentlige organer har samarbeidsplikt overfor kommunen, og plan- og

---

⁴¹ Tvinnereim 1990 s. 31

⁴² Ibid

⁴³ Op. cit. s. 33

bygningsmyndighetene skal samarbeide med andre offentlige myndigheter. Kommunen har fortsatt frihet til å vedta de lokale endringene og skal sørge for at det foreligger et oppdatert offentlig kartgrunnlag for de formål som omhandles i loven, bl.a. å utarbeide kommuneplanens arealdel, reguleringsplaner og situasjonsplaner.

Loven inneholder også Skjønnhetsparagrafen (pbl § 74-2). Dette innebærer at tiltak skal tilfredsstillende rimelige skjønnhetskrav. Både planlegging og utforming omfattes av denne paragrafen. Spesielt er utformingen av det offentlige rom særlig viktig. I tillegg til å ha god estetisk utforming i seg selv, skal byrom også ta hensyn til naturgitte og bygde omgivelser. Hensyn til funksjon skal ivaretas, og skjemmende farger er ikke tillatt. Det stilles også krav i henhold til skilt og reklameinnretninger. Disse skal ikke være skjemmende eller sjenerende i seg selv. Det kreves dessuten at byggverk og installasjoner skal holdes i stand slik at fare eller vesentlig ulempe for person eller eiendom ikke oppstår. Vedlikeholdet skal også hindre at de virker skjemmende i seg selv eller i forhold til omgivelsene.

Alt planleggingsarbeid skal gjøres offentlig tilgjengelig slik at berørte personer og grupper skal ha innsyn og kunne delta aktivt med innspill. Aktuelle spørsmål i kommuneplanarbeidet skal gjøres kjent slik at de kan bli gjenstand for offentlig debatt. Dermed holder loven muligheten åpen for tilbakemeldinger og innflytelse for alle berørte parter hva angår utformingen av byrommet. Dette gir klare signaler om at kommunen har hovedansvaret for utforming av byrommet. Et eksempel er nettopp Torgallmenningen i Tromsø; Hver og én av oss har mulighet til å påvirke denne med forslag og idéer til den endelige utformingen.

3. Med gassen i bønn mot bilsamfunnet

I løpet av 1950-årene vedtok og gjennomførte Tromsø kommune regulering av Torgallmenningen. Dette skjedde etter en lang periode med ulike planforslag på 1900-tallet. På 1920-tallet ble det første planforslaget for hele byen utarbeidet av professor Sverre Pedersen. Planen ble aldri gjennomført, men hans idéer skulle få innflytelse på flere planforslag i perioden langt utover første halvdel av 1900-tallet. En av grunnene til at planene i første halvdel av 1900-tallet ikke ble gjennomført, kan ha å gjøre med at de også omfattet regulering av de privateide tomtene med bygningslinje inntil Torgallmenningen. Dokumentasjon om forhandlinger mellom kommunen og private personer for å få til regulering av deler av Torgallmenningen finnes i Byarkivet i Tromsø kommune. Denne delen av historien faller på siden av denne avhandlingen. Reguleringen som ble vedtatt i 1956 omfattet kun arealet mellom bygningene og kommunaleid grunn.

Gjennom analyse av arkivmaterialet og fotografier vil jeg rette fokuset på prosessen bak og årsaker til reguleringen av Torgallmenningen på 1950-tallet som ble vedtatt av formannskapet i Tromsø kommune samme år.

3.1. Reguleringsprosessen på 1950-tallet

Reguleringen av Torgallmenningen på 1950-tallet var det viktigste momentet i byrommets historie i løpet av etterkrigstiden fram til den store bybrannen i 1969. Denne endringen hadde sin start i henvendelsene fra det lokale næringslivet som var knyttet til transport av mennesker. Det var Tromsø Drosjebileier Forening (TDF) og Tromsø Ferjer og Tromsøya Bussruter (TFTB) som startet en prosess med sine henvendelser i løpet av året 1953. Prosessen som skulle vare i tre år involverte flere etater og offentlige instanser i kommunen.

Arkivet til Tromsø kommune inneholder de viktigste brev og dokumenter som de involverte utvekslet seg imellom. Det hele begynte med en henvendelse fra selskapet som hadde ansvar for den lokale busstrafikken på øya TFTB. I det eldste bevarte brev, datert 25. september 1953

til formannskapet i Tromsø kommune, ble det uttrykt av TFTB at det var en økende etterspørsel etter tjenester: «omsetningen har øket meget sterkt i de senere år»⁴⁴, samt det utvidede tilbud for å dekke bygdens behov hadde forårsaket «en ganske omfattende omordning av ekspedisjons- og administrasjonsapparatet.»⁴⁵.

I sitt tosidens brev kom TFTB med to alternativer for plassering av sin administrasjon. Det første alternativet er overtakelse av bygningen til Kjøttkontrollen⁴⁶ på Stortorget. Kjøttkontrollen skulle i løpet av ett år flytte til nye lokaler i Slakterhuset⁴⁷. Selskapet ville bruke huset slik det var, med små forandringer for å få tilfredstillende lagerplass.

Det andre alternativet var å benytte Torgskuret som administrasjonsbygg; «å innrede bortimot halvparten av torgskurets nedre ende til kontor og lager. Skuret vil sikkert bli stående etter at fiskehandlerne flytter inn i K. N. L.bygget [sic] » I brevet er det mange antagelser og forslag til reguleringer. Dette kan tyde på at den lokale styringsmyndighet ikke hadde noen konkrete planer for Torgallmenningen etter at to av bygningene på Stortorget ville stå tomme i løpet av ett års tid.

I brevet foreslåes det videre at seks nye bussholdeplasser på nordsiden av Torgskuret. Plassene vil bli skiltet slik at «ved å sette opp skilt hvor bussen går til, vil en komme bort fra det forhold som er nu [sic], at folk går rundt og spør etter hvor går den vogna hen, selv om det står skilt på vogna.»⁴⁸ Dette forslaget fra TFTB ble også begrunnet med at holdeplassene på Stortorget ville hatt betydning for trafikken i Storgata. Både fotgjengere og kjøretøyer ville få bedre plass og bedre oversikt, ifølge undertegnede for forslaget, Petter Hansen.

Forslaget fra TFTB fikk en rask behandling. Allerede den 5. oktober 1953 besluttet formannskapet i Tromsø kommune å slutte seg til selskapets forslag og ta i bruk deler av Torgskuret. Forutsetningen var at det andre bygget på Stortorget, Kjøttkontrollen, måtte fjernes.⁴⁹

---

⁴⁴ Jnr.412/53, dato: den 25. september 1953

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Kjøttkontrollen utfører daglig kvalitetssikring av kjøttprodukter. Kjøttkontrollen skal sørge for at sykdom / smittestoffer ikke overføres fra dyr til menneske. Loven fra 1892 krevde offentlig tilsyn med all slakt. Lov 27. juni 1892 nr. 3 om kommunale slaktehus og kjøttkontroll. Lov 9. februar 1940 nr. 1 om offentlig godkjente slaktehus og offentlig kjøttkontroll. Lov 12. april 1957 nr. 2 om slakterier, kjøttindustri og offentlig kjøttkontroll. Fra 1. januar 1996 delegert fra Staten, ved Statens næringsmiddeltilsyn (SNT), til det kommunale næringsmiddeltilsyn (KNT). SNT har instruksjonsrett overfor KNT når det gjelder dette arbeidet.

⁴⁷ Siterer fra brevet. «Slakterhuset» en moderne betongbygning på Strandtorget, lengre sør i byen. Bygningen ble ferdigstilt i 1955. Det offisielle navnet er «Nord-Norges Salgslag». Den ble reist i henhold til reguleringsplanen i 1949. I 1957 ble Tromsø Margarinfabrikk sitt nybygg reist. Dagens «Vertshuset Skarven». Kilde: Tromsø gjennom 10000 år, side 80f.

⁴⁸ Jnr.412/53, dato: 25. september 1953

⁴⁹ MB/MJ. J.nr. F. 2472/1953. «Lokaler Tromsø ferjer og Tromsøya bussruter.», dato: 6. oktober 1953.

Hvor tett det lokale busselskapet hadde samarbeidet med Tromsø Drosjeeierforening (TDEF) kommer ikke fram i dokumentasjonen jeg har hatt tilgang til. Men jeg antar at det har vært kommunikasjon mellom disse to selskapene. Også den raske og positive behandlingen av forslaget til TFTB kan ha påvirket TDF til å henvende seg til formannskapet i Tromsø kommune med ønske «om å få samlet en drosjeholdeplass for byens 23 drosjer på Stortorget.»⁵⁰ I brevet forklares følgende situasjon: «De holdeplasser vi har i dag ligger i Rådhusgt. [sic] Og Kirkegata er både trafikkmessig, og ellers absolutt ikke hensiktsmessig.»⁵¹

TDF argumenterer altså for en sentral til byens drosjer, noe som også var pålagt av Samferdselsnemnda.⁵² Eiere av drosjene i Tromsø ønsket seg et stort vaktrom og en sentral på ett og samme sted. De foreslo å overta lokalene til fiskehandelen på Stortorget, siden fiskehandelen i løpet av kort tid skulle flytte inn i Domus-bygget.⁵³

Denne gangen var ikke reaksjonen fra formannskapet i Tromsø kommune like rask som da TFTB sendte inn sin henvendelse. Formannskapet sendte saken videre til bygningssjefen i kommunen til uttalelse.⁵⁴ Saken inkluderte også Trafikkutvalget i Tromsø kommune.⁵⁵ På hvilket tidspunkt dette skjedde, kommer ikke klart fram i arkivmaterialet til Tromsø kommune. At Trafikkutvalget var sterkt involvert i saken, kommer imidlertid klart fram i brevvekslingen fra 1954 samt de etterfølgende år.

TDS uttrykte sin bekymring over sakens sendretighet i et brev til formannskapet i Tromsø kommune «å anmode det ærende formannskap om at det snarest tar opp til behandling drosjeholdeplass spørsmålet, med plass til oppholdsrom og sentral.»⁵⁶ Kopi av dette brevet ble også sendt til politimesteren i Troms og samferdselskonsulenten i Troms. Dermed ble ennå flere aktører involvert i saken om drosjeholdeplasser på Stortorget.

---

⁵⁰ J.nr. F. 2906/1953, dato: 10. november 1953.

⁵¹ Ibid. Det lå en midre bygning i Rådhusgata. Det var drosjesentral. I denne gaten var det et mindre antall drosjeholdeplasser.

⁵² Etter Lov om samferdselsnemnd av 11. juli 1947 skulle det i hvert fylke være ei samferdselsnemnd bestående av 5-7 medlemmer med hver sin varamann. Fylkesmannen skulle være fast medlem i nemnda. De andre medlemmene fra landkommunene i fylket, og varamennene, skulle velges av fylkestinget for 4 år om gangen. Loven overlot til departementet å fastsette tallet på nemndsmedlemmene fra bykommunene i fylket og hvordan de skulle velges. Nemnda fikk myndighet til selv å velge formann og varaformann. (Kilde: webside: http://www.riksarkivet.no/webfelles/sato/arkivkataloger/Samferdselsnemnda_kontoret_Finnmark.pdf, dato: den 20. oktober 2006)

⁵³ Domus-bygget ble bygd inntil Torghuken. Tomten ble tildelt i 1947. Bygningen ble ferdigstilt først i 1954

⁵⁴ Jnr.:439/53 Mott.:19/11, dato: den 17. november 1953.

⁵⁵ 1488/54, «Holderplass på Stortorget», dato: den 13. mai 1954.

Svar: MB/MJ. J.nr. F. 1167/1954. «Holderplass på Stortorget», dato: den 19. mai 1954.

⁵⁶ J.nr. 18/TA-GS-54, dato: den 29. november 1954.

Arkivmaterialet avdekker at det ikke skjedde noe før i begynnelsen av 1955, da trafikkutvalget i Tromsø kommune behandlet saken om holdeplass for drosjer i Tromsø og rutebilene til TFTB. Utvalget vedtok følgende anbefalinger for buss- og drosjeholdeplasser: Bussholdeplasser ble anbefalt å legges til Grønnegata ved Arbeiderforeningen og Rådhusparken og Nordre Rådhusgate. Dette ble begrunnet i ønske om «å få bussene vekk fra den trange og sterkt trafikkerte Storgata. Det er også meget uheldig å ha bussholdeplass på Stortorget hvor det vil bli stor folkeansamling ut i Storgata.»⁵⁷.

Utvalgte anbefalte videre at det kunne etableres drosjeholdeplass på Stortorget, samt i Kirkegata. Den daværende drosjesentralens hus skulle flyttes fra Kirkegata til Stortorget, mens «Torgskuret og Kjøttkontrollens hus»⁵⁸ måtte fjernes.

I løpet av reguleringsprosessen har styringsmyndigheter i Tromsø kommune endret sin mening. I behandlingen av henvendelse til det lokale busselskapet TFTB tillot de overtakelsen av Torgskuret for selskapets behov. I senere behandlingen ble det vedtatt fjerning av det samme Torgskuret. Dette tyder på usikkerhet og planlegging uten visjoner. Det er en beslutsomhet i Tromsø kommune som kunne tilskreves øyeblikkelig synspunkter, det som passet best på det gitte tilspunkt. Planleggingsprosessen av Torgallmenningen ble preget av et søk etter det mest effektive løsningen for transport selskapene.

Formannskapet i Tromsø kommune fikk også brev fra busselskapet som insisterte på å legge en holdeplass på Stortorget og at kjøringen burde foregå blant annet gjennom Storgata, Grønnegata og Bispegata/Hamnegata.⁵⁹ Samtidig ønsket selskapet å beholde bussplassene sine foran Rådhusparken, Den katolske kirke og Arbeiderforeningen.

Uenighet i synet på reguleringen av Torgallmenningen førte til at formannskapet i Tromsø kommune vedtok å engasjere bygartneren, bygningssjefen og bygningsingeniøren til «å legge fram en skisse over Stortorget i passe stor målestokk.»⁶⁰

Det ble også lagt klare retningslinjer for hvilke kriterier skissen skulle følge. Listen inneholdte fem punkter med momenter som det måtte tas hensyn til. Disse kan oppsummeres slik: Ingen av- eller påstigning for bussene ved Torget. Bussene skulle kjøre både Storgata og Grønnegata. Torgskuret skulle fjernes og erstattes med «en fontene med et lite grøntanlegg,

---

⁵⁷ N. 329/55. «Sak ang. holdeplass for drosjer i Tromsø og rutebilene til Tromsøya Bussruter» dato: den 28.januar 1955.

⁵⁸ Ibid

⁵⁹ 122/55, dato: den 22. februar 1955.

⁶⁰ MB. J.nr. 1182/1955, dato: den 31. august 1955.

nederst hus for sjåførene, muligens med et så stort framspringende tak at grønnsakhandlerne kan få plass under dette.»⁶¹.

Etter fjerningen av Kjøttkontrollens hus skulle det gis plass til 10 drosjer. Innkjøring skulle foregå fra Bispegata – Havnegata. «den gamle lyskiosk på øvre side av Stortorget fjernes så snart som mulig og at plassen blir parkmessig behandlet.»⁶²

Arkivmateriale i Tromsø kommune avdekker et stort engasjement hos alle som var involvert i reguleringen av Torgallmenningen i løpet av siste halvdel av 1950-tallet. På formannskapets utfordring kom Bygningsrådet i Tromsø kommune med «Forslag til detaljregulering av området Storgata-Grønnegata mellom Arbeiderforeningen og Katholske [sic] kirke.»⁶³. I dette forslaget foreslås det følgende:

å fjerne (flytte) en gatelysmast, rive nedlagt transformator og oppholds-rommet for sjåførene [...] vil en kunne få en kjørebane på 11 m. Mellom Arbeiderforeningen og den nåv. trekke på fem mer eller mindre hensyknende trær. Disse trær foreslås fjernet og erstattet med en trafikkøy 2 m. bred.⁶⁴

Videre ble det foreslått å forminske Rådhusparken med 5 trær og på den måten gjøre plass til flere busser. Det ble også gjort framlegg om å skaffe plass for busser langs den katolske kirke. Reaksjonen på dette innspillet kom først fra bygartneren i Tromsø, Rolf Sundström, «en legger ved forslag til parkmessig utforming av Rådhusallmenningen[sic].»⁶⁵ Det er interessant at han er den første som i denne prosessen trekker fram betegnelsen Rådhusallmenningen. Ingen av de inntil daværende involverte hadde nevnt allmenningen som helhet. Bygartneren gjorde dette bevisst, noe vi kan lese ut fra det faktum at han konsekvent anvender betegnelsen «allmenning» i alle sine brev.

I sitt forslag anbefaler Sundström en omlegging av området mellom Storgata og Grønnegata til parken med trafikken ved siden av denne. Han hadde til hensikt å forlenge Rådhusparken, eller som han selv skriver: «Et større grøntanlegg her vil bli et verdifullt innslag i gatebildet omkring Stortorget.»

Også Stortorget vil han å gi triveligere karakter. Etter fjerningen av bygningene fra torget ville han anlegge et mindre grøntanlegg med vannarrangement, samt plass for en skulptur med motiv fra fiske eller ishavsfangst. Den Nedre Rådhuspark skulle beskjæres noen

---

⁶¹ Ibid

⁶² Ibid

⁶³ 442/55. H/L. Tromsø bygningsråd, dato: den 12. oktober 1955.

⁶⁴ Ibid

⁶⁵ J.nr. 376/55 – «Rådhuspark», dato: den 7. november 1955.

meter slik at den kunne gi plass til Grønnegata. For den Øvre Rådhusparken ville han beholde dens daværende utseende. «Musikkpaviljongen fjernes... Transformator, Drosjekiosk og privat kiosk fjernes fra Almeningen. [sic]»⁶⁶ sier bygartneren i forslaget. Sundström konkluderer til slutt med følgende ord: «Med denne løsningen mener jeg at byens Stortorg kan forandres fra en naken asfaltplass til en plass hvor vegetasjon, vann og skulptur setter sitt preg.»⁶⁷ Han så for seg en Torgallmenning hvor:

en heldig terrassing av området kan få en vakker hvile og utsiktsplass...

En kan bruke området til tale og konsertplass uten at denne er for mye sjenert av støy av forskjellige slag.⁶⁸

I henhold til Sundströms forslag skulle drosjeholdeplassene flyttes til Stortorgetts østlige del mot Torghuken. Trafikken skulle ledes i retning av Den katolske kirke, men gartneren ville derimot ha parkområde mot kirken.

Heller ikke busstrafikken ble tildelt muligheten til lange opphold i byrommet i Sundströms forslag. Han foreslo at bussene kun skulle stoppe for av- og påstigning: «Med en slik flytende trafikk vil en ikke få opphoping av busser på torget.»⁶⁹ Ifølge forslaget hans burde bussene ved lengre opphold parkere utenfor sentrum.

Også andre aktører kom med innspill til reguleringen av Torgallmenningen. Politimesteren i Troms, Roald Johansen, sendte et kort brev til Rådmannen i kommunen der han hevdet følgende: «Det er neppe mulig å løse spørsmålet om holdeplasser for bybussene og drosjene på en tilfredstillende måte uten i hvertfall delvis å ta i bruk Stortorget.»⁷⁰ Den samme oppfatningen hadde TDEF som i sitt brev til Tromsø formannskap la inn protest mot forslaget å plassere drosjeholdeplass i Rådhusgata slik bygningssjefen hadde lansert i dagspressen.⁷¹

---

⁶⁶ Uten registreringsnummer. «Forslag til parkmessig utforming av Rådhusallmenningen – Torget», dato: den 7. november 1955.

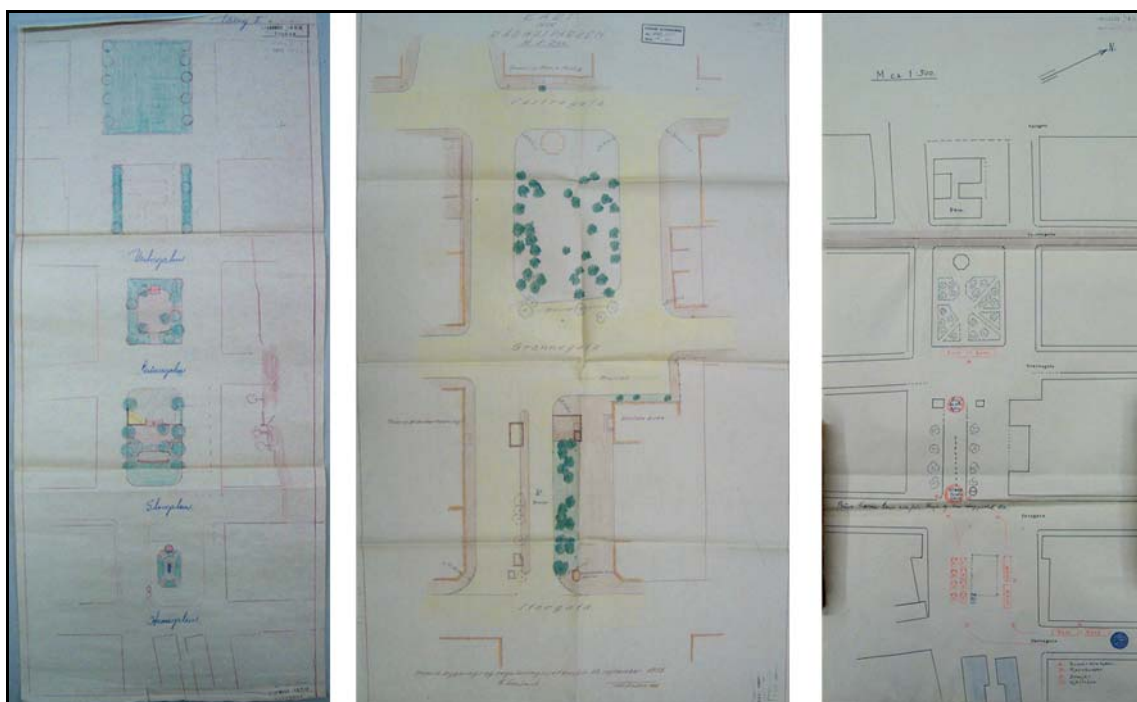
⁶⁷ Ibid

⁶⁸ Ibid

⁶⁹ Ibid

⁷⁰ Jnr.3460/55. «Holdeplass for bybussene og drosjene.», dato: den 23. november 1955.

⁷¹ Uten registreringsnummer. Tromsø Drosjeeierforening til Tromsø formannskap. «Ad. Holdeplass for drosjer i Rådhusgt.», dato: den 12. november 1955.

Figur 13. Forslagene utarbeidet i 1955. Fra venstre: forslaget til bygartner Sundström, i midten forslaget til bygningssjefen i Tromsø kommune og til høyre forslaget til politimesteren i Troms, Roald Johansen. Byarkivet i Tromsø.

I 1956 ble det endelig vedtatt et forslag til regulering av Torgallmenningen av Trafikkutvalget i Tromsø kommune. Vedtaket som satte rammer for det endelige utfallet; drosjeholdeplassen skulle ligge på Stortorget. Også bussene skulle benytte samme området som holdeplass, i tillegg til Nordre Rådhusgate. Det ble samtidig fremmet et nytt reguleringsforslag: «regulering av Rådhusgaten mellom Storgaten og Grønnegaten er å utvide den nåværende kjørebane til ca. 10 m. bredde.»⁷²

Dette forslaget ble undertegnet av trafikkutvalgets formann Jon Wahl. Samme mann var samtidig politifullmektig hos Politimesteren i Troms. Hans påvirkningskraft i forbindelse med reguleringen av Torgallmenningen var stor ettersom han hadde en viktig stilling innenfor begge de to sistnevnte instansene.

Det endelige vedtaket om regulering av Torgallmenningen ble fattet av formannskapet i Tromsø kommune den 25. juli 1956. Vedtaket rommet flere av forslagene som kom til under prosessen. Stortorget skulle få anlagt en fontene, et lite grøntanlegg, mens drosjene skulle plasseres ved siden av dette anlegget. Fjerning av det ovenfornevnte Torgskuret skulle gi

⁷² Uten registreringsnummer. Vedtak fra Trafikkutvalget til formannskap i Tromsø kommune. dato: den 26. mars 1956.

plass både til drosjesjåførhus og grønnsakstorg. Bussholdeplassen skulle etableres nord for Stortorget, mens flere holdeplasser skulle legges til Grønnegata ved Rådhusparken og Den katolske kirke. Rådhusgata mellom Stortorget og Grønnegata skulle holdes stengt for kjørende trafikk. All innkjøring til Stortorget skulle skje gjennom Bispegata-Havnegata.⁷³ Alle de involverte i reguleringen av Torgallmenningen ble informert om det endelige vedtaket.

Reguleringen som ble vedtatt av formannskapet i kommunen i 1956 og gjennomført, men bare delvis. Flere av punktene i vedtaket ble aldri realisert. Hva som var grunnen til at «fontene med et lite grøntanlegg»⁷⁴ og «grønnsakstorget blir på nordre side av fontenen og grøntanlegget»⁷⁵ aldri ble realisert, står det ingenting om i arkivmaterialet jeg har hatt tilgang til. Derimot har de punktene i vedtaket som gjaldt reguleringen av trafikk og drosje- og bussholdeplasser, blitt gjennomført. Man kan få det inntrykk at prioriteringen av de forskjellige funksjonene i byrommet ble ulikt vektet og vurdert. Det lokale næringslivets påvirkningskraft ble i denne saken tatt mer hensyn til enn andre grupper i samfunnet. Det var også etter deres initiativ at reguleringen ble vedtatt, og de var utvilsomt aktive deltakere i den politiske prosessen.

Etterspill til den vedtatte reguleringen

Man skulle tro at et endelig vedtak ville sette en stopper for all videre diskusjon om reguleringen av Torgallmenningen i denne perioden. Men dette var slett ikke tilfelle. I løpet av første kvartal, 1957, kom det en henvendelse fra Tromsø Drosjesentral (TDS). Saken om reguleringen av forholdene til drosjesjåførene i Tromsø hadde da hatt svært lang behandlingstid. Innholdet i arkivmaterialet opplyser om at oppholdsrommene:

... ikke svarer til helseforskriftene, da de er for små og det er ikke innlagt vann og toalett. [---] telefonvaktene, som har en gulvflate på ca. to kvm, og her oppholder telefonvaktene seg 18 timer av døgnet.⁷⁶

---

⁷³ J. Nr. MB. F. 2031/1956. «Buss- og drosjeholdeplasser – Regulering og kjøreretninger ved Stortorget.», dato: 25 juli 1956.

⁷⁴ J. Nr. MB. F. 2031/1956. «Buss- og drosjeholdeplasser – Regulering og kjøreretninger ved Stortorget.», dato: 25 juli 1956.

⁷⁵ Ibid

⁷⁶ J.nr. 22/57-LE-GS. «Vedr. drosjeholdeplassene, og hus til oppholdsrom for sjåfører, og sentralvaktene.», dato: den 4 mars 1957.

At noe måtte gjøres med situasjonen var både drosje- og busselskapet enige om. Reguleringen var nødvendig for å imøtekomme kravene til effektiv transport kommunikasjon.

Reguleringsvedtaket fra 1956 fikk innvirkning på det nye reguleringsforslaget på deler av Torgallmenningen som ble fremmet i 1958 av den nye reguleringsjefen P. Arnet Amundsen⁷⁷. Han ønsket å regulere den nedre delen av Stortorget for å få fri passasje fra Sjøgata til Stortorget.

Utbyggingen av Stortorget ut i Tromsøsundet hadde gitt denne nye muligheten. Sjøgata hadde opprinnelig fått sin form etter den naturlige strandlinja. I løpet av 1900-tallets utbygging i sundet hadde gaten blitt skjøvet lenger inn i bylandskapet. Gjennombruddet fra Sjøgata til

Stortorget krevde imidlertid sanering og regulering av private eiendommer. Reguleringsjef Amundsen formulerte i denne forbindelse følgende oppsiktsvekkende forslag: «ved kommunens mellemkomst å kunde få i stand et par ”trekantmakeskifter”»⁷⁸ for å løse dette problemet.

Med «trekantmakeskifter» antar jeg at Amundsen mente en byttehandel mellom de tre involverte partene: Tromsø kommune, Tromsø havnestyre og de private eierne. Hans forslag omfattet også regulering av de ytre linjene eiendommene dannet mot Stortorget. Det var også et ønske fra hans side at man skulle flytte byggelinja ut mot havna med ca. 4 meter.⁷⁹

Med dette forslaget fikk han etablert en ny bygningslinje mot Stortorget som inntil da ikke hadde vært i overenstemmelse med de andre byggelinjene ved allmenningen. Bygningene sør for Stortorget hadde ikke en sammenhengende bygningslinje og stod i ulike retninger. Dette forårsaket et brudd i kontinuiteten som man kunne forvente av et byrom.

Figur 14. Amundsens planforslag i 1958; Sjøgatas gjennombrudd til Stortorget. Tegningen: Byarkivet i Tromsø.

⁷⁷ Sønn av Tromsøs første Statskonduktør P. A. Amundsen. Avløste reguleringsjef Reidar Kollstrand etter hans tidlige død i 1956. Kilde: Tjelmeland 1996 s.80

⁷⁸ 91/58.PAA/oL. «Sjøgatens gjennombrudd til Stortorget.», dato: den 3. februar 1958.

⁷⁹ Ibid

Forslaget til reguleringsjefen resulterte i følgende vedtak:

Formannskapet slutter seg i prinsippet til reguleringsjefens forslag, men formannskapet ser det slik at det må la seg gjøre å foreta en regulering som vil gi en del tomteareal til kommunal utnyttelse.⁸⁰

Prosessen som fulgte i årene etter vedtaket, resulterte ikke i noe framgang. Ikke før den 14. mai 1969, da en bybrann bokstavelig talt raserte kvartalet sør for Stortorget og Erling Bangsunds plass. Denne hendelsen hadde stor innvirkning på fasadene mot Torgallmenningen. Hvordan bygningsfasaden inntil Torgallmenningen så ut i 1960 kan du lese i «3.3 Torgallmenningens innramming i 1960».

Reguleringen av Torgallmenningen som formannskapet i Tromsø kommune hadde vedtatt i 1956 og reguleringsforslaget til reguleringsjef P. Arnet Amundsen fremmet to år senere, bragte med seg nye endringer for Torgallmenningen. Dette betydde innføring av nye funksjoner samt at noen av de gamle funksjonene måtte vike. For befolkningen i byen medførte dette også tilpasninger til nye situasjoner i dagliglivet.

Men til tross for vedtaket av 25. juli 1956 i Tromsø kommunes formannskap, ble dette aldri gjennomført i sin helhet. Arkivmaterialet som kommunen har til disposisjon gir ikke noen forklaring på dette. Fotografier av Torgallmenningen fra samme periode viser et sterkt trafikkert byrom. Busser og drosjer som kom inn fra Havnegata beslagla store deler av Stortorget fordi holdeplassene lå her. Drosjesentralen ble bygd opp for å dekke sjåførenes behov. Torgallmenningen ble krysset av to sterkt trafikkerte gater; Storgata og Grønnegata. Forbindelsesgaten mellom disse to, Rådhusgata, ble til en trafikkgate og ga plass til ennå flere holdeplasser; både foran Arbeiderforeningen og den katolske kirke. Ingen av bildene fra slutten av 1950- og begynnelsen av 1960-årene viser antydning til fontener eller grøntanlegg på Stortorget. Grøntarealer som kan dokumenteres ved hjelp av bilder er Rådhusparken og Steen-parken.

To av bygningene som fantes i allmenningen før reguleringen fikk fortsatt stå; Rådstua mellom Rådhusparken og Steenparken, samt den lille kiosken på hjørnet til Den katolske bispegården inntil Storgata. I tillegg tillot man også et nybygg på Stortorget, Drosjesentralen ble bygd omtrent på samme plass hvor Kjøttkontrollens hus og Torgskuret ble revet etter at virksomheten ble flyttet til Domus-bygget.

---

⁸⁰ J. Nr. MB. F. 298/1958. «Sjøgatens gjennombrudd til Stortorget.», dato: den 11. februar 1958.

3.2. 1950-årenes regulering – gjenklang fra fortiden

Flere nye bygninger ble bygd inntil Torgallmenningen. Bygningene var oppført med moderne byggematerialer, blant annet armert betong. Domus-bygget, FK-bygget og det nye Rådhuset, de to første nederst i allmenningen, mens rådhuset ble bygd sør for Rådstua. På hver sitt hjørne av byrommet sto bygninger som vitnet om at samfunnet var i kontinuerlig endring, drevet av et ønske om at noe nytt skulle erstatte det gamle.

Før jeg fortsetter ønsker jeg å presentere Sverre Pedersen siden hans arbeid med byplaner for Tromsø har vært av betydning både før og etter krigen.

Om professor Sverre Pedersen

Sverre Pedersen (1882 – 1982) hadde en dominerende plass i norsk bolig og byplanlegging til 1945. Han hadde hele landet som sitt arbeidsfelt i løpet av sine 60 virkeår, fra 1905 til 1965. I løpet av disse årene hadde han utført omfattende arbeid. Pedersen satt sitt preg på om lag over 100 norske byer og tettsteder.

I 1908 oppholdt Pedersen seg hos arkitekt Per Olof Hallmann i Sverige for å studere moderne byplanarbeid.⁸¹ Hallmann var inspirert av Camillo Sittes bok *Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen* (Wien, 1889).⁸² Camillo Sitte hadde en varm talsmann i Hallman som igjen påvirket andre gjennom sine fengende taler og artikler. Hallman var overbevist om at byplanleggere ikke lenger skulle sitte på kontoret med sine linjaler, men komme seg ut og være med. Det som var verdifullt av kultur og natur måtte tas med i vurderingen, men det estetiske burde ikke dominere. Det levende livet måtte spille inn på byplanen. Han mente også at langsiktig planlegging av byer ikke var en god løsning siden samfunsendringer ville stille nye krav til tilpassing.⁸³

Gjennom sitt opphold hos Hallmann ble Pedersen i første rekke inspirert av Camillo Sittes opposisjon mot det regelrette 1800-talls bymønsteret. Sitte kom i 1889 ut med sin bok om byplanleggingens estetiske prinsipper; *Der Städtebau nach seinen künstlerischen*

---

⁸¹ Jensen 1982 s. 248

⁸² Op. cit. s. 99. Norsk oversettelse av tittelen: *Byreguleringen ut fra dens kunstneriske forutsetninger*

⁸³ Ibid

Grundsätzen. Han tok utgangspunkt i gamle europeiske byer, særlig de italienske, og gjorde analyser av en del bymessige utforminger - spesielt utformingen av byens åpne plasser. Ved å søke etter de gamle plassenes skjønnhet håpet han å finne allmenngyldige prinsipper. Han fant at det både i middelalderen og i renessansen hadde vært en funksjonell og levende bruk av byenes åpne plasser, og at det var et intimt samspill mellom plassene og de offentlige bygningene som lå rundt eller inntil plassene.

Pedersen vekt på å få fram monumentale verk i det totale bybildet. Også naturforhold, utsiktspunkter, og helhetlig utforming av byen var grunnleggende.⁸⁴ Pedersen var tilhenger av brede paradegater. I 1908 var han på besøk hos Joseph Stübgen, byplanlegger med erfaring fra Wien og Berlin, samtalte de om monumentalgater.⁸⁵ Pedersen var også positiv til å skape helhetsinntrykk i byen. Symmetri i utforming av gate og plassanlegg var viktige momenter som lå til grunn for helheten.⁸⁶

Sverre Pedersen var først og fremst arkitekt før han gikk inn i sin planleggersgjerning utformet han flere store offentlige bygninger, og en rekke større kommunale boligprosjekter og et viss antall eneboliger. Det var først i årene som professor at han skapte sine mest storslåtte byplankonsepter premiert med første premier i store reguleringskonkurranser; 1922 om Tromsø, 1923 om Hamar og 1925 om universitetsanlegg på Blindern. I 1926 fikk han internasjonal anerkjennelse for sin skapeevne ved den store byplanutstillingen i Wien det samme året.

Hans planer var meget moderne i samtiden. Han planla byer ved å legge stor vekt på differensiert trafikknnett og bebyggelses modellering. Hans planleggings arbeid baserte seg på å forstå terreng og landskap. Terreng var inspirasjonskilde for den storlinjet komposisjon var det vesentlige utgangspunkt. Den storslåtte barokk komposisjon lå hans hjerte nær. Pedersen var tilhenger av akser med et stort drag i bylandskapet. Han mente at menigmann opplever denne verdien større enn fri komposisjon. Han var representant for en sammensmelting av den engelske hagebyens organiske og romantiske preg med germansk klassisisme. Hans arbeid ble til norsk byplantradisjon. I dag er Pedersens rolle som en av de ledende arkitekter og byplanleggere i hans samtid urokkelig.

---

⁸⁴ Op. cit. s. 101

⁸⁵ Op. cit. s. 106

⁸⁶ Op. cit. s. 109

På grunn av hans samarbeid med tyske myndigheter under krigen ble han omstridt. Han var leder for Brente Steders Regulering fra 1940 – 1945. Mye av tvil til hans holdning under krigen betegnes i dag som grunnløs og påskrives til misunnelse hos andre arkitekter på grunn av hans ruvende personlighet. Under hans mest aktive periode hadde han nærmest hegemoni over norsk byplanlegging. Personlige kritikk og fordømmelse av ham i etterkrigsperioden la ikke stopper for hans videre engasjement i planleggingen av norske byer, for eksempel Molde og Tromsø. Hans planer for Molde utarbeidet under krigen ble etter en ny konkurranse hentet fram igjen fordi ingen av konkurransedeltakere hadde klart utarbeidet en plan som var bedre enn Pedersens. Hans vinnende planforslag for reguleringen av Tromsø ble aldri gjennomført, men mange av punktene i denne planen ble utgangspunkt for gjennomføring av delplaner lang utover 1900-tallet. Pedersens rolle som rådgiver for Tromsø kommune de første etterkrigsårene var av stor betydning for videre planlegging av byen. Hans reguleringsplan for Tromsø «Jompa paa jakt efter ulven» vil jeg presentere videre i avhandlingen.

Når en leser arkivmaterialet om reguleringen av Torgallmenningen på 1950-tallet får en lett det inntrykk at prosessen ble startet med de to henvendelsene fra TFTB og TDF. I tillegg P. Arnet Amundsens forslag om «Sjøgatas gjennombrudd til Stortorget». Alt dette var nye innspill som fikk betydning for den senere utformingen av byen. Et dypere dykk ned i arkivet avdekket flere reguleringsforslag fra første halvdel av 1900-tallet. «Sjøgatas gjennombrudd til Stortorget» var også et forslag som kom fra regulerings- og byggingssjef Amundsens forgjenger arkitekt og reguleringssjef Reidar Kollstrand. Kollstrand ble tilsatt som regulerings- og byggingssjef i 1947. Han var privatpraktiserende arkitekt i byen og fungerte også som distriktsarkitekt for Vest-Finnmark. Kollstrand gikk tidlig ut med programerklæringer om byutvikling og byplanlegging. Gamlebebyggelsen måtte saneres bort. Den skulle erstattes med små grupper av leiegårder. Det skulle settes av plass til park og lekeplasser. Byen måtte sonedeles. Gatene skulle være breiere, og trafikkstrømmen skulle kanaliseres ut i hovedgater og samleårer. Han samarbeidet tett med Pedersen om reguleringen av flere bykvartaler i Tromsø. I 1948 presenterte han en plan for regulering av kvartalet sør for Stortorget. Punktene i denne delreguleringen var det nevnte gjennombruddet fra Sjøgata til Stortorget og en ny reguleringslinje for eiendommene mot Stortorget. Med andre ord var forslaget til Amundsen en videreføring av Kollstrands forslag fra 1948.

Samarbeid mellom Kollstrand og Pedersen

Arkivmaterialet forteller om et aktivt og intenst samarbeid mellom reguleringsjef Kollstrand og professor Sverre Pedersen. Dette samarbeidet hadde sitt utspring i Tromsø bygningsråd som i 1947 skrev brev til Tromsø formannskap; «Bygningsrådet støtter stadig på problemer under behandlingen av nybygg fordi byen ikke hare noen godkjent reguleringsplan.»⁸⁷ Forslaget fra formannskapet i Tromsø kommune om å gjennomgå byplanen, den professor Pedersen hadde utarbeidet for Tromsø i 1926, under navnet - «Jompa paa jagt efter ulven».⁸⁸ Formannskapet advarte i denne forbindelse mot å involvere Pedersen på ny, fordi man mente at dette i praksis ville bety å overlate det videre arbeid med planen til ham. Dette synspunktet ble imidlertid avvist av bygnings- og reguleringssjefen. Denne gjorde det klart at videre arbeid med byplanen kunne gjøres uten professoren.⁸⁹ I hvor stor grad dette dreide seg om personlig prestisje i framtidige planer, vil jeg ikke gå nærmere inn på. Men jeg vil gjøre oppmerksom på at professorens rolle som ledende skikkelse i norsk byplanlegging var svekket etter krigen. Dette på grunn av hans omdiskuterte stilling som leder for den statlige organisasjonen Brente Steders Regulering under andre verdenskrig. Før jeg fortsetter vil jeg presentere ham

Pedersens orientering mot det tyske arkitektsyn og hans kontakter før krigen satte ham i negativt lys. Anklagene ble særlig fremmet av den yngre generasjon som var uenig med ham på grunn av hans planer for blant annet Molde.⁹⁰ Det viste seg imidlertid at Pedersens oppfatninger om byplaner var i overensstemmelse med tradisjonen heller enn radikale omforminger.

Bygningssjef Kollstrand tok kontakt med professor Pedersen i januar 1948 i den hensikt å gjennomgå Pedersens plan fra 1926.⁹¹ Pedersens positive innstilling til forslaget⁹² resulterte også i et besøk fra Tromsøs ordfører, rådmann og bygningssjef. Med seg skulle de ha noen fotografier av byen, samt befolknings- og havnestatistikk. Professor Pedersen viktigste oppgave var imidlertid å gjøre bygningssjef Kollstrand orientert om

---

⁸⁷ Bygningsrådet 217/47. K/L, Ad «Reguleringsplan for Tromsø by», dato: den 12. juni 1947

⁸⁸ IJ/SE. J.nr. F. 1728/1947. «Reguleringsplan for Tromsø», dato: den 20. juni 1947

Jompa – tradisjonelt navn på en samisk geitegutt som passer på Rein. Betegnelsen kan også brukes i negativ kontekst, men det er sterkt tvilsomt at Pedersen hadde slike tanker bak. Etter min oppfatning har denne betegnelsen en mer symbolisk betydning som kan overføres til Tromsøs geografiske plassering, kulturelle tilnyttning til det eksotiske samt sterk ønske om å være med på samtidsutviklingen.

⁸⁹ K/j. J.nr. 605/47. Dato: den 2. november 1947

⁹⁰ Tvinnereim 1986 s. 486

⁹¹ J.nr. 1/1948. K/L. Dato: den 3. januar 1948

⁹² J.nr. 2/48. K.L. Dato: den 9. januar 1948

reguleringsplanen fra 1926. Denne planen var framdeles aktuell og løste mange av trafikkspørsmålene.

Situasjonen i bybildet ble endret etter brannen som fant sted natt til 7. april 1948. Brannen, som ble påsatt av to berusede menn, kom til å herje en stor del av havneområdet i Tromsø; Austad-gården, Austad-bryggen, Killengreens brygger, samt flere mindre bygninger i området ble totalskadet. Hendelsen forårsaket at Tromsø kommune rettet fokus mot hele området Kirkegata – Storgata – Torget. I forslaget til reguleringen ble det lagt fram en plan som skulle gjøre området 16 meter bredt og føres helt fram til sjøen. Senere kom også en forlengelse av Sjøgaten med et gjennombrudd mot Torget og Havnegata. Denne reguleringen ble gjort for å avlaste trafikken i Storgata slik Tromsø bygnings- og reguleringssjef foreslo i «Forslag til regulering av strøket Kirkegata – Storgata – Torvet». Forslaget bygde også på reguleringsplanen for Tromsø som professor Sverre Pedersen hadde utarbeidet allerede i 1922. Den som stod ansvarlig for forslaget var daværende Tromsøs bygnings- og reguleringssjef Reidar Kollstrand. Det befestet Kollstrands posisjon i forholdet mellom ham og Pedersen. Disse to mennene hadde hyppig kontakt i årene 1948-49.

«Jompa paa jakt efter ulven»

I 1922 ble det i Tromsø kommune utarbeidet «Program for konkurranse om byplan for Tromsø 1922». Kommunen inviterte tre arkitekter «til aa delta i en konkurranse om reguleringsplan for Tromsø by og tilstøtende landomraade, regulering av eldre bydele – samt havneplan.»⁹³.

Konkurransen hadde bestemmelser som deltakerne skulle forholde seg til. Bestemmelsene forteller mye om hvordan det framtidige Tromsø skulle være, samt hvilke funksjoner som var viktige i utformningen av byen. Disse anser jeg som så interessante at jeg lister dem opp i samme rekkefølge som i konkurranseprogrammet:

- At industristrøkene plasseres hovedsakelig i de nordlige bydeler.⁹⁴

---

⁹³ « Program for konkurranse om byplan for Tromsø 1922», s. 2

⁹⁴ Ibid

- «At jernbanestasjonen anlegges paa utfyllt omraade nordenfor nordre sjeté med broforbindelse med spor til den annen side av sundet. Dens plass bör være saaledes anordnet at den inntil videre kan anvendes som oplagsplass. »⁹⁵
- Reservere plass for følgende bygninger: Rådhus, kirke, brannstasjon, teater, bibliotek, torvhall, svømmehall, fylkesmannsbolig, justits- og statsarkivetbygning, seminarium...⁹⁶
- Avsette visse områder til murbebyggelse. Til beskyttelse mot større brannulykker skal området oppdeles ved et tilstrekkelig antall gater og parkstrimler, slik at de danner et tilstrekkelig omfattende og effektivt system av beskyttelsessoner mot ildebrann. Særlig at: murbebyggelse bare i unntakelsestilfelle anvendes som brannbelte.
- Brannbeltenes bredde skal ta hensyn til at de farlige vindretninger er syd og sydvest.⁹⁷
- Trafikk: en gate som skal oppta sporveistrafikk bør i almindelighet ikke gis mindre bredde enn 16 meter.
- Det skal legges særlig vekt på regulering av strøket mellom Storgata og havnen, og en bekvemt forbindelse mellom de øvrige bydelene.
- Bygningslovens og murtvangslovens forskrifter følges. Det behøves ikke å ta hensyn til de forekomme bestemmelser om kvartalers størrelse og lengde, eller om det er ønskelig i gatenes rettlinjethet, eller at de i almindelighet skal være 12 meter bred.⁹⁸

Siden Tromsø er en øy med sterkt tilknytning til havet ble det også krevd å lage plan for følgende:

1. Kaianlegg for godstrafikk;
2. Kaiplass for kysttrafikk;
3. Kaiplass for lokaltrafikk
4. Havnebasseng for fiskefartøyer
5. En mindre havn for lokale fiskebåter (robåter) i nordre og i søndre bydel, med opplagsplass for båtene.⁹⁹

---

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Op.cit. s. 3

⁹⁷ Såkalte «Balsfjordvinden»

⁹⁸ Op.cit. s 4f

⁹⁹ Op. cit. s. 5f

De som deltok i konkurransen var: professor Sverre Pedersen, arkitekt Kristoffer Lange og arkitekt R. E. Jacobsen. Som nevnt, vant Pedersen konkurransen med sin reguleringsplan. Denne ble bearbeidet til en ferdig plan i 1926. I 1928 ble den vedtatt av bystyret og sendt til departementet for godkjenning. Men planen ble aldri godkjent. Jeg har ikke lyktes med å finne en forklaring på hvorfor planen ble avvist. Mest sannsynlig er det likevel at siden Pedersen planla både jernbane og universitet, institusjoner av betydning for hele nasjonen, behøvde man nasjonal politisk enighet for å utvikle Tromsø i denne retningen. Diskusjonen om jernbane til Tromsø er ennå et aktuelt tema, mens Universitetet først ble etablert i 1972.¹⁰⁰

I bedømmelseskomitéen som ble oppnevnt av formannskapet i Tromsø kommune satt også førstestadsingeniør Albert Lilienberg fra Göteborg.¹⁰¹ Pedersen hadde sett opp til Lilienberg siden han første gang så hans planutkast for Göteborg i 1908. Lilienberg var også elev og assistent hos Hallman.¹⁰² Disse to anså Pedersens som banebrytende for å føre det moderne byplanarbeidet fram; først i Sverige og deretter som gjenklang utenfor landets grenser.¹⁰³

Pedersens Torgallmenning i Tromsø

I reguleringsplanen som Pedersen utarbeidet skulle Torgallmenningen gi plass til en symmetrisk deling. Med sin plan var Pedersen den første som introduserte en ny reguleringslinje for eiendommene sør for Stortorget. Flere av de andre bygningene som grenset til Torgallmenningen skulle enten fjernes eller reguleres på nytt. Den katolske bispegården med kirken skulle i følge plantegningen fjernes, slik at de kunne danne en rett linje med kvartalet nedenfor Storgata og nord for Stortorget. Pedersens forkjærlighet for store, åpne plasser kom også fram i reguleringen av Torgallmenningen. Bygningene: Rådstua,

---

¹⁰⁰ http://uit.no/informasjon/om_uito/11?SubjectId=1&From=0, dato: den 3. september 2006

En kort oppsummering av de viktige årene i UiTøs historie
1962: Universitetet i Tromsø kommer på den politiske dagsorden.

1967: Regjeringen foreslår å opprette et universitet i Tromsø.

1968: Stortinget vedtar å opprette et universitet i Tromsø.

1969: Universitetet i Tromsø får et interimstyre. Formann er Peter F. Hjort.

1972: Kong Olav V åpner Universitetet i Tromsø i Tromsø Domkirke, og de første studenter og lærere inntar plassene i leide lokaler.

¹⁰¹ «Program for konkurranse om byplan for Tromsø 1922» s. 8f

¹⁰² Tvinnerheim 1986 s. 101

¹⁰³ Ibid

Rakettkiosken, Torgskuret, og Kjøttkontrollens hus, skulle fjernes. Området over Grønnegata skulle få grøntareal, men samtidig deles opp i gater. Rådhusparken ville dermed få en sentral akse som skulle danne et sammenhengende rom.

Pedersens plan kan kritiseres for å ikke ta høyde for lokale vaner. Torgallmenningen som inntil da var møteplassen for befolkningen var i den ene enden avsluttet med småbåthavnen. Torghuken ville, dersom Pedersens forslag hadde blitt realisert, miste alle sine tidligere funksjoner. Den skulle erstattes med en bred utvidelse mot sundet, dette for å oppfylle konkurransens program; «en gate som skal oppta sporveitrafikk i almindelighet ikke bør gis mindre bredde enn 16 meter.»¹⁰⁴.

Tanken var at de trafikkerte gatene skulle dele opp rommet. De to mest trafikkerte gatene ville ha blitt Vestregata, mellom Rådhusparken og Rådstua. Storgata og en ny trafikkforbindelse ville dermed krevd regulering av strandlinjen mot sundet. Havnegata ville blitt en viktig forbindelse for tog-, trikk- og biltrafikk som kunne kommunisere med fastlandet ved hjelp av bro over Tromsøsundet.

Forslaget om riving av bygningene inntil og på Torgallmenningen i planforslaget fra 1926 åpnet for å danne en helhetlig utforming av rommet. Dette var et resultat av tidligere mangel på bevisst planlegging. Men Pedersen delte Torgallmenningen med stert trafikkerte gater. I tillegg ville det visuelle rommet bli skjemt av de dominerende lagerbygningene ute i sundet.

Pedersens plan viser en brutal side ved moderne byplanlegging. Den naturlige strandlinjen og Torghuken som hadde vært småbåthavn for lokale fiske- og melkebåter, skulle forsvinne for å gi plass til en utvidelse av byen ut i sundet. En sterk trafikkforbindelse skulle her på plass. De lokale og særegne funksjonene skulle erstattes med andre funksjoner. Den sterke trafikken skulle knyttes til en bydel der industrien ville dominere.

Figur 15. Pedersens planforslag for Torgallmenningen. Byarkivet i Tromsø.

¹⁰⁴ «Program for konkurranse om byplan for Tromsø 1922» s. 4f

Arkivmaterialet i Tromsø kommune og litteratur om Pedersen forteller ikke noe om i hvor stor grad han kjente til funksjonene som foregikk på Torgallmenningen. Jeg vet heller ikke om han i det hele tatt ønsket å gjøre seg kjent med disse. Planforslaget om reguleringen av Torgallmenningen avslører en viktig side i den moderne planlegging. Denne er i samsvar med modernismen som først og fremst assosieres med den sveitsiskfødte arkitekt og byplanlegger Le Corbusier. I likhet med Pedersen var også han på sin måte inspirert av Sitte.¹⁰⁵ Forskjellen mellom Pedersen og Le Corbusier var at Pedersen var sterk tilhenger av tanken om at en hageby skulle føres videre. Han kjente godt til de moderne, engelske hagebyideene. Han røpte sin begeistring for tre engelske forstadssteder på denne måten:

Sunny Port Sunlight, Beautiful Bourneville og Happy New Earwick det er den klingende hyldest til disse 3 smaa paradiser paa jorden hvori begeistringen for dem i England har funnet ord. Og den som har sett disse 3 forsteder i sommerens flor er enig.¹⁰⁶

Krysningspunkt for de to byplanleggere var løsninger for trafikk og deling av byen i ulike soner. Utskillelse av industri fra de andre urbane funksjonene krever gode forbindelser, noe også Tromsø skulle få ifølge planen. Men resultatet ville blitt at Torgallmenningen hadde mistet sin tradisjonelle rolle i byen. Pedersens destruksjon av gamle funksjoner for å gi plass til nye, samt å bygge nye bydeler, har mye til felles med det Le Corbusier stod for. Le Corbusier var en av de fremste representanter for skyskraperbyen, slik han uttrykte det i sin plan for La ville contemporaine¹⁰⁷. Dette var en tenkt by som skulle gi plass til 300 000 mennesker. To viktige punkter i planleggingen av denne byen var løsningen av trafikkspørsmålet på en måte som skulle sikre uforstyrret flyt i trafikken. Biler og undergrunnsbane, skulle få et eget veinett som ikke skulle komme i kontakt med andre aktiviteter i byen. Trafikkforbindelsene skulle utgjøre en fundamental del av byens infrastruktur fordi hele byen skulle settes sammen av soner med ulike funksjoner.

Hans planer ble aldri gjennomført, men den gav retningslinjer for framtidig byplanlegging. Mange unge planleggere beundret Le Corbusier idéer. Disse kom da også til å få en ledende rolle innefor arkitekturen lang ut på 1900-tallet.

I likhet med Le Corbusier deler Pedersen byen i soner. I den nordlige delen av byen skulle industrien konsentreres. Boliger med egne hager skulle være lenger opp på øya, mens

---

¹⁰⁵ Brinckmann s.216

¹⁰⁶ Tvinnereim 1986 s. 164

¹⁰⁷ I engelsk språklig litteratur som regel nevnt under den engelske oversettelsen *Radiant City*.

Universitetet skulle bygges på høyden over byen, Alfheim. Sonene skulle forbindes med trafikk og sporveiruter, samt at jernbanestasjonen skulle ligge i byen.

I litteraturen som omhandler Sverre Pedersen nevnes ikke hans forhold til Le Corbusier. Vi vet heller ikke i hvor stor grad hans arbeid var en inspirasjonskilde for Pedersen. Måten Pedersen overså de datidens lokale funksjonene til Torgallmenningen og etablerte nye spektakulære byrom der det ennå ikke fantes slike, kan spissformuleres med Le Corbusiers ord: «We must build on a clair site!»¹⁰⁸

Med dette menes at etableringen av den moderne by ikke kunne finne sted ut fra tidligere planløsninger. *La ville contemporaine* kan tolkes som modernismens behov for å utvikle seg, og skille seg ut fra de tidligere stilartene. Årsaken til at dette behovet dukker opp, finner vi i det faktum at samfunnet hadde fått andre typer utfordringer å hankes med. Samfunnet forventet at byene skulle bygges på andre måter enn før. Dette kommer også klart til uttrykk i konkurransebestemmelsene Tromsø kommune opplyste om i rammebetingelsene. Oppdelingen av byen i soner etter funksjoner krevde også god kommunikasjon. Pedersen forutså dette i sin plan akkurat som Le Corbusier i sin utopiske plan *La ville contemporaine*.

3.3. Torgallmenningens innramming i 1960

(hjelpemiddel vedlegg 3)

For å danne seg et realistisk bilde av bygningsfasadene inntil Torgallmenningen i 1960 har jeg undersøkt fotografier som ble tatt dette eller de nærmeste påfølgende årene. Jeg valgte å konsentrere meg om dette året på grunn av at reguleringsvedtaket fra 1956 var satt ut i livet. Dermed kan du få innsikt i hvordan grunnplanet og veggene var utformet i Torgallmenningen. Dette arbeidet har vært krevende fordi det var vanskelig å finne bilder av alle bygningene. Særlig gjelder dette de bygningene som stod øverst i allmenningen. I området rundt Rådhusparken og Steen-parken har lite blitt registrert. Dette kan skyldes at veldig mange av bygningene var private boliger og derfor mer perifere hva angikk de sentrale begivenheter i byens dagligliv. Det motsatte er tilfelle når det gjelder deler av allmenningen mellom Grønnegata og Torghuken. Dette kan ha sin årsak i at veldig mye av handelslivet foregikk i området rundt Stortorget. I tillegg har flere institusjoner holdt til inntil Grønnegata.

---

¹⁰⁸ Hall 2002 s. 223

For meg har Hans A. Brandt fotosamlingen vært til stor hjelp siden den forteller mye om bygningene og allmenningen i perioden fra 1959 til 1960. Selv om samlingen hans er den mest komplette over Tromsø by, inneholder den ikke alle bygningsfasadene inntil Torgallmenningen. Derfor har jeg brukt andre kilder. I litteraturen fra denne tiden var det vanlig å ikke oppgi navnet til fotografen.

Torghuken

Torghuken var i 1960 omgitt av Domus-bygget på nordsiden [1]. Denne fem etasjer høye bygningen i armert betong har jeg presentert under min analyse av dagens situasjon inntil Torgallmenningen. Bygningen har ikke endret seg mye siden 1960. Bygningsfasaden har det samme utseende. Den eneste forskjellen er utformingen på typografiske skilt med navn på organisasjoner og bedrifter som holdt til i bygget.¹⁰⁹

I 1960 var en ny bygning under oppføring på den andre siden av Torghuken, en ny bygning eid av Felleskjøpet, FK-bygget [2]. På fotografiet til H. Brandt, som ble tatt i 1960, vises denne bygningen i avslutningsfasen; bærestrukturer i armeringsbetong som er blitt fylt med byggestein og tofags-vinduer mot Torghuken, samt smale tofags-vinduer på bygningens langside. (Viser til analyse av bygningen tidligere i avhandlingen.)

Figur 16. Den gamle trebygningen til Felleskjøpet. FK-bygget i bakgrunnen. Legg merke til bussruteskilt i forgrunnen. Foto: Brandt, 1960. Tromsø Museum.

Foran bygningen var det fremdeles i 1960 plassert en eldre trebygning [3] som tilhørte Felleskjøpet. Bygningen strakk seg inntil Torghuken på sørsiden og over til Stortorget. Fotografiene tatt av Brandt er i sort-hvitt. Heller ikke noen annen dokumentasjon nevner farger på bygningene. Også byggetåret er det vanskelig å fastslå for denne bygningen siden jeg ikke har kunnet finne dokumentasjon om dette. Sannsynligvis var bygningen opprinnelig

---

¹⁰⁹ Norges Kooperative Landsforening, Norges Råfisklag.

bygd som en bindings-verkskonstruksjon¹¹⁰. Denne konstruksjonen var veldig populær rundt århundreskiftet (1800- til 1900-tallet). På et fotografi¹¹¹ av dårlig kvalitet fra 1890-tallet er det en bryggebygning som lå en inntil Torghuken. Denne hadde mange fellestrekk med det gamle FK-bygget. Om det er den samme bygningen, kan vi bare spekulere på. I 1960 var det et toetasje høyt trebygg med to loftsetasjer der. Bygningen hadde fasade i tre med stående panelbekledning. Det er lett å se at vinduene var trefags, med unntak av vinduene i den østlige delen av bygget. De som vendte mot sundet var tofags. Det var også vinduet i gavlen mot Stortorget. Denne gavlen under saltaket rommet bygningens to loftsetasjer. Den nederste kom til syne i arken som var plassert over det som mest sannsynlig var hovedinngangen fra Torghuken. Fotografiene viser at den gamle trebygningen til Felleskjøpet ikke var høy nok til å skjule det moderne fem etasjer høye NKL-bygget. Trebygningen ble imidlertid fjernet kort tid etter at bildet ble tatt.¹¹² Fjerning av det gamle FK-bygget dannet en ny åpning i bygningsfasaden mot byrommet. Den store avstanden mellom det nye FK-bygget og kvartalet sør for Stortorget åpnet muligheten for Sjøgatas gjennombrudd mot Stortorget.

Inntil Stortorget

Det var tre bygninger som avgrenset Stortorget mot sør. Jeg har ikke klart å finne noe informasjon om byggeår for disse bygningene. Etter fotografiene å dømme var de bygd i bindingsverkskonstruksjon. De som lå nærmest Torghuken hørte til Wadel-brygga¹¹³. Den bygningen som lå nærmest Torghuken, var Johan Bells kiosk [4]. Bygningen inntil denne var slakteri [5], mens Engen slakteributikk [6] var i den tredje bygningen.¹¹⁴

For å finne fram til bygningenes byggeår har jeg undersøkt bilder og kart fra både 1800- og 1900-tallet. På et fotografi fra ca. 1885¹¹⁵ fant jeg en bygning som hadde mange fellestrekk med kiosken og den var også plassert på samme sted i forhold til Torget og Storgata. På den tiden gikk strandlinja nesten helt opp til Storgata og dermed var bygningene

---

¹¹⁰ Med reisverk menes en rammekonstruksjon av stolper og sviller der mellomrommet er fylt med vertikale planker. Metoden som er kjent fra slutten av 1700-tallet, ble utviklet og var meget vanlig mellom 1850 og 1900. Konstruksjonen gikk ut av vanlig bruk i løpet av 1920-årene. Reisverksveggen avløste lafteveggen fordi den var materialbesparende.

¹¹¹ Foto: J. Wickstrøm, eies av Perspektivet Museum

¹¹² Tjelmeland 1996 s. 82

¹¹³ Hansen 2000 s. 128

¹¹⁴ Ibid

¹¹⁵ Fløystad-samlinga, Skien.

som hørte til Wadel-brygga sannsynligvis bygget som pakkhus. Mangeårig utbygging ut i sundet hadde ført til at bygningene i 1960 befant seg i et annet landskap. Om Wadel-brygga fra 1800-tallet var den samme som grenset til Stortorget mot sør året 1960, kan jeg ikke bekrefte med full sikkerhet. Mange elementer i fasaden indikerer likevel at så er tilfellet.

Bygningen hvor Johan Bells kiosk holdte til var i to og en halv etasje. Første etasje hadde bred svill og to store utstillingsvinduer. Vinduene var plassert på hver side av inngangsdøren i midten. Etasjeskillene viste skillet mellom den første åpne etasjen og den andre etasjen som var en lukket fasade av stående trepanel. Det var et reklameskilt over døren. I gavlen var det dessuten liggende panel og en liten åpning i midten. Mest sannsynlig var det en åpning som hadde sin funksjon knyttet til den utbygde arken med hjulheis.

Figur 17. Johan Bells kiosk. Arbeidet på FK-bygget i avsluttende fase. Foto: Brandt, 1960. Tromsø Museum.

Bygningen vest for Bells kiosk var like høy. Etter fotografiene å dømme var saltaket mest sannsynlig tekket med fasettskifer¹¹⁶ som vistes i hele bygningens lengde mot Stortorget. Skillet mellom første og andre etasje var markert med etasjeskiller. Begge etasjene hadde fasade i stående trepanel. I andre etasje var det tre små vinduer tett under taket. Ellers var fasaden i denne etasjen lukket. I første etasje var det store utstillingsvinduer som dominerte. En dør og noen få krysspostvinduer, som var vanlige gjennom hele 1800-tallet helt opp til 1900-tallet, røper bygningens fortid.

Bygningen på den sørlige hjørnet til Storgata og Stortorget var Engen slakteributikk. Selv om det er flere bilder av bygningen er det ingen som viser bygningen i sin helhet. Jeg har vært nødt til å rekonstruere et bilde av bygningen. Dette har vært mulig siden både form, materiale og utforming av elementene var like og overlappet hverandre. Siden byggeåret dessverre er ukjent, antar jeg at den er fra begynnelsen av 1900-tallet. Bygningen nevnes ikke i tekster og vises heller ikke på fotografier før dette. Den hadde saltak tekket med fasettskifer og med gavnl mot Stortorget. I gavlen var det to loftetasjer som hadde tofags-vinduer med konsoller under vindusoverstykket. I andre etasje var det fire vinduer av samme type, men i større proporsjoner. Første etasjen hadde to store utstillingsvinduer. Fasaden var i liggende

¹¹⁶ Skifer former som kvadrat.

trepanel. På grunn av fotografiernes monokromatikk er det vanskelig å fastslå fasadens farge, med det var mest sannsynlig en lys farge. Vindusomramming var i en mørk farge. Alle bygningene som lå på denne siden av Stortorget ble revet i løpet av 1960-tallet for å gi plass til en moderne funksjonalistisk bygning. Dette var Rogers, et bygg som måtte rives etter den store bybrannen i 1969.

På den motsatte siden, nordsiden, var det flere bygninger som grenset til byrommet mellom Hamnegata og Storgata.

Inntil Storgata lå Joh. Anderson-bygget [7] som jeg har beskrevet i min analyse av bygningsfasaden i 2006. Det er få detaljer som har blitt endret. I 1960 var fasaden hvit med vindusomramminger i grå farge. Det eldste fotografiet av bygningen jeg kjenner til er fra 1899.¹¹⁷ Bildet viser vinduene med belistning som førte ned forbi sålbenken. Denne var rikt dekorert med rundbuer. Dette er typisk for vinduer som ble oppført under historismen, altså i perioden mellom 1860 og 1910. Hvis vi antar at vinduene var de samme som opprinnelig ble satt inn, kan bygningen ha blitt oppført mellom 1860-70-årene. I 1960 ble vindusomrammingen annerledes. I den første etasjen med et stort utstillingsvindu uten sprosser og et annet som var like høyt. Dette var imidlertid et smalere tofags-vindu med en tverrsprosse i nederdelen. Disse vinduene dannet en mer åpen fasade mot Stortorget og tilpasset fasadeuttrykket til den nye etterkrigsstilen, funksjonalismen. Dekor var fraværende i alle elementene. Kun fasaden var prydet av et reklameskilt med typografisk utforming i fonttypen sans serif «JOH.ANDERSON». Skiltet var plassert mellom første og andre etasje.

Bygningen som ligger inntil Joh. Anderson-bygget, var en tregård som ble kalt Møllergården [8]. Denne bygningen lå litt tilbaketrukket fra den åpne plassen slik at de to bygningene ikke dannet en felles bygningslinje. Materialet jeg har undersøkt stadsfester ikke hvilket år den ble bygd. Ved hjelp av gamle fotografier og kart kan vi anslå at de ble oppført en gang i perioden mellom 1840 og 1870. Denne to etasjes høye bygningen var lavere enn Joh. Anderson-bygget.

Bygningsfasaden var i liggende trepanel med

Figur 18. Møllergården. Foto: Brandt, 1960. Tromsø Museum.

¹¹⁷ Foto: Boye Strøm 1899, eid av: Sparebanken Nord-Norge, Tromsø (kilde: Andresen 1994 s. 408)

etasjeskiller. Saltaket var mest sannsynlig tekket med fasettskifer som var synlig fra Stortorget. I andre etasje var det en vindusrekke med fem vinduer. De hadde høy losholt og den øverste rammen var oppdelt med sprosser. Den første etasjen var delt i felt hvor av det midterste feltet mest sannsynlig var et reklamevindu. På hver av sidene var det en inngangsdør med to store utstillingsvinduer. Vinduene var like høye som dørene og hadde ingen sprosser. Dørene var enfløyet med et stort glassfelt og en dørfylling nederst og et overlysvindu oppe. I andre etasjen var det et utstikkende rektangulært lysskilt. Skiltet var plassert over reklamevinduet i første etasje og over etasjeskilleren var det óg et typografisk skilt i fonttypen sans serif «MØLLER RADIOSERVICE».

Inntil kortveggen til Møllergåderen mot vest var det en sval med to etasjer. Øst for Møllergården var det et lukket tregjerde i stående trepanel. Dette rakk omtrent opp til halve førsteetasjen. I gjerdets høyde var det også en pølsevogn [9] med flatt tak samt et lite vindu. Bygningsfasaden var i liggende trepanel og med lys farge. Det er vanskelig å fastslå nøyaktig hvilken farge det er snakk om.

Det ovenfornevnte gjerdet fortsatte videre mot Hamnegata. Det er mest sannsynlig at både den og pølsevognen var i samme farge. Mellom kiosken og Hamnegata var det en lys teltduk [9] som hadde gavl vendt mot Stortorget. Bak denne var den øvre delen av en toetasjes høy trebygning [10] med helvalmet tak synlig. Denne hadde liggende trepanel og seks krysspostvinduer i andre etasje. Det er sannsynlig at kun denne delen av bygningen kunne sees fra Stortorget. Bygningsåret og funksjonen til denne bygningen finnes det lite informasjon om. Den ble revet i forbindelse med oppføringen av Gebhart/Skogvik-gården i 1960 og en senere utbygging i 1962.¹¹⁸ Samme skjebne skulle Møllergården få kort tid etter.

Fotografiene forteller litt om belegget på Stortorget. Plassen bestod i likhet med det meste av underlaget i rommet av asfalt. Langs bygningslinjene på nord- og sørsiden var det fortau, mens det på plassen der bygningen til Torgskuret [11] holdt til, kun var rester etter grunnmuren. Innenfor denne grunnmuren stod det mennesker og ventet på at bussen skulle stoppe like i nærheten. På et av bildene senere på 1960-tallet sees et mindre trebygg [12] på omtrent samme plassen der Kjøttkontrollens hus [13] var. Bygningen hadde funksjon som drosjesentral. Det er vanskelig å si noe mer om bygningen enn at den hadde saltak. Nord for denne bygningen var det et mindre objekt [14]. Funksjonen til denne er usikker, men kunne vært en kombinasjon mellom busskur og salgsdisk.

---

¹¹⁸ Hansen 2000 s. 129

At Storgata var regulert for biltrafikk kan man tydelig å se på bildene. Fra Stortorget kunne en komme seg via markerte overganger i Storgata til andre deler av byrommet.

Mellom Storgata og Grønnegata

På den andre siden av Storgata var denne delen av Torgallmenningen i likhet med Stortorget avgrenset både mot nord og mot sør. På den tiden vi her snakker om, var det ingen plass her, men en gate som het Rådhusgata. Inntil bygningslinjene på begge disse sidene var det parkeringsplass avgrenset med trekker fra hovedtrafikkforbindelsen. Denne forbindelsen var plassert i den midterste delen av plassen.

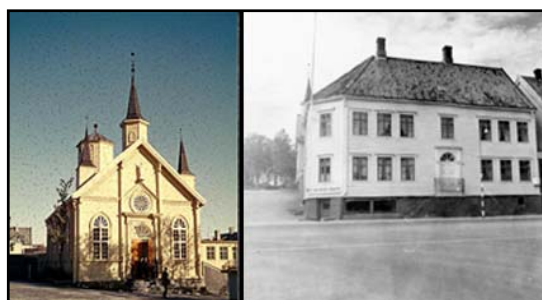
Rakettkiosken [15] var på den samme plassen som i dag. Den hadde den samme utsene som i dag. Kiosken var plassert i den østlige enden av trekkeren foran den katolske bispegården.

Inntil Nordre Rådhusgate og mellom Storgata og Grønnegata var den katolske bispegården [16] med den katolske Vår frue kirke [17]. Denne gården har jeg beskrevet tidligere i sammenheng med analysen av bygningsfasaden i 2006. Lite er endret siden 1960. På en av fotografiene som jeg bruker i analysen er bispegården en hvit bygning med helvalmet tak tekket med rød teglstein. Kirken var også malt i hvit farge. Den samme fargen hadde de to takrytterne og de to fial-lignende oppbyggingene.

På motsatt side, dvs. på sørsiden, mellom Storgata og Grønnegata var det andre bygninger enn det er i dag. Det var to bygninger. Den ene inntil Storgata var L. J. Pettersens gård¹¹⁹ [18]. Denne gården ble bygd i vinkel i to moduler. Den store modulen lå inntil Storgata og med

Figur 19. Rakettkiosken i skyggen av trekkeren. Storgata krysser Torgallmenningen. Den katolske bispegården i bakgrunnen. Foto: Brandt, 1960. Tromsø Museum.

Figur 20. Den katolske bispegården og den katolske Vår frue kirke. Foto: Brandt, 1960. Tromsø Museum

¹¹⁹ Ytreberg 1946 s. 363

kortsiden mot Torgallmenningen. Den andre modulen inntil Torgallmenningen og opp til Arbeiderforeningen. I likhet med bispegården var den store modulen to etasjer høy og hadde avkuttet hjørnet mot byrommet. På dette hjørnet var det en trapp med rekkverk. Den førte til en to-fløyet portal med rektangulær dørøverstykket delt med tre tynne sprosser. Over døren var det et krysspostvindu der nederste ramme var delt i to glass med tynne sprosser. To små konsoller var under vindusoverstykket. Alle vinduene hadde lik utforming. Taket var komponert av to forskjellige taktyper. Det ene var et høyreist helvalmet tak med ark mot Storgata. Dette taket lå over den store modulen som omfattet det avkuttete hjørne. Modulen langs Torgallmenningen hadde saltak. Hva slags materiale som ble brukt til å tekke taket med, er vanskelig å vite.¹²⁰ Også fargen på fasadens stående trepanel er vanskelig å fastslå ut fra fotografiene i svart-hvitt. Vindusomrammingene var mest sannsynlig hvite. Bygningens portal, vinduer og fasade uten utsmykking var representanter for senempire fra perioden 1835 – 1870. Bygningsåret har jeg ikke funnet informasjon om, men kartet over Tromsø fra 1875¹²¹ og fasadens uttrykk peker mot at L. J. Pettersens gård ble bygd en gang midt på 1800-tallet.

Analysen av Arbeiderforeningen (1896-97)¹²² [19] har jeg basert på flere fotografier enn bare Brandts. De ble tatt i en periode som omfatter både 1950- og 60-tallet. Mange av fotografiene er å finne i litteraturen som omhandler Tromsø.¹²³ Det er flere navn og dateringer som knyttes til bildene. Bygningen besto av flere moduler. Selve bygningsteknikken er det vanskelig å si noe sikkert om, men fasadens oppdeling av laftekasser peker mot at det var snakk om et laftet bygg med panelkledning. Fargen på fasadens stående trepanel var mest sannsynlig brun, men dette er vanskelig å vite med sikkerhet på grunn av fotomaterialets dårlige kvalitet. Alle vinduene hadde to konsoller under vindusoverstykket. Rammer og sprosser var sannsynligvis hvite.

Figur 21. Arbeiderforeningen. Foto: Stokmo, u.å.

¹²⁰ Dette er vanskelig å fastslå med sikkerhet på grunn av fotografienes ulike alder og vinkler. Mest sannsynlig var hele taket tekket med fasettskifer.

¹²¹ Detaljert kart over byen med avstandsmåler i alen, dater til 1875, men uten navn på utgiver. På kartet er L. J. Pettersens gård tegnet inn.

¹²² Bygningen ble brent i den store bybrannen 14. mai 1969.

¹²³ *Tromsø gjennom 10000 år, Tromsø bys historie, Tromsø gamle bilder*

Siden bygningen besto av flere moduler og ble bygd i en skråning vendt mot Torgallmenningen på flere måter. Bygningsfasaden til modulen som lå inntil L. J. Pettersens gård¹²⁴ hadde to etasjer. Fasaden var symmetrisk med et saltak samt en ark i midten. Den hadde to T-postvinduer. På hver side av arken var det en mindre ark i taket som var tekket med fasettskifer. Hver av arkene hadde et enkelt vindu uten sprosser. I den andre etasjen var det seks T-postvinduer. I første etasje var det store utsillingsvinduer uten sprosser. Mellom etasjene var det etasjeskiller som strekte seg videre til neste modul.

Modulen med langsiden inntil Grønnegata var høyere og hadde saltak med gavlen mot Torgallmenningen. Også denne fasaden ble bygd opp symmetrisk. Den nederste etasjen var en sokkeletasje som ikke er synlig på noen av fotografiene på grunn av fall i terrenget. I andre etasje var det tre vinduer. Det midterste vinduet var delt med rammer i tre horisontale felt og en ramme i midten som delte feltene i to. Den nederste og det øverste feltet var smale og tilnærmet like høye. Dette feltet var delt med vertikale sprosser. Det midterste feltet var delt i fire like deler. I dette feltet var det to rammer til på hver side av rammen som delte vinduet vertikalt. Det øverste feltet hadde ikke noen sprosser. På hver av sidene til dette vinduet var det et vindu som også var delt i tre felt. Det nederste og øverste var smale og hadde vertikale sprosser. Det midterste feltet var delt i to like deler av en vertikal ramme i midten.

I gavlen var det et vindu som hadde mye til felles med det midterste vinduet i andre etasje. Forskjellen var at det hadde en avslutning som etterlikner formen til en tempelgavl med dekor i form av rundbuer. Dette vinduet skilte seg ut og kommuniserte antagelig godt med den katolske kirke der bygningsfasaden representerte nygotikken.

Denne modulen hadde et avlangt lysskilt mellom første og andre etasje. Bygningsfasaden på den andre modulen hadde store typografiske skilt; bygningens navn og et lysskilt i form av en pil, pekte ned mot sokkeletasjen.

Fra den øvre delen av allmenningen kunne man se et tak i fasettskifer, samt vinduer delt i tre rammer. Den nederste rammen hadde tre tynne sprosser. Den midterste hadde form av et trefags-vindu, mens den øverste rammen var delt av en tynn sprosse som et krysspostvindu. Mellom sprossene i toppen av vinduet var det rundbuer. De buede formene i vinduene bar videre arven fra historismen og former som er lett synlige i den katolske kirken. Bygningen til Arbeiderforeningen med sine gavler og små buede detaljer samspilte antagelig bra med bispegården.

---

¹²⁴ Ytreberg 1946, s 363

På begge sider av denne delen av Torgallmenningen hadde bygningsfasadene mange felles elementer. For eksempel hadde begge gårdene, den katolske bispegården og L. J. Pettersen gården, avkuttete hjørner vendt mot Torgallmenningen inntil Storgata. Lik høyde i bygningsfasadene skapte også fin balanse i denne delen av allmenningen. Den katolske kirke med sine takryttere fikk ikke dominere denne delen av Torgallmenningen med sin nygotiske fasade på grunn av bygningen til Arbeiderforeningen som hadde et volum med utstikkende ark og stor gavl som utliknet kirkens oppreiste elementer. Også dekorelementene med opprinnelse i historismen utfylte hverandre.

Mellom Grønnegata og Skolegata

Midt i den øvre delen av Torgallmenningen, mellom Rådhusparken [20] og Steen-parken [21], lå Rådstua [22]. Bygningen er beskrevet i min analyse av Torgallmenningen i 2006. Forskjellen fra den gang er at bygningen var malt i okergul farge. Selve hovedfasaden har ikke endret seg mye siden 1960. Vindusomrammingen hadde samme farge som fasaden, okergul. Taket var sannsynligvis tekket med skiferstein. Innsyn i bakgården til Rådstua ble forhindret av et høyt gjerde, baksiden var i tillegg beplantet med trær. Dette hindret sannsynligvis fri utsikt fra Steen-parken i retning mot Stortoget.

Musikkpaviljongen [23] var plassert tilnærmet likt som i dag i front av Rådstua. Den var plassert i midtaksen til Rådstuas fasade. Tross dens plassering var ikke den en del av Rådhusparken. På sidene av paviljongen over parken var det parkeringsplass for biler. Tilgjengeligheten til Rådhusparken kunne være vanskelig siden den var omringet av trafikkerte gater på alle fire sidene.

Ved avgrensningen av byrommet mot nord i området fra Grønnegata og helt opptil Skolegata var det et bygningsmiljø som bestod av private bolighus.¹²⁵ Mange av bygningene inntil

---

¹²⁵ Informasjonskilden er hovedsakelig boken *Tilbakeblikk* som dessverre kun nevner årstall, men ikke fotografene bak bildene. Kun et flyfoto fra Widerøe forteller om antall bygninger og avdekker fasadene i grove trekk. Også fotografen Brandt hadde tatt bilde av bygningene nærmest Grønnegata.

Grønnegata ble bygd i andre halvdel av 1800-tallet¹²⁶, mens bygningene som lå inntil Skolegata først ble reist i begynnelsen av 1900-tallet.¹²⁷

Det var her snakk om elleve bygninger totalt, alle bygd med to etasjer. Dersom jeg sammenlikner fotomaterialet jeg har fra omkring 1960 med dagens situasjon, kan jeg se at det er stor overensstemmelse i bygningsmassen. Antall bygninger er nesten lik. Unntaket er to av bygningene. De øvrige bygningene [24] har samme form, innhold og fasadeegenskaper som i dag. De to bygningene som ikke er å finne i dag lå i kvartalet mellom Grønnegata og Vestregata. Bygningen [25] lengst mot øst, inntil Grønnegata, hadde saltak tekket med rød teglstein og med gavl mot Rådhusparken. Fasaden var i rødmalt stående trepanel. Vinduene på bygningen var både tofags- og trefelts T-postvinduer med sprosser. På vestsiden av det en annen bygning som hadde mange likhetstrekk; rødmalt trepanel, tofags-vinduer med sprosser og pulttak. Ut fra fotografiene er det vanskelig å si noe om disse bygningene hørte sammen. Bygningen [26] i dette kvartalet lengst mot vest er avfotografert delvis. Jeg har ikke kommet over noe bilde hvor bygningen var hovedmotiv. Etter detaljene på fotografiet jeg bruker var bygningen to etasjer høyt, malt i okergul og med tofags-vinduer uten sprosser. Den hadde saltak med langsiden mot Rådhusparken. Bygningene ble revet noen år etter for å gi plass til nybygget til avisen Nordlys.

På motsatt side av Rådhusparken var det nye rådhuset (1959) [27] til Tromsø kommune. Den ble reist inntil allmenningen, i likhet med alle de tidligere administrative bygningene i kommunen.¹²⁸ Fotografiene jeg har brukt, viser bygningen både fra den nedre og den øvre delen av byrommet. Bygningen var sammensatt av to moduler der hovedmodulen dominerer området med sin høyde. Denne rager høyt over den gamle trebebyggelsen i den øvre delen av allmenningen. Rådhusets hovedmodul lå inntil Søndre Rådhusgate mot Rådhusparken. Fasadeuttrykket har mye til felles med de modernistiske bygningene lenger nede i Torgallmenningen. Fra nedre del av allmenningen kunne man også se fasadens massive uttrykk i pusset mur. Dette ble brutt ved hjelp av tofags-vinduer i hver etasje i fasadens sentralakse. Bygningsfasaden mot Rådhusparken hadde seks etasjer. Over inngangen på

---

¹²⁶ Grepstad 2005 s. 13

¹²⁷ Grepstad 2005 s. 14

¹²⁸ I følge Ytreberg lå det første kommunehuset i enden av Grønnegata over Torget. Det viser også tegningen til Due i 1837. Rådstua ble bygd bak det første bygget til Tromsø administrasjon i 1863. I 1959 kom et moderne bygg like ved sørsiden av Torgallmenningen. Denne bygningen ble revet for å gi plass til en ny som ble innviet i 2005.

fasadens venstre side var det et lysskilt¹²⁹. Fra andre etasje og helt til toppen av bygningen var fasaden vertikalt oppdelt av bærende struktur markert i lys farge. Feltene sammen med tofagsvinduene mellom den bærende struktur var svakt trukket inn. Langs fasadens høyre side var det et bredt felt som inneholdt kommunens våpenskjold. Bygningens flate tak ble markert med takbrystning i metall. Fra Steen-parken kunne den andre modulen til bygningen sees klart. Denne lå to etasjer lavere og fremstod med de samme elementene som hovedfasaden. I 2002 ble bygningene revet for å gi plass til det nye rådhuset i Fokuskvartalet.

Mellom den nye rådhusbygningen og Grønnegata var det en gård¹³⁰, Hoaasgården¹³¹ [28] som bestod av to trehus. Bygningene hadde tre etasjer og stod tett inntil hverandre. Det antas at de ble oppført i løpet av 1830-tallet¹³². Dette stemmer godt siden flere av bygningene med like fasadelementer ble oppført i denne perioden.¹³³ Bygningen på hjørnet av Grønnegata og Søndre Rådhusgate hadde gavl mot Torgallmenningen. På denne siden var det empirepreget portal innrammet med pilarer og kraftig gesims, samt glassvindu i halvsirkelform under gesimsen. Fasaden var i liggende trepanel. Det andre bygget til denne gården lå inntil Søndre Rådhusgate. Dette bygget hadde stående trepanel og etasjeskiller mellom andre og tredje etasje. For øvrig hadde bygningene mange felles elementer, blant annet store utstillingsvinduer i første etasje. I overetasjene hadde de krysspostvinduer. På fotografiene fra midten av 1900-tallet var bygningene malt i lyse farger, mens vindusomrammingen var mørk. Saltakene var tekket med teglstein.¹³⁴

Det finnes lite informasjon om hvordan bygningsfasadene sør for Steen-parken så ut omkring 1960. Det er ingen bilden av dette området i Brandt-samlingen. Et flyfoto fra Widerøe viser imidlertid bygningene, men fasadene er utydelige. Det jeg vet er at Tromsø Brannstasjon [29] lå på samme sted som i dag og at denne ikke er blitt endret siden. Med fasade i grå murfasade oppdelt av rød teglstein og tofagsvinduer hadde brannstasjonen et fremmed fasadeuttrykk i arkitekturen rundt.

---

¹²⁹ Med logo og navn til Tromsø Kommune.

¹³⁰ Flere svart-hvite fotografier brukes til å danne et klart bilde av bygningene. Dessverre er flere av fotografiene ukjent. Det samme er årstall bildene ble tatt, men omgivelsene rundt forteller om en tid på 1950- og tidlig 60-årene. Hovedelementene i fasadespråket har ikke blitt endret i løpet av den andre halvparten av 1900-tallet.

¹³¹ Hansen s. 88, seint på 1900-tallet mer kjent som Lille Kultur Huset.

¹³² Grepstad 2005 s. 12 foto: Hegstad Sveinulf

¹³³ Portalen på bispegården fra 1835, Perspektivet Museum i Storgata 95 fra 1838, Kjeldsethgården fra midten av 1830-tallet og Sjøgata 12 fra 1838.

¹³⁴ Grepstad 2005 s. 11 foto: Hegstad Sveinulf

Figur 22. Utsnitt av flyfoto av Tromsø. NKL-bygget til høyre, Steen-parken helt til venstre. Foto: Widerøe, 1956, Perspektivet Museum i Tromsø.

Bygningene som var vest for [30] brannstasjonen har jeg lite informasjon om. Derfor velger jeg å ikke skrive noe om dette. Mest sannsynlig var det snakk om bygninger med trefasader med de samme elementene som bygningene nord for Rådhus- og Steen-parken hadde.

I takt med moderniseringen av samfunnet ble det ikke bare endringer av grunnplanet. Forandringer ble også gjort i form av introduksjonen av nye materialer og bygningsmetoder. Bygningsfasadene i tre var i 1960 fortsatt dominerende i innrammingen av Torgallmenningen. De fleste av dem var preget av 1800- og tidlig 1900-tallets stilarter. Modernismens inntog avspeilte seg i valget av nye materialer. De eldre trekkene i utformingen av Torgallmenningen måtte vike for å gi plass til nye krav som fulgte med moderniseringen. De funksjonalistiske bygningene som vi finner på begge sidene av Torghuken hadde i tillegg til det nye rådhuset og brannstasjonen utgangspunkt i impulser fra kontinentet. Dette er i og for seg ikke oppsiktsvekkende. Murbygningene med bærekonstruksjon i armert betong skapte med sitt volum en tydelig motsetning til den trearkitektur som var inntil Torgallmenningen. Der hvor flere av de moderne bygningene stod samlet, for eksempel Torghuken, ble det dannet et felles formspråk i innrammingen av byrommet. Et eksempel på det motsatte finner vi i det nye rådhuset. Fasadens volum og materialbruk bryter med det øvrige bygningsmiljøet. Til en viss grad gikk dette på bekostning av kontinuiteten i fasadeelementene. Fasaden til rådhuset kommuniserte ikke med bygningsfasadene i tre. De fåtallige moderne bygningene avspeilet mer det som skjedde på grunnplanet og i takt med moderniseringen erobret de deler av Torgallmenningen, mens andre deler innvarslet en strid mellom det moderne og det neoklassiske. Det tradisjonelle skulle i løpet av 1960-tallet bli taperen i denne striden. Rivingen av de fleste bygningene inntil Stortorget i løpet av 1960-tallet og den store bybrannen i 1969 ødela Torgallmenningens innramming mellom Storgata og Grønnegata. Dermed lå veien åpen for en ukritisk modernisering av området. Arroganse i utformingen av

de nye bygningene avspeilte seg best i ukritisk bruk av flate tak. Mens arkitekturen i arktiske strøk ofte ble bygget saltak, ignorerte de nye arkitektene dette behovet. Utføringen av de nye bygningene og reguleringen av Torgallmenningen talte modernismens tydelige språk: ukritisk videreføring av funksjonalistiske former og løsninger uten hensyn til lokale forhold.

4. Reguleringsforslaget i 2004 med tilbakeblikk på 1994

Reguleringsforslaget fremmet i 2004 vil endre form og funksjoner til Torgallmenningen. To av plassene som i dag er en del av allmenningen vil beholde store deler av sin form og funksjon, i følge forslaget. Plassene er Stortorget og Erling Bangsunds plass. Begge plassene har blitt beskrevet i den første analysen av Torgallmenningen. Erling Bangsunds plass har form og funksjon knyttet til Kulturhuset. Denne bygningen har innvirket på videre funksjon av Stortorget og deler av Storgata. Det er lite kjent at byggingen av Kulturhuset vakte stor interesse for Torgallmenningen i Tromsø kommunestyre.¹³⁵ Det resulterte i 1983 til et forslag for reguleringsplan som viser en klar endring i forståelsen av byrommet. Denne planen blir ikke gjennomgått i denne avhandlingen på grunn av dens store omfang. Forslaget ble aldri realisert, men det ble vedtatt at Stortorget og deler av Storgata vil være fotgjenger sone.

Dagens form av Stortorget vil videreføres i reguleringsforslaget fra 2004. Grunnen til at Stortorget har dagens form og funksjon går tilbake til opprustningen i 1994. Opprustningen var en del av Miljøverndepartementets «Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer». Mange av tankene bak opprustningen er å finne i reguleringsforslaget fra 2004. Derfor velger jeg å introdusere opprustningen av Stortorget og Storgata i 1994 før jeg presenterer reguleringsforslaget fremmet i 2004.

4.1. 1994 – Forming av Stortorget og Storgata med Agenda 21

I 1994 feiret Tromsø 200 års-jubiléum. Dette året fikk byen kalles seg for miljøby. Grunnen til at Tromsø fikk denne tittelen, var at Miljøverndepartementet i 1992 invitert de 20 største byene i Norge til å søke om å delta i et forsøks- og utviklingsarbeid rettet mot bærekraftig by- og tettstedsutvikling. Det var stor interesse for dette utviklingsarbeidet. Etter en gjennomgang av søknadene tok departementet ved årsskiftet 1992/93 initiativ til et videre samarbeid med

---

¹³⁵ Tromsø kommunestyre, sak nr. 134/83 - «Plan for Torgallmenningen», dato: den 8. juni 1983

I 1983 utarbeidet Tromsø formannskap i Tromsø kommune «Plan for Torgallmenningen». Denne planen har resultert i at Stortorget fikk *Fiske- og fangstmonumentet*, samt gjenskapte torget gjennom: å gjenskape salgstorg, å bruke området som festplass 1. og 17. mai og andre anledninger hvor en stor menneskemengde har behov for å samles, å skape et visst innslag av parkmessig behandling og funksjon som møteplass med benker.

byene Fredrikstad, Kristiansand, Bergen, Tromsø og bydelen Gamle Oslo. Dermed var disse fem byene som fikk betegnelsen miljøbyer.¹³⁶

I rapporten til Miljøverndepartementet «Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer», framlegges målene for prosjektet. Byene skulle være forbilder for andre byer og veiledere i spørsmål om bærekraftig byutvikling. I tillegg kom vurderinger av og forslag til bedre virkemidler som skulle gi bedre metoder for å beskrive miljøtilstanden i norske byer.¹³⁷

Med miljøbyene skulle det settes fokus på negative miljøkonsekvenser i norske byer og tettsteder. Målet var å sette søkelyset på kommunenes medansvar for å løse de globale miljø- og utviklingsproblemene. Dette ble slått fast i Brundtlandkommisjonens rapport fra 1987: «Vår felles framtid» og Norges oppfølging i St.meld. 46 (1988-89) «Miljø og utvikling». Der heter det blant annet at «en bærekraftig utvikling sikrer behovene til dagens befolkning uten å svekke mulighetene for framtidige generasjoner til å få sine behov dekket».¹³⁸ En slik målsetting har konsekvenser for en rekke områder i samfunnet. Det betyr mye for hva, hvordan og hvor mye vi produserer og forbruker og hvordan vi former våre byer.¹³⁹

Dette ble også understreket under FN-konferansen om miljø og utvikling i juni 1992 i Rio de Janeiro. Denne konferansen resulterte i handlingsplanen Agenda 21 som er en handlingsplan for arbeidet med miljø og utvikling inn i neste århundre, (kfr. St.meld. 13 1992-93). I Agenda 21 heter det bl.a.:

Kommunene i hvert land bør innen 1996 gjennomføre tiltak for å informere og for å sikre seg tilslutning om en lokal «Agenda 21» for sine innbyggere. Alle lands kommuner oppfordres til å gjennomføre opplegg som sikrer deltagelse fra kvinner og ungdom i planleggings-, beslutnings- og gjennomføringsprosessen.¹⁴⁰

Det ble klart at byene er sentrale bidragsyttere til den globale forurensningen. Her er miljø og helseproblemene størst, med konsentrasjon av støy, støv, luftforurensning og ulykker, spesielt på grunn av trafikken. Dette fører med seg miljøutfordringer og negative konsekvenser som følge av kraftig økning i arealbruken til utbygging og transportanlegg. Byene blir stadig større i areal, noe som fører til økning av trafikken. Dette har blant annet bidratt til at store

---

¹³⁶ http://www.dep.no/md/norsk/dok/andre_dok/rapporter/022005-990517/dok-bn.html, kapittel: « Forord», dato: 25. januar 2006

¹³⁷ Ibid

¹³⁸ Ibid

¹³⁹ Op. cit. kapittel «1.2 Overordnede mål og prinsipper for utvikling av bærekraftige byer»

¹⁴⁰ Ibid

deler av bybefolkningen er avhengige av privatbil.¹⁴¹ I rapporten fra «Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer» understrekes det at sentrum på denne måten svekkes som møtested. Bilbaserte kjøpesentre utkonkurrerer handelen både i de tradisjonelle bysentrene og i nærmiljøene.¹⁴² I det følgende sitatet nedenfor kunne man nesten tro at deler av rapporten beskriver den tilstanden som har rådet ved Torgallmenningen i Tromsø i moderne tid:

Kvaliteten på de fysiske omgivelsene forringes gjennom mangelfull planlegging, utilstrekkelig vern av bygningsarven, dårlig vedlikehold og tilfeldig utforming av nye bygg og anlegg. Prangende reklame dominerer en rekke miljøer. Torget er blitt parkeringsplass og boligkanten gjennomfartsåre.¹⁴³

Denne generelle beskrivelsen ovenfor gir et bredt bilde av våre byer og tettsteder. Situasjonen til Torgallmenningen i Tromsø er på ingen måter unik. Byrommets bruk, utforming og funksjon er blitt satt inn i en større sammenheng og blitt til en global utfordring. Den lokale byplanleggingen har blitt påvirket av de verdensomspennende politiske retningslinjer som føres videre ned til det nasjonale nivå. Når det i Norge pekes på problemer i byene våre, kommer Miljødepartementet med forslag til løsninger. Det er flere momenter i bybildet som tas opp, men vi skal kun se på de som tar for seg det sentrale byrommet.

«Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer» som består av ti punkter er det to av disse som særlig kan knyttes til endringene på Torgallmenningen i løpet av 1990-tallet. Det ene punktet har tittelen «Styrke sentrum som byens viktigste møtested for handel og kultur». Det andre interessante punktet for oss er «Sikre kulturhistorisk egenart, steds kvalitet og verdifulle bygnings- og kulturmiljø. Lokalisere og utforme nye bygg og anlegg slik at de styrker stedets identitet og bidrar til et godt fysisk miljø».¹⁴⁴

Det defineres også seks satsingsområder der punkt nummer to er det mest interessante for avhandlingen, «Styrke sentrum som møtested for handel, næringsliv og kultur».¹⁴⁵ Under dette punktet forslo Miljødepartementet en utvikling av bysentrum som den viktigste formidler av den historiske arven og er kjernen i byens identitet hvor mennesker skal møte hverandre. Det måtte være en blanding av boliger, arbeidsplasser og kulturtilbud som skulle gi liv og aktivitet til sentrum. Den individuelle trafikken skulle stenges ut av byen, mens god tilgjengelighet til sentrum skulle sikres med kollektive transportmidler, til fots og på sykkel. Dette ville gjøre bysentraene mer attraktive for langt flere brukere.

---

¹⁴¹ Ibid

¹⁴² Ibid

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Op. cit. kapittel: «1.3 Ti mål for miljøbyene»

¹⁴⁵ Op. cit. kapittel: «2 Seks satsingsområder», dato: 25. januar 2006

I rapporten blir den daværende situasjonen gjennomgått for hver av de utvalgte miljøbyene. For Tromsø var det få endringer, men konsekvensene skulle bli store. For Torgallmenningen skulle trafikken gjennom Storgata reduseres. «Opprusting av Storgata, torget og Kongeparken har gjort sentrum mer attraktivt og skapt interesse for opprusting av større deler av sentrum.»¹⁴⁶ heter det i rapporten. En av satsningsområdene skulle være å «utvikle byens parker og plasser og gjøre sentrum grønnere ved å «dyrke» sentrums allmenninger som grønne drag gjennom bebyggelsen til sjøen»¹⁴⁷.

Den videre bruken, utformingen og funksjonen til Torgallmenningen i Tromsø har blitt en del av en større sammenheng. Denne overgår selv de nasjonale retningslinjene. Globalisering av miljøspørsmålet har blitt gjeldende for våre byrom. Svaret på spørsmålet om hva resultatet ble Miljødepartementets prosjekt og hvordan dette har påvirket den videre utviklingen av Torgallmenningen, vil jeg behandle i neste underkapitlet.

De konkrete handlingene for Stortorget og Storgata mellom 1992-94

Ved slutten av året 1992 nedsatte Tromsø kommune en prosjektgruppe som fikk i mandat å utarbeide et forprosjekt for utvikling av en ny gågate og et nytt torg. Hensikten med dette var «...å utvikle en attraktiv og pulserende gågate og skape et livskraftig sentrum.»¹⁴⁸

Prosjektgruppen bestod av både private og kommunale aktører:

- Representanter fra gårdeierne
- Representanter fra handelsstanden
- Tromsø Kraftforsyning
- Televerket
- Kulturavdelinga
- Teknisk avdeling, anleggs- og planseksjonen.

---

¹⁴⁶ Op. cit. kapittel: «4 Kort om miljøbyene»

¹⁴⁷ Ibid

¹⁴⁸ Ref. 92/1027/540, Tromsø kommune, Anleggsseksjonen, Hovedstyret for teknisk avdeling, dato: den 1. februar 1993, s 1

- Engasjerte planleggere, Landskapsarkitektene Tromsø A/S, Barlinghaug A/S, Grøner Tromsø A/S.¹⁴⁹

Forprosjektet ble ferdigstilt en måned senere og stod ferdig til byjubileet i 1994.

Det ble vedtatt at Storgata fra Bispegata i nord til Fr. Langesgate i sør og Stortorget skulle rustes opp. Storgata skulle bli en gågate som ble delt i tre hovedsoner; handel, gangvei og kjøresone.¹⁵⁰

Handelssonen skulle være to meter bred fra butikkfasadene for salgsvirksomhet, benker, blomsterurner og lignende. Det skulle legges granitt og smågatestein i denne delen av gaten.

I gangsonen skulle man ha samme bredde og det skulle legges skifer. Denne sonen skulle være reservert for gående. Derfor skulle det legges varmekabler både her og i handelssonen.

I kjøresonen som skulle være fem meter bred, skulle det kunne foregå varetransport innefor et begrenset tidspunkt og derfor måtte det asfalteres. De oppbygde fortauene skulle erstattes med plant gateløp med fall mot sluk.¹⁵¹ Med andre ord skulle gaten ikke ha noe hinder for fotgjengerne og de skulle kunne bevege seg uforstyrret i gatas fulle bredde. Opparbeidingen av Storgata hadde som formål å opprettholde salgsvirksomheten og samtidig lede videre til Stortorget, en samlingsplass for arrangementer.

Figur 23. Storgata om sommer og vinter; kjøresonen i midten er ikke oppvarmet. Eget fotografi, 2006.

Opprustningen av Stortorget skulle også omfatte Torghuken «...og sikre en både naturlig og historisk forbindelse mellom Storgata og sjøen.»¹⁵² Stortorget skulle møbleres med flaggstenger, dam/fontene og telefonkiosker. Avgrensning av plassen skulle skje med doble trerekker med belysning og benker imellom. Overgangen mellom torget og Storgata skulle

---

¹⁴⁹ Ibid

¹⁵⁰ Allerede i 1983 ble det bestemt at den delen av Storgata som krysset Torgallmenningen skulle bli «fotgjengerstrøk» og innlemmes som en del av Stortorget. Hovedmålet var å danne en forbindelse mellom Stortorget og «Kulturhusparken», senere Erling Bangsunds plass..

¹⁵¹ Ref. 92/1027/540, Tromsø kommune, Anleggsseksjonen, Hovedstyret for teknisk avdeling, dato: den 1. februar 1993, s. 2

¹⁵² Op. cit. s. 2

være i to former; trappetrinn og plener. Trinn skulle utstyres med varmekabler i likhet med handels- og gangsonen i Storgata. Belegget som skulle brukes er teglstein og skifer. Havnegata skulle fortsatt være busstrasé og sikres med kantsteinløsninger.

I vedtaket sies det at:

Torgallmenningen er byens viktigste allmenning. Dette markeres med doble trekker på torget. Dette er også i samsvar med de signaler vi har mottatt fra fylkeskonservatoren. I tillegg til trær er det plassert en rekke løse blomsterurner i Storgata og på torget.¹⁵³

Også det tekniske anlegget skulle ta hensyn til å skape et bedre inntrykk av Storgata og Stortorget. Daværende gatebelysning ble erstattet med lavere master med parkmessige, lunere belysning. Varmekabler ble lagt i deler av Storgata og Torgallmenningen hvor fotgjengere skulle bevege seg. Prosjektet ble gjennomført i sin helhet. En av grunnene til denne vellykkede opprustningen kan sees i sammenheng med at biltrafikken fikk nytt veinett gjennom øyafjellet og en ny tunnelforbindelse med fastlandet under sundet, samt at parkeringssituasjonen fikk stor avlastning gjennom åpningen av tunnelparkeringen i løpet av 1980-årene.

Selv om Tromsø kommune ser på Torgallmenningen som den viktigste allmenning i byen er det lite som har blitt gjort for å realisere allmenningen som et helhetlig byrom. Etableringen av Erling Bangsunds plass i 1984, stegningen av Stortorget og deler av Storgata for trafikk i 1983 og opprustningen av disse i 1994 kan sees på som et ledd mot det endelige målet – å gjøre Torgallmenningen til byens viktigste byrom.

4.2. Forprosjektet «torgallmenningen og rådhusplassen i Tromsø»

I 2004 ble det på oppdrag fra Tromsø kommune utarbeidet en forprosjektrapport for Torgallmenningen. Kommunen valgte Erik Axel Haagensen som prosjektleder. Til daglig er Haagensen ansatt i kommunen som overlandskapsarkitekt. For å utarbeide forprosjektet ble

---

¹⁵³ Op. cit. s. 3

4. Reguleringsforslaget i 2004 med tilbakeblikk på 1994

arkitektgruppen Cubus AS¹⁵⁴ engasjert. Prosessen med analyse og forprosjekt ble gjennomført ved hjelp av deltakelse fra ulike kommunale etater, kulturinstitusjoner og styringsgruppe for *Fokuskvartalet* som også bidro med viktige innspill og kommentarer. Fokuskvartalet er et flerbrukskompleks som har erstattet det gamle rådhus-bygget og Fokus-bygget. Arkitekt (HRTB) og prosjektleder Beathe N. Winther for Fokuskvartalet har også bidratt underveis i prosessen.¹⁵⁵

Figur 24. Reguleringsplanen fra 2004 for Torgallmenningen. Kopi «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»

Min analyse baserer seg hovedsakelig på den ferdige forprosjektrapporten «torgallmenningen og rådhusplassen i Tromsø» som ble utarbeidet av arkitektgruppen ved Cubus AS for Tromsø kommune. I den første delen av dette kapitlet vil jeg foreta en analyse av planforslaget for Torgallmenningen. Rådhusplassen vil bli gjennomgått i en egen del siden denne plassen har fått stor plass i rapporten. Flere søk etter relevante opplysninger i Tromsø kommune har ikke gitt resultater. Jeg anser opplysninger i den ferdige forprosjektrapporten som gode nok til mitt

¹⁵⁴ Arkitektgruppen Cubus AS består av landskapsarkitekt MNLA Merete Gunnes, landskapsarkitekt og byplanlegger Axel N. Sømme og landskapsarkitekt MNLA Hanne Pollen. Underkonsulent på kommunalteknisk kompetanse har vært «Opticonsult as» ved Elisabeth Hagen.

¹⁵⁵ Ibid

formål: å analysere og sammenlikne dette prosjektet med reguleringen etter formannskapsvedtaket i 1956.

Utarbeidelsen av dette prosjektet kan sees i sammenheng med endringene som har funnet sted i allmenningen i de siste tjue årene; byggingen av Kulturhuset, samt Erling Bangsunds plass og opprustning av Storgata og Stortorget. Disse endringene vil kun bli nevnt sporadisk i fortsettelsen. Det er ikke behov for å presentere dem nærmere siden dette er gjort allerede.

Rapporten gjennomgår i korte trekk Tromsøs planleggingshistorie. Historien viser at det har vært flere allmenninger i byen, men at de har gått tapt på grunn av gjenbygging samt at aksene er lite synlige. I tilfellet Torgallmenningen har aksene blitt bevart, men mange endringer og delreguleringer av byrommet har forårsaket inndeling av arealet i flere enkeltplasser som ikke kommuniserer med hverandre.

Gruppen bak reguleringsforslaget retter kritikk mot dagens situasjon i Torgallmenningen som kan oppsummeres i ett ord: oppdeling. Hovedutfordringen er å skape et sammenhengende rom i en allmenning som er oppdelt i ulike bygningsstiler, trafikkerte gater og ulike funksjoner. Gruppen kommenterer også konkurransen om oppmerksomhet som preger elementene i den vestlige delen av allmenningen. Monumentet av Kong Haakon VII, står foran Musikkpaviljongen, som igjen overlapper Rådstua. Forslaget er å gi elementene en mer individuell plassering, med andre ord at noen av elementene blir flyttet. Også «Øvre Rådhuspark»¹⁵⁶ (Steen-parken) får oppmerksomhet på grunn av plasseringen lenger oppe i terrenget. Noe som gir «nydelig utsikt over sundet og Tromsdalen.»¹⁵⁷.

Forprosjektrapporten «torgallmenningen og rådhusplassen i Tromsø» bygger sin prosjektanalyse av sentrum på et arbeid som er utarbeidet av Tromsø kommune; «Sentrumsplanen (Kommunedelplan for sentrum)»¹⁵⁸. Analysen til kommunen viser tydelig byaksene, men i forprosjektet bemerkes det at «...i virkeligheten er bare Torgallmenningen en synlig, visuell og funksjonell akse.»¹⁵⁹. Tromsø kommune har lagt klare retningslinjer for

---

¹⁵⁶ I forprosjektet brukes benevnelsen Øvre Rådhuspark for Steen-parken. I møte med prosjektleder Erik Axel Haagensen den 20. mars 2006 bekreftet han feilen. Videre i min avhandling vil jeg bruke det rette navnet: Steen-parken.

¹⁵⁷ «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport» s. 7

¹⁵⁸ http://www.tromso.kommune.no/asset/9510/1/9510_1.pdf, Sentrumsplanen (Kommunedelplan for sentrum) datert 28.10.04, ikke vedtatt, dato: den 7. september 2006.

¹⁵⁹ «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport» s. 8

utviklingen av de forskjellige delene av byen. Det er skapt en klar tanke om hvilken rolle Torgallmenningen skal ha videre i bybildet:

Storgata videreutvikles som det viktigste handelsstrøket. Fra Storgata og ned mot havna skal arealene gjøres tilgjengelige og attraktive for publikumsretta virksomhet. Utvikling skal skje i tråd med den historiske strukturen. Torgallmenningen og Kirkeparken styrkes og videreutvikles som sentrums viktigste offentlige byrom.¹⁶⁰

Både Tromsø kommune og prosjektgruppen har samme hovedmål, å gjøre Torgallmenningen til sentrums viktigste offentlige rom. Utfordringen de står overfor er en tydelig deling i ulike plasser, der de langsgående gatene legger premisser for å definere stedene. De ulike bygningene skaper ikke en sammenhengende akse. Ulikheten i deres utforming mot stedene reflekteres i forskjellige aktivitetsnivåer i Torgallmenningen. «Til dels lukkede fasader, skaper ”døde” og folketomme plasser...»¹⁶¹ - sies det i prosjektet.

Løsningen som foreslås er å gi allmenningen et sammenbindende element som tydeliggjør dens retning, samt demper inntrykket av de sterkt trafikkerte gatene som krysser allmenningen. Også bygningene rundt allmenningen bør endre sin fasade, de bør være mer aktive og utadvendte.

Den viktigste utfordringen som prosjektgruppen ser er den øvre delen av allmenningen hvor Rådstua er fondmotiv for hele stedet, som samtidig stenger for Steen-parken. Dette kan være en av grunnene til at Steen-parken pr. i dag er i forfall og viser lite av den skjønnhet den opprinnelig hadde etter at P.A. Amundsen tegnet den i 1917. Parken bør fornyes og folket ledes opp forbi Rådstua, anbefales det i rapporten.¹⁶²

Prinsipper for utforming og oppgradering av Torgallmenningen

Gruppen som arbeidet med forprosjektet til Torgallmenningen utformet og oppgraderte byrommet etter prinsipper som jeg ikke har sett tidligere i reguleringer av Tromsø by. For første gang dekkes et helt spekter av faktorer som er viktige for opplevelsen av allmenningen.

---

¹⁶⁰ Bestemmelser og retningslinjer til komunedelplan for sentrum, Plan nr 143 255, dato: den 7. juli 1999, dato for siste revisjon: den 18. oktober. 2004, http://www.tromso.kommune.no/asset/9510/1/9510_1.pdf

¹⁶¹ «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport» s. 8

¹⁶² Ibid

Det dannes i tillegg en forståelse av byrommet ut fra dets fysiske avgrensede rom. I dokumentet brukes det uttrykk som «Den visuelle allmenningen»¹⁶³. I denne sammenheng betyr det det som øynene kan oppfatte fra byrommet. Den visuelle allmenningen strekker seg fra Ishavskatedralen (Tromsdalen kirke) og videre til Tromsdalstind og så til åsene bak Steenparken. Selv om den konkrete Torgallmenningen strekker seg fra Skolegata til Torghuken, eksisterer den samtidig visuelt opp mot åsene på samme side, men også over den høye og ruvende Tromsdalstinden på den andre siden av sundet. Prosjektgruppen vil at dette skal understrekes i utformingen gjennom bevisst bruk av grønne elementer samt hvordan allmenningen henvender seg til sjøen og bevisst bruke denne som et attraktivt element.

Dagens utforming av Torgallmenningen preges av oppdeling mellom de trafikkerte gatene. Storgata og Stortorget med Erling Bangsunds plass skiller seg ut som bilfrisone. Dermed begrenses den naturlige gitte bevegelse i allmenningen til denne delen hvor hovedbevegelsen er gjennom Storgata, i nord-sør-retning. Oppmerksomheten mot dette er tilstede i den nye planløsningen som vil ta i bruk hele byrommet og tilpasse det til myke trafikkanter. Bevegelse i retning øst-vest (mellom Steenparken og Torghuken) vil bli fremhevet og synliggjort. Med dagens situasjon er denne tilpassingen imidlertid utenkelig. De kryssende trafikkerte gatene Grønnegata, Vestregata og Parkgata, skaper ikke forhold til dette. Forslaget som prosjektgruppen kommer med er å tone ned de trafikkerte gatene og på denne måten knytte sammen Torgallmenningen gjennom «en kunstnerisk ryggrad og stramme trekker»¹⁶⁴. Med kunstneriske ryggrad menes det konkret kunstneriske innslag i form av «fargerike staver som vekselvis ligger plant i belegget og med overhøyde som sittekant»¹⁶⁵. For å sammenbinde Torgallmenningen foreslås det også bruk av lys på en slik måte at det etableres en tydelig «lysgang». Denne lysgangen vil ligge langs allmenningens sørside. I samsvar med utstrekningen til lysgangen vil det bli etablert en gjennomgående ganglinje.

Framtidsvisjoner for Torgallmenningen settes i sammenheng med hovedprinsippene for plassen – hvilke funksjoner allmenningen skal romme og i hvilke deler av den disse skal holde til. Ved hjelp av en 3-D modell, fargelegging og nedskrivning av aktivitetsnavn framlegges det en visuell forståelse av hovedprinsippene. Dette skal skape aktiviteter og møteplasser ved hjelp av fleksibel utforming og attraktive uterom for kulturinstitusjonene, der

---

¹⁶³ Op. cit. s. 9

¹⁶⁴ Ibid

¹⁶⁵ Ibid

disse ligger langs allmenningen.¹⁶⁶ Ved å trekke inn naturelementer vil det skapes sammenheng i rommet: «...la det sildre ned gjennom byparken og forbi Rådstua gjennom stramme trekker som understreker retninger og gir oppholdsplassen en «rygg» på nordsiden.»¹⁶⁷ Det er tydelig at det med plassering av de nye trærne i allmenningen ikke skal være tilfeldig. Hensyn til faktorer som gode sol- og lysforhold er tatt med i planleggingen. Trærne langs nordsiden vil ikke skygge for plassen, men skape gode oppholdssteder. Med andre ord er det satt fokus på å skape de gode plassene ut fra form og funksjon og å overvinne de begrensninger som er skapt av gater og biltrafikk.

Beplantning av Torgallmenningen langs den ene siden vil kreve motvekt for å danne stabilitet. Derfor vil allmenningens utstrekning på sørsiden, fra sundet til Skolegata, understrekes ved å installere en rekke med lysstolper som vil danne balanse til trebeplantningen. Lyset vil måtte brukes som et sammenhengende element og gi rommet den nødvendige opplysning som behøves i vinterhalvåret. Med tanke på de betingelsene som finnes vinterstid, er det viktig at det legges stor vekt på tilgjengeligheten til «den nye Torgallmenningen». I denne forbindelse pekes det på at nåværende tilrettelegging av plassen ikke kan sies å tilfredstille kravene til tilgjengelighet for alle grupper av samfunnet. At prosjektgruppen har rett i sin påstand, vil jeg ikke bestride. De trafikkerte gatene og de delene av byrommet som idag er uten oppvarmet underlag, samt de bratte partiene, er en utfordring for alle, særlig om vinteren. Ifølge forprosjektet må allmenningen også tilpasses de bevegelseshemmede, her tenkes det blant annet på rullestolbrukerne. Det må også gjennomføres en mer bevisst forming av terrenget slik at dette blir avpasset stigningsforholdene.¹⁶⁸ I tillegg til gatene som følger allmenningens utstrekning, må det legges stier inn i parkområdet. Disse bør få diagonal utstrekning og slik bidra til at bevegelse blir mindre utfordrende. Belegget på disse stiene må være oppvarmet slik at de kan brukes og være tilgjengelige året rundt.

Prosjektgruppen vil fremheve Torgallmenningens akse gjennom å skape et helhetlig og sammenhengende byrom. I tillegg til den allerede nevnte trebeplantningen på nordsiden og lysrekken på sørsiden, skal byrommet knyttes sammen med et retningsgivende, inkluderende og sammenhengende belegg.

---

¹⁶⁶ Op. cit. s. 10

¹⁶⁷ Ibid

¹⁶⁸ Op. cit. s. 11

Beleggteppet eller «løperen» er foreslått som et sammenhengende granittdekke langs allmenningens sørlige del. Dette vil gi en tydelig gangakse gjennom allmenningen. For dette formålet er det foreslått å bruke granitheller med store moduler. Løperens avgrensning vil være ujevn for å skape et godt samspill med de tilgrensende flater. I tillegg til dette vil «Løperen utvides til å omfatte hovedinngangen for kino samt en eventuell ny hovedinngang til Kulturhuset, slik at «denne aktiviteten trekkes aktivt inn i allmenningen og Rådhusplassen.»¹⁶⁹ Med andre ord vil beleggteppet ha en dobbelrolle, både som et foreningselement i byrommet og som et inkluderende element for institusjoner i umiddelbar nærhet til byrommet.

Parallelt med løperen vil det plasseres lysrekker. I en by som ligger på nesten 70 grader nord er polarnettene et selvfølgelig innslag i vinterhalvåret. Rapporten retter kritikk mot dagens belysning av Torgallmenningen som preges av «lokale belysningsløsninger»¹⁷⁰ og at den dermed mangler helhet. «Belysningen gir ingen retninger eller ledelinjer, og fungerer stort sett som punktbelysning foran de ulike inngangene.»¹⁷¹ heter det i rapporten. Dette medfører riktighet; særlig om nettene er det vanskelig å oppfatte draget og retningen mellom Torghuken og Rådhusparken.

Det foreslås opprydning i belysningssituasjonen ved hjelp av å strekke en lysrekke gjennom hele allmenningen. Denne skal lede mennesker i rommet samt at den vil kunne danne sammenheng og helhet. I tillegg til disse funksjonene skal lysene være «et spennende, kunstnerisk element»¹⁷². I rapporten vises det til flere eksempler på utforming av belysning. Den vil også kunne gi en vertikal sammenbinding av aksene. Lysmastene må ikke blende, men likevel gi god belysning. Den skal også fungere som ledelinje og bidra til å skape spenning på allmenningen. Lysmastenes høyde vil bli lav for å ta hensyn til Rådhusets elementer og ikke konkurrere med disse. «Forbi Rådhuset duses belysningsrekken ned, slik at lyskunsten i fasaden trer tydelig frem.»¹⁷³ Lyskunsten gir signaleffekter mot Storgata, Torgallmenningen og ankomsten til Tromsø via broen. Fasadens utsmykking med lyskunst blir tydelig i mørketida og dårlig vær. Den skaper også en bevisst parallell til Tromsdalen kirkes, Sjømannsskolens og Alfheims bruk av kunstig lys mot landskapet. Valg av

---

¹⁶⁹ Op. cit. s. 12

¹⁷⁰ Op. cit. s. 20

¹⁷¹ Ibid

¹⁷² Ibid

¹⁷³ Op. cit. s. 12. Rådhusets fasade er utsmykket med Anna Karin Rynanders lyskunst «Art Controlled Light Processes», kilde:

http://www.tromso.kommune.no/asset/11709/1/11709_1.pdf#search=%22R%C3%A5dhus%20troms%C3%B8%20lyskunst%22, dato: den 8. september 2006

hovedkonstruksjonen i en hvit farge har vært med på å skape en ytterligere parallell til de nevnte byggene.¹⁷⁴ Med andre ord er planleggingen av byrommet ikke begrenset til rommet i seg selv, men til det visuelle rommet vi kan oppleve fra allmenningen. Måltrettet bruk av lys vil bevisstgjøre mennesker som befinner seg utenfor det fysiske rommet og registrere Torgallmenningen ut fra sitt ståsted.¹⁷⁵ Prosjektgruppen insisterer på at lysrekken ikke stopper ved Rådhuset, men fortsetter videre for å danne sammenheng i allmenningen. Med andre ord er medlemmene av gruppen av samme oppfatning som meg, nemlig at Rådstua ikke markerer avslutningen på byrommet. Den har tvert imot en utradisjonell plassering.

Den øverste del av plassen mot vest, Steen-parken ligger noe avsondret fra resten av allmenningen. Det vil derfor være nødvendig med endringer for å gjøre parken til en del av sentrum. Tilstanden til denne byparken gir idag inntrykk av å være overlatt til seg selv og er i dag lite i bruk. For å endre denne situasjonen «... har vi i forprosjektet lagt vekt på å åpne for mer aktiv bruk av denne.»¹⁷⁶ heter det i rapporten. Som løsning foreslås det å anlegge et amfi i parkens nedre del, samt en scene/podium i forbindelse med Black Box.¹⁷⁷ Ved større arrangementer vil gaten bli stengt for biltrafikk. Ved etableringen av løperen og lysrekken vil denne parken inkluderes og understrekes som en del av allmenningen.

Formen til Erling Bangsunds plass er i utgangspunktet formet som en forgård til Kulturhuset. Plassens amfiform er hovedsakelig vendt mot Kulturhuset og kommuniserer vellykket med bygningens fasade. Men som del av en større helhet, noe Torgallmenningen bør være, har utformingen dannet en demning mellom den nedre og den øvre delen av allmenningen. Prosjektgruppen ønsker å integrere denne delen mer i Rådhusplassen gjennom å utvide trappeforbindelsen og skape bedre forbindelseslinjer. Felles for disse to plassene vil være etableringen av et podium i Grønnegata. Dette vil kunne benyttes både til arrangementer på Rådhusplassen og på Erling Bangsunds plass. I tillegg til denne, ønsker kommunen å etablere en permanent storscene på Erling Bangsunds plass. Forslag til plassering er tegnet inn. Dessverre sies det ikke noe om scenens høyde og dens innvirkning på de andre elementene i Torgallmenningen. Belegget som i rapporten omtales som «løperen» vil med sin utforming, bidra til å ikke bare forene plassene, men også å inkludere begge sidene av Kulturhuset; den mot allmenningen og den mot Grønnegata.

---

¹⁷⁴ Ibid

¹⁷⁵ Ståsted kan være: båt, Tromsøbrua, fastlandet, fly, eller omkringliggende fjell.

¹⁷⁶ «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport» s. 12

¹⁷⁷ Bakdelen av Rådstua

Prosjektgruppen gir inntrykk av å være tilfredse med måten Stortorget fungerer på i dag. Det er et aktivt torgliv om sommeren, mens det i vinterhalvåret bare er aktivitet i helgene eller under ulike arrangement. Det framsettes et ønske om å integrere Torghuken i Stortorget og på allmenningen. Dette vil kunne dempe biltrafikken gjennom Havnegata. Fiskehandelen på flytebrygga skal få en mer synlig plass som del av torghandelen. Flere konkrete forslag er ikke fremmet i rapporten. Derimot har de kryssende veifeltene fått stor oppmerksomhet fordi trafikken i disse gatene ikke gir plass nok til allmenningens planlagte funksjoner.

Jeg vil tilføye at de trafikkerte gatene har negativ påvirkning på hvordan Torgallmenningen oppfattes. Disse gjør det vanskelig å persipere dens tilsiktede karakter som helhetlig byrom. Prosjektgruppen foreslår derfor også å integrere de langsgående gatene i allmenningen. Løsningen de kommer med vil ikke hindre videre trafikk i alle gatene, men ved innkjøringen til allmenningen blir det foreslått å anlegge en forhøyning, slik at biltrafikken blir gjort oppmerksom på nærværet av myke trafikanter. Både Nordre og Søndre Rådhusgate vil være utilgjengelig for trafikk. Formmessig ville da Grønnegata kunne integreres fullstendig i allmenningen. Kun en markering i form av en liten kantlinjen ville avgrense veien. De trafikkerte gatene ville også måtte gjøres smalere gjennom allmenningen. Trafikksonen er foreslått å kun være 6,5 meter bred, i tillegg kommer fortauene. Mulighet for bilparkering ville da bli effektivt motarbeidet gjennom aktiv bruk av trafikkavgrensende elementer i form av kunstneriske objekter eller pullerter.

I tidligere planer for Torgallmenningen har snø og vintersituasjonen i Tromsø blitt ansett som et problem. Denne gangen understrekes det at opplagring av snø kan brukes som en ressurs og gjøres til noe positivt. Dette for å øke bruken av Rådhusplass-området. Den kunne for eksempel romme en snøskulpturfestival eller vinteraktiviteter, der det var plass til snøhuler, akebakker og lignende. Slike aktiviteter kunne også finne plass andre steder på allmenningen. Utformingen av Rådhusplassen har som mål å skape ulike elementer til de ulike årstidene. Dette vil kunne gi anledning til ulike typer lek for både barn og ungdom; hopping, løping, balansering, skating, sykling etc..

Det er lett å se at planforslaget prosjektgruppen kommer med, har som mål å gjøre Torgallmenningen til et sammenhengende byrom. Dagens oppdeling av allmenningen står idag som et hinder for å oppnå dette målet. Det forsøkes å gi svar på hvilke løsninger som finnes for å overkomme oppdelingen og skape enhet. Spesielt den øvre delen av rommet, fra

Grønnegata til Skolegata, kommuniserer lite med den nedre delen, dvs. mot Torghuken. Løsningen som prosjektgruppen kommer med er å skape en enhetlig utforming av den øvre delen for at denne bedre skal kommunisere med og appellere til resten av byrommet. Den nye utformingen skal danne en ny plass og få navnet «Rådhusplassen».

Rådhusplassen

Torgallmenningen vil altså få en ny plass. Dette er planlagt gjennomført først og fremst ved inkorporering av Rådhusparken i Rådhusplassen, et område som vil strekke seg mellom Fokuskvartalet og Nordlys-bygget, og fra Grønnegata til Vestregata. Jeg vil påpeke at betegnelsen Rådhusplass har blitt brukt tidligere for denne delen av Torgallmenningen. Reguleringsforslaget vil skape en ny plass med nye funksjoner og former.

Prosjektgruppen har gitt utformingen av Rådhusplassen stor oppmerksomhet. Hver av plassene til Torgallmenningen har blitt analysert og fremlagt i et helhetlig planforslag. Men bare Rådhusplassen har fått en detaljert utarbeidet plan. Det antas at etableringen av denne plassen vil kunne redusere trafikken i allmenningen, samt å gi allmenningen en større utnyttelsesgrad enn tilfellet er i dag.

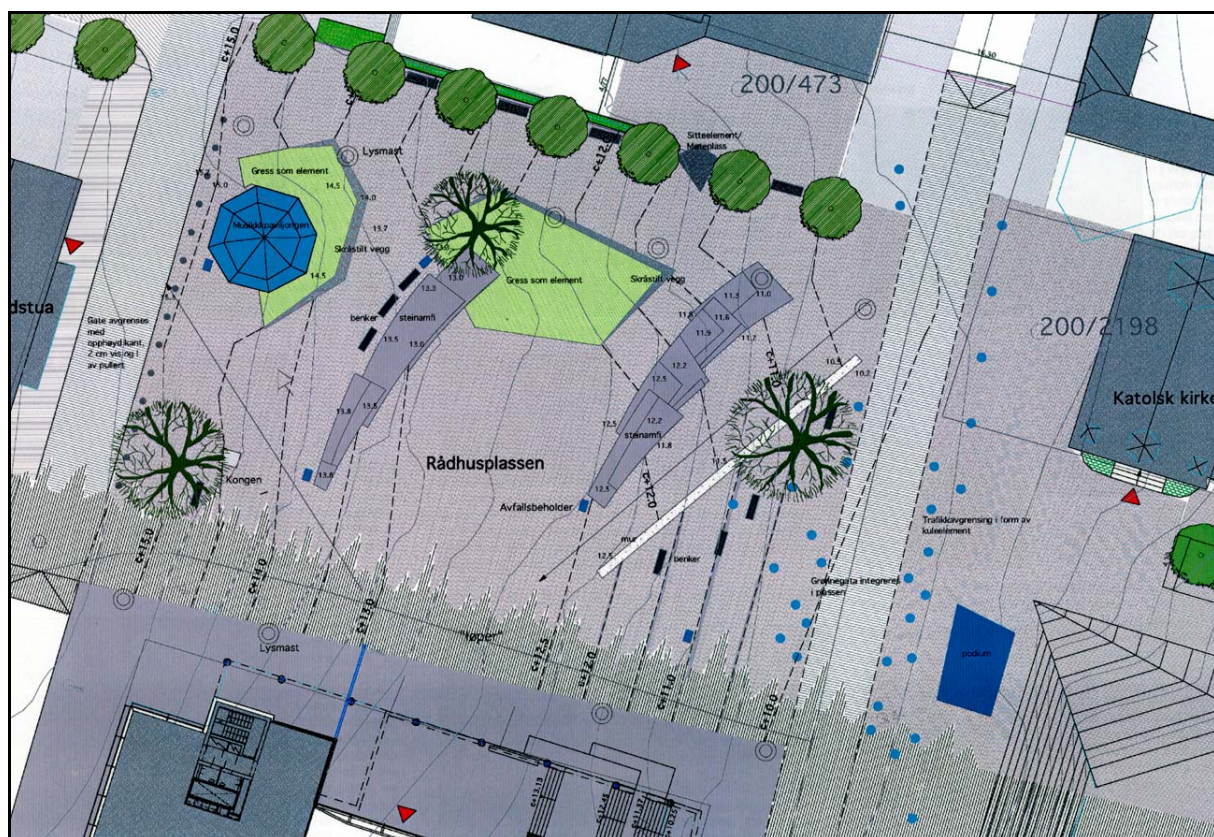
Utformingen av plassen vil bety et kompromiss mellom tilgjengelighet og bruk av det skrå terrenget. Det anbefales å utnytte dette til «...å skape spennende oppholdsplasser og steder for tribune/ podium for små og store opptredener.»¹⁷⁸. I tillegg kommer etableringen av et hovednivå som skal ligge på samme plan som hovedinngangen til Rådhuset, samt flere mindre nivåer. Rådhusplassen vil slik kunne få nye funksjoner av typen møteplass eller lunsjplass for ansatte i Fokuskvartalet.

Dagens Rådhuspark som grøntareal med en dominerende sentralakse vil bli borte. I stedet for foreslår prosjektgruppen bak reguleringen å dekke plassen med granittheller i ulike moduler. I planen uttrykkes det et ønske om å benytte stein fra Nord-Norge. To steinamfier vil plasseres midt i plassen. De vil ha trappetrinnform for å tilpasses det skrå terrenget. Amfiene vil streke seg i nord-sør-retningen, på tvers av Torgallmenningens utstrekning. Dette vil ikke har noe

---

¹⁷⁸ Op. cit. s. 16

betydning for det visuelle rommet siden høyden på steinamfiene ikke vil være stor. Plassert i lengre avstand fra hverandre vil det åpne mulighet for ulike typer aktiviteter på hver av de.

Figur 25. Forslag for Rådhusplassen. Kopi: «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»

Siden Rådhusplassen representerer et relativt omfattende areal etter Tromsø-forhold ønskes det ikke å dekke hele plassen med stein. Dette ville kunne resultere i en grå og monoton plass. I rapporten anbefales det istedenfor å bryte flaten i steinunderlaget med to grønne gressflater som vil kunne skape liv og frodighet. De ville få skråstilte kanter som kunne gi et spennende uttrykk. Det foreslås å skråstille dem slik at de opptrer imøtekommende, som «noe å lene seg mot»¹⁷⁹. Det foreligger også forslag om å legge kantene i syrefast stål for å samspille med nåværende elementer i Torgallmenningen, først og fremst med de to steinamfiene. Nivåene ville også gi variasjon i terrenget. Dette kunne åpne mulighetene for ulike typer aktiviteter og arrangementer.

Det foreslås å plante tre store solitæretrær¹⁸⁰ som med sin individuelle plassering skal tilføre plassen viktige grønne vertikale elementer. I forslaget er trærne plassert slik at de bevarer

¹⁷⁹ Ibid

¹⁸⁰ frittstående, store trær

utsikten nedover allmenningen samt at de ikke sperrer for viktig bygninger, for eksempel Rådstua. Hvor viktig rolle plasseringen av trær i allmenningen har for prosjektgruppen når det gjelder å skape sammenheng i plassen, forstår vi av de to følgende setningene:

Treet lengst øst (nederst på plassen) står i forlengelsen av Erling Bangsunds plass, og vil være med på å skape en sammenheng mellom plassene, på tvers av Grønnegata. Siden dette treet står på linje med eksisterende trerekke, vil den ikke ta noe mer utsikt.¹⁸¹

Treplanting brukes aktivt til å danne sammenheng og trivsel, samt bevare visuell kontakt med viktige motiver i allmenningen.

At prosjektgruppen ikke vil overlate noe til tilfeldighetene, forstår vi gjennom deres anbefalinger av tresorter. Solitærtrærne skal være platanlønn av typen «Platanus pseudoplatanus 'Rotterdam'». ¹⁸² Dette på grunn av dens fine vårblomstring og nydelige høstfarger og dens tette og grønne tak om sommeren. På «Ryggen» inntil Nordlys-bygget skal det plantes plantebjørk av typen «Betula pubescens 'Kvæfjord' i Tromsø». ¹⁸³ Det foreslås å sette løkblomster i gresset slik at plassen om våren vil bli prydet av et fargerikt teppe av vårblomster. I likhet med tretypene kommer rapporten med anbefaling for løkblomster av type «...snøkløkker (*Galanthus nivalis*) påskeliljer (*Narcissus*), blåstjerne (*Scilla sibirica*) og pinseliljer (*Narcissus*)...». ¹⁸⁴

Også steinelementene på plassen skal tilføres frodighet og fargerik blomstring ved hjelp av store urner med sommerblomster. Disse skal plasseres i forgården til Rådhuset. Dette vil måtte skje etter at telen har gått ut av jorden om våren. Det anbefales at urnene er store og vide slik at det oppnås et visst volum. Blomstringen må stå i forhold til Rådhusets og plassens proporsjoner.

Prosjektgruppen bak forslaget går bort fra den sentrale aksene som gjennom hele historien til Rådhusplassen har vært utgangspunkt for utformingen. Det foreslås at de tre nåværende elementene i den øvre delen av allmenningen flyttes; statuen av Kong Haakon VII, musikkpaviljongen og Rådstua. Disse er i dag plassert i Rådhusparkens akse. Dette vil gjøres fordi disse ennå ikke har fått den synlighet de fortjener. Disse elementene har historisk tilknytning til parken og bør derfor ikke flyttes ut av den. I rapporten foreslås det derfor at paviljongen flyttes til nordre side av Rådhusplassen slik at Rådstua blir synlig. Paviljongen

---

¹⁸¹ Ibid

¹⁸² Ibid

¹⁸³ Ibid

¹⁸⁴ Ibid

har funksjon både som utsiktspunkt og musikkpaviljong. Den vil ligge på et tilnærmet horisontalt plan og grense til ett av de to grøntområdene.

Uttrykket av tilfeldig plassering av solitare trær, grøntareal, Musikkpaviljongen og monumentet av Haakon VII, vil holdes stram med blant annet den tidligere nevnte løperen. Den skal legges med granittheller i relativt store moduler, mens hoveddekket til Rådhusplassen skal være i mindre hellemoduler. Kontrasten i beleggene skal være synlig og tydelig. Langs Rådhusplassens nordside vil det strekke seg en trerekke som vil inngå i en del av den helhetlige trebeplantingen i Torgallmenningen. Under trerekken vil det gå en lav mur. Også en større stein vil plasseres under trerekken. Formen til muren og steinen vil gi mulighet for å sitte under trærne. Langs den motsatte siden av Rådhusplassen, sørsiden, vil belysning ha effekt som retningsgivende element i Torgallmenningens utsteking.

En av de viktige argumenter for å lage en ny Rådhusplass er å gjøre den og med det Torgallmenningen tilgjengelig for alle; «Utgangspunkt for all utforming og prosjektering er tanken om tilgjengelighet for alle.»¹⁸⁵ Med «alle» menes det god tilgjengelighet for bevegelseshemmede til *alle* deler av Torgallmenningen. Utfordringen er å overkomme brattheten i terrenget som blir sett som hovedårsaken til problemene med Torgallmenningens tilgjengelighet.

Løperen skal være kjørbare, slik at bevegelseshemmede har mulighet til å bli transportert frem til hovedinngangene; Rådhuset og Nordlys-bygget.

Plassen vil bli belagt med granittheller med jevn overflate slik at det blir lettere å trille med rullestol. Mellom plassene vil det dannes to diagonale stier som vil bli tilrettelagt for folk i rullestol, både fra Vestre- og Grønnegata. Gatene som krysser allmenningen skal utstyres med samme belegg som tilgrensende plasser og markeres kun med 2 cm vis, slik at man både tilfredstiller rullestolkrav og krav om markering for blinde. Gatene og de to diagonale stiene i Rådhusplassen vil være oppvarmet om vinteren. Dette vil gjøre fremkommeligheten til Torgallmenningen lik uansett årstid.

Reguleringsforslaget vil også hjelpe synshemmede å få mulighet til å orientere seg i rommet ved hjelp av ledelinjer og tydelige kjennetegn i utforming, belegg og høydesprang/barrierer. Kunstnerisk utforming skal tas aktivt i bruk. Alle elementene i belegg og møblering skal være retningsvisende og gi signaler om endring av de fysiske forholdene. I forrapporten for reguleringen foreslås det fargerike utsmykningselementer i belegget. Disse

---

¹⁸⁵ Op. cit. s. 19

skal videre ha en lett gjenkjennbar og særegen overflatestruktur. Det foreslås også at «Ledelinjene bør vise korteste vei mellom to målpunkt, og være tydelig og ensartet.»¹⁸⁶ Torgallmenningen vil skiltes riktig og visuell informasjon vil være tilgjengelig. Også blindeskrift i tillegg til vanlig skrift skal brukes.

Bruk av retningsgivende elementer vil skape det kinestetiske rom i Torgallmenningen, noe prosjektgruppen ikke nevner i sin rapport. Det oppstår gjennom en kombinasjon av inntrykk fra det kinestetiske og taktile sanseapparatet. En blanding av bevegelse lokalisering og av det som er foran, bak, over, under (det kinestetiske) og berøring og trykk (det taktile) for opplevelse av omgivelsene.

Belegget i stein vil også ha som funksjon å gjøre byrommet mer tilgjengelig for en gruppe som ofte blir oversett i planleggingssammenheng; astmatikere og allergikere.¹⁸⁷ Rapporten anbefaler riktig bruk av vegetasjon og demping av pollenspredning og eksos. Kraftig reduksjon av biltrafikken gjennom sentrum, særlig gjennom Grønnegata, vil på sikt bedre forholdene i byen. Prosjektgruppen påpeker at bjørk er tre som dominerer byen og allerede hyppig representert i de stramme alléene oppover Torgallmenningen. Dette kan være et problem for allergikere. Det antas at Rådhusplassen ikke vil bidra til økt forstyrrelse siden plassen kun vil ha noen få gresselementer og trær. «Siden allmenningen allerede domineres av bjørk, vil etablering av noen få nye trær, sannsynligvis ikke være utslagsgivende»¹⁸⁸ heter det i rapporten.

Funksjon til Rådhusplassen skal ikke være en grønn park, men det er et ønske at den skal være en fleksibel plass og bli benyttet til ulike typer arrangementer. Derfor skal plassen få et slitastjærkt underlag som tåler store folkemengder. Planskissen for Rådhusplassen viser forslag til omfanget av gateoppvarming av plassen og omkringliggende gater og plasser. Oppvarmingen av hele Torgallmenningen vil åpne for positiv bruk. Siden ikke alle deler av Rådhusplassen vil få oppvarmet underlag forslås det å lagre snø innenfor plassen. Dette vil gi mulighet for ake, ski- og hoppbakker samt større offisielle arrangement, for eksempel snowboard-konkurranser (halfpipe).

---

¹⁸⁶ Ibid

¹⁸⁷ Ibid

¹⁸⁸ Ibid

Løsningen som foreslås er en oppdeling av plassen som skal romme flere funksjoner. Dette vil gjøre plassen tilgjengelig for alle. Kulturelle begivenheter og muligheten til fritidsaktiviteter av typen skatekjøring vil foregå rundt trappeamfi og store steinflak. Slik vil det dannes en større plass på nivå med hovedinngangen til Rådhuset, samt flere små plasser der mennesker kan trekke seg litt tilbake. Forståelse av hvordan plassen vil se ut fra et menneskelig perspektiv, illustreres ved hjelp av en grafisk framstilling av planen for Rådhusplassen i profil.¹⁸⁹ Fremstillingen viser

plassens samspill med konturene til bygningsfasadene og omgivelsene over og under den, Rådstua og Erling Bangsunds plass med Den katolske kirke.¹⁹⁰ En annen tegning framstiller plassen ovenfra og fem viktige elementer i terreng.¹⁹¹ Det er to steinamfi, en mur og to gresselementer. I prosjektet står det at hovedelementene skal framstå som en «treenighet og spille sammen».¹⁹² Vi får ikke noe nærmere utdypning av denne påstanden, men jeg tolker det som at deres ulike former vil brukes av ulike mennesker og være utgangspunkt for samspill mellom menneskene i Rådhusplassen. De grønne flatene skal imidlertid danne en balanse og en spenning mellom de tre hovedelementene, mens de tre solitærtrærne vil skape intime rom.

I en samtale jeg hadde med prosjektleder Erik Axel Haagensen, den 20. mars 2006, uttrykte han usikkerhet om i hvor stor grad prosjektet som helhet kom til å bli gjennomført. Personlig håper jeg at prosjektet ikke er avsluttet, men at det i løpet av den nærmeste framtid blir gjennomført i sin helhet. Vi får håpe at Tromsø kommune står ved sine ord, nemlig at «Torgallmenningen er byens viktigste allmenning»¹⁹³.

Figur 4. Forslag til omfanget av gateoppvarming av Rådhusplassen og omkringliggende gater. «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»

Bildet over: dagens situasjon i Rådhusparken og foran Rådhuset. Eget fotografi, 2006.

¹⁸⁹ Ibid

¹⁹⁰ Ibid

¹⁹¹ Op. cit. s. 17

¹⁹² Op. cit. s. 16

¹⁹³ Ref. 92/1027/540. Dato: den 1. februar 1993

5. Konklusjon

Analysedelen kan leses som en reise fra etterkrigstidens teknologiske utviklingsoptimisme til vår samtids forsøk på å prioritere menneskelige behov og samspillet mellom mennesker gjennom formgivningen av byrommet. Reisen har gitt innblikk i reguleringene av Torgallmenningen og deres estetiske utforminger. Mitt første inntrykk er at estetiske tendenser i de to reguleringene tar ulike utgangspunkt i forhold til Torgallmenningen.

Analysene av reguleringene og fasadene har dannet et helhetlig bildet av Torgallmenningen som et byrom med belegg, bygningsfasader, møbler, beplanting, kryssende gater og liknende. I denne siste delen vil jeg trekke fram hovedmomentene i analysene.

Analysene av bygningsfasadene har påvist endringene, og også gjentakelse i formingen av Torgallmenningen. Tross de mange endringene som har funnet sted i allmenningen har Rakettkiosken ikke endret sin plassering siden 1911. Musikkpaviljongen står i dag på omentrent samme plass som i 1960 selv om den har i mellomtiden blitt flyttet ut fra Torgallmenningen. Det virker som noen arkitekturobjekter hører til i Torgallmenningen og er blitt en del av dens identitet.

Det samme kan sies om noen bygningsformer. L. J. Pettersens gården som brant ned i den store bybrannen i 1969 hadde et avkuttete hjørne mot Torgallmenningen. Denne formen er nå å se på Gjensidige gården som ble bygd nesten tjue år etter på samme plassen. Bygningsformen ble videreført selv om en ny bygning ble bygd.

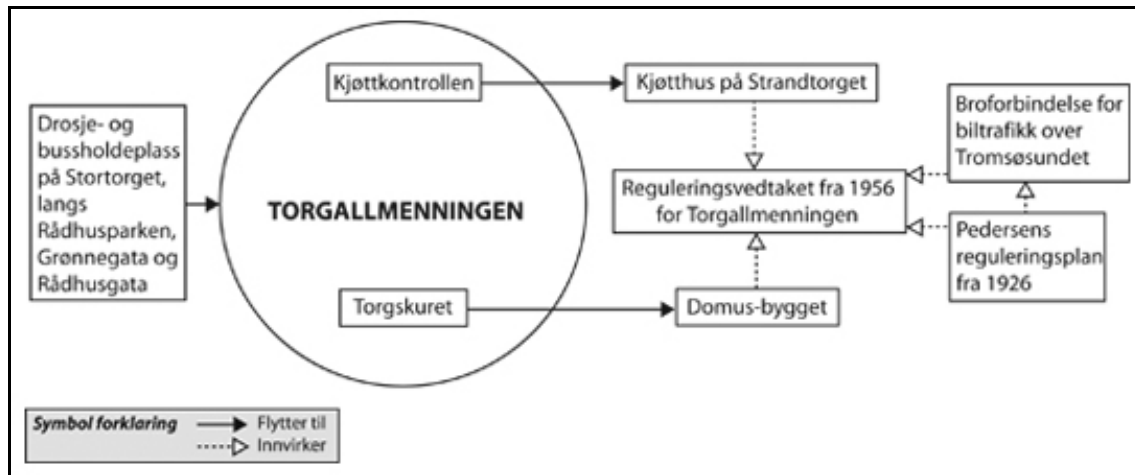
Det er også noen endringer knyttet til bygningsfasadene og bygningslinjene inntil Torgallmenningen. Endring av bygningslinjen sør for Stortorget som Pedersen foreslo i 1926 i sin reguleringsplan for Tromsø har blitt realisert. I tiden etter Pedersens plan har denne bygningslinjen blitt tatt til vurdering i Tromsø kommune, men det var først etter den store bybrannen i 1969 at mulighet for reguleringen av bygningslinjen var til stede. Linjen ble realisert ved byggingen av nye bygninger som har blitt ennå høyere enn de som stod der i 1960. Riving og katastrofebrannen i 1969 har forårsaket at nye bygninger har blitt reist inntil Torgallmenningen. Sammenlikner man høyden på bygningsfasadene i 1960 og i dag er det lett å se at fasadene rundt Torgallmenningen har blitt høyere. Konsekvensen av dette har praktisk betydning for Torgallmenningen. Rogers-bygget er tre etasjer høyere enn de andre bygningene inntil Stortorget og skygger for sola på plassen. Dette eksemplet viser at formen til bygningene har praktisk betydning for funksjoner på grunnplanet.

Reguleringene fra 1956 og 2004 kan knyttes til tidligere reguleringsforslag eller endringer i Torgallmenningen. Funksjonene som Torgallmenningen fikk etter reguleringsvedtaket i 1956 har tidligere vært i bildet. Det jeg viser til er Pedersens plan fra 1926. Tross at hans plan ikke ble gjennomført påvirket den aktørene i planleggingsprosessen på 1950-tallet. Utfordringen som Tromsø kommune møtte på da var forutsatt allerede i 1922 i beskrivelsen av konkurransen som Pedersen vant. I følge hans planforslag ville Torgallmenningen blant annet blitt krysset av flere trafikk-gater; Storgata, Grønnegata og en bred trafikkforbindelse over Torghuken. Plassen mellom Storgata og Grønnegata og Stortorget ville blitt forbindelse mellom trafikkåre i følge forslaget. Plantegningen viser utvidelse av gatene og plassene. Torgallmenningen skulle bli en del av en forbindelse mellom bysentret og fastlandet som skulle foregå ved hjelp av en bro nord for allmenningen.

Den store reguleringsplanen fra 1920-tallet hadde delvis blitt realisert tretti år senere. Bygging av en broforbindelse over Tromsøsundet til fastlandet var vedtatt av Tromsø kommune i 1954 og av Stortinget året etter. Med andre ord i perioden da prosessen om reguleringen av Torgallmenningen pågikk. Plassering av broen skulle finne sted omtrent der Pedersen hadde tegnet den. Dermed var det endelige vedtaket om å gjøre deler av Torgallmenningen om til drosje- og bussholdeplasser nærmere. Det skjedde endelig med vedtaket i 1956. Stortorget ble til drosje- og bussholdeplass. Flere bussholdeplasser fant sted i allmenningen; inntil Rådhusparken og Rådhusgata. Om Pedersens plan ville innføre akkurat disse funksjonene i Torgallmenningen vites ikke, men det er sikkert at funksjoner knyttet til biltrafikk ville finne sted.

Flyttingen av virksomhetene fra Torgskuret og Kjøttkontrollens hus var også årsak til at Stortorget fikk funksjon som drosje- og bussholdeplass. TDF og TFTB startet reguleringsprosessen på grunn av at de virksomhetene ville flytte fra Stortorget. Fiskehandlere som holdte til Torgskuret flyttet i 1953 til Domus-bygget, mens Kjøttkontrollen i 1955 flyttet til en nybygd lokale på Strandtorget, lengre sør i byen. Det er interessant at betingelsen som Tromsø kommune stilte til NKL for å bygge Domus-bygget var at virksomheten fra Torghuken skulle flytte inn. Dette ble avgjort i 1947. Det virker litt overraskende at Tromsø kommune etter dette vedtaket var uten plan for videre funksjon av Stortorget.

Figur 27. Grafisk fremstilling av endringene som virket på reguleringen i 1956 og konsekvenser for Torgallmenningen. Egen illustrasjon, 2006.

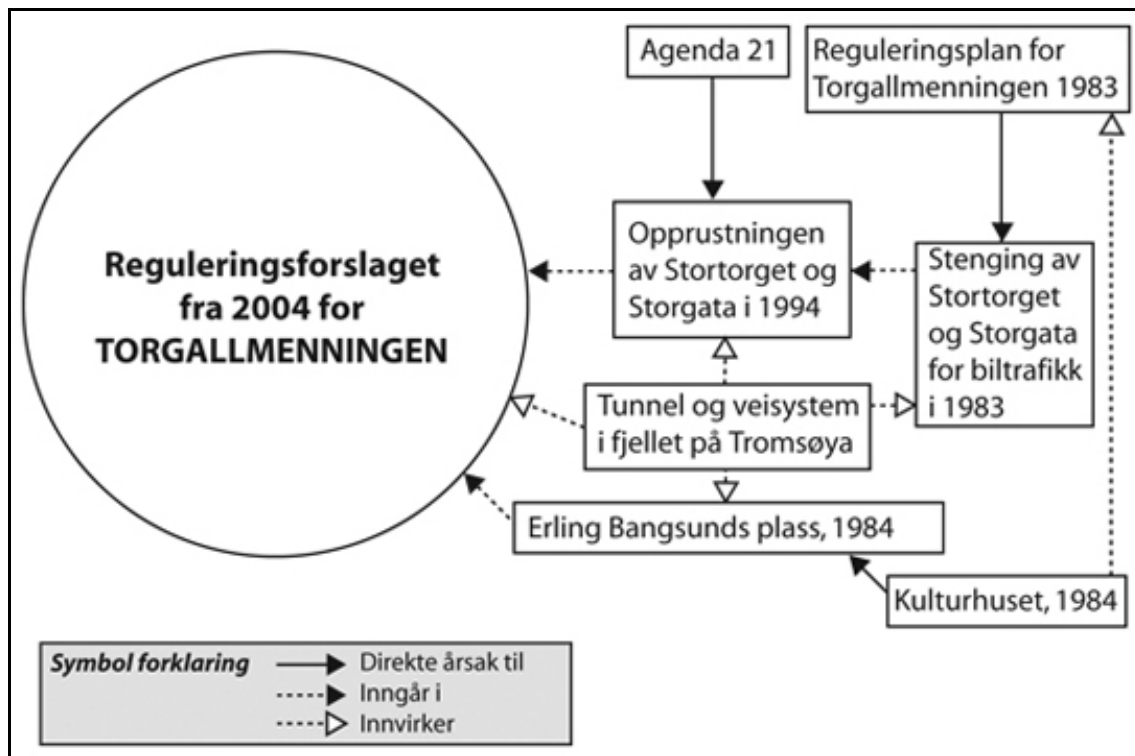
Denne beskrivelsen viser hvilke andre endringer som har virket på reguleringen av Torgallmenningen etter reguleringsvedtaket i 1956. Funksjonene som skulle finne sted på Stortorget og andre plasser i allmenningen ble en del av et sammensatt bilde i en endringsprosess som foregikk i etterkrigs Tromsø i en lengre periode.

Endringene som har vært i Torgallmenningen og andre steder i byen kan knyttes til reguleringsforslaget fra 2004. Med denne reguleringen vil alle plassene i allmenningen få nye felles former som vil være løpende gjennom Torghuken i øst til Skolegata i vest. De plassene som vil endres minst på er Torghuken, Stortorget og Erling Bangsunds plass. Torghuken nevnes lite i reguleringsforslaget. Stortorget og Erling Bangsunds plass vil ved en eventuell fullføring av forslaget beholde dagens funksjoner. Disse to plassene har fått positive bemerkelser i forprosjektrapporten «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø». Opprustningsarbeidet som er gjort på Stortorget i 1994 og opprettelsen av Erling Bangsunds plass i 1984 vil beholdes.

Årsaken for opprustningen av Stortorget i 1994 var Miljødepartementets oppfordring og Tromsø kommunens vilje til dette året før. Bak oppfordringen var det programmet Agenda 21 som hadde blitt utarbeidet etter FN-konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992. Om opprustningen hadde blitt mulig uten at Stortorget ikke ble bilfrisone i 1984 er det vanskelig å si noe om. Tromsø kommunens endring i funksjon av Stortorget og en del av Storgata i dette året falt sammen med ferdigstilling av Erling Bangsunds plass. Byggingen av Kulturhuset med Erling Bangsunds plass foran representerer tanken om mer gjennomtenkt nybygging og planlegging. Neddempingen av fasaden mot Torgallmenningen og

kommunikasjon med plassen foran var vendepunktet i Torgallmenningens estetiske historie. Det ble også starten på større endringer i årene fremover.

Omgjøring av en stor del av Torgallmenningen til bilfrisone, fra Hamnegata til Grønnegata i 1984 var mulig på grunn av planene om å bygge et større parkeringshus og veinett i fjellet på Tromsøya. Utover 1980-tallet ble løsingen på parkeringsplasser og omkjøring av bysentrumet fullført.

Figur 28. Grafisk fremstilling av innvirket endringene som inngår i reguleringsforslaget fra 2004. Egen illustrasjon 2006.

Funksjonene som har funnet sted på Stortorget og Erling Bangsunds plass etter 1984 er beholdt til i dag. Erling Bangsunds plass som plass for kultur, mens Stortorget er et handelstorg. Funksjonen og formene til plassene vil føres videre i den nye reguleringsplanen. Endringer vedtatt andre plasser i og utenfor byen Tromsø, har tilknytning til reguleringsforslaget i 2004, tross deres tidsavstand.

De funksjoner og former som reguleringsplanene fra 1956 og 2004 reguleringene enten innfører, tar bort eller viderefører har ulike innvirkninger på allmenningen som en helhet.

Reguleringsvedtaket fra 1956 hadde hovedfokus på løsningen for trafikken i Torgallmenningen. Under planleggingen av de nye funksjonene til allmenningen opptok de trafikkrelaterte spørsmål større del av reguleringen enn de estetiske. Konsekvens av det endelige utfallet på slutten av 1950- og 60-tallet kan sees på fotografiene fra denne tiden. Gatene var regulerte for biltrafikk. Til og med Rådhusgata mellom Storgata og Grønnegata hadde funksjon som trafikkgate selv om dette i følge reguleringsvedtaket fra 1956 ikke skulle skje. Funksjonene knyttet til trafikken endret Torgallmenningens form. Trafikken gjennom de kryssende gatene: Storgata, Grønnegata og Vestregata delte allmenningen.

I tillegg til bevegelsene tvers over Torgallmenningen foregikk biltrafikk i allmenningens retning; fra Stortorget via Rådhusgata til Grønnegata og videre opp til Skolegata. Mennesker holdte til fortau i utkanten av allmenningen.

Nåværende situasjon deler også opp Torgallmenningen. Plassene holdes adskilte uten noen bindende form. De trafikkerte gatene, Hamnegata, Grønnegata og Vestregate er fortsatt årsak til dette. Også den bilfrie sonen deles av Storgatas gatebelegging. Belegget følger gatas utstrekning, nord-sør retningen. Observasjon av bevegelsesmønster i vår tid viser at bevegelsen både med kjøretøyer og til fots foregår på tvers over Torgallmenningen. Reguleringen fra 2004 vil endre på dette. Alle plassene vil få nye former som skal endre bevegelsesmønsteret i Torgallmenningen. Det løpende gatebelegget vil strekke seg langs allmenningens sørside, tvers over gatene. Dermed vil gatene deles av en form som har som funksjon å binde sammen plassene i Torgallmenningen. Det samme materialet som brukes i det gjennomløpende belegget vil også brukes til å belegge deler av de kryssende gatene utenfor de fysiske rammene for Torgallmenningen. Ved slik bruk vil brukere gjøres oppmerksom på at de kommer inn i Torgallmenningen. Målet med slik gatebelegging er å få mennesker som kommer fra de kryssende gatene til å endre sin bevegelse langs allmenningen, øst-vest retningen.

Plassene innenfor Torgallmenningen vil integreres med hverandre. Forbindelsen mellom Erling Bangsunds plass og Rådhusplassen vil synliggjøres med en bred trappeform. Mens Havnegata vil få et nytt belegg som vil dempe den og styrke kontakten mellom Torghuken og Stortorget.

Prosjektgruppen bak reguleringen fra 2004 er klar på at de vil at Torgallmenningen skal ha en sterk form som vil endre dagens bevegelsesmønster til fots. Med gjennomføringen av denne reguleringen vil gatebelegget til Torgallmenningen gå på tvers over gågaten Storgata og ikke omvendt. Retningsføring i allmenningens favør kan endre dagens bevegelsesmønster.

Bilen som utgangspunkt i etterkrigssamfunnet resulterte i at flere av plassene i allmenningen hadde samme type funksjon. Stortorget var drosje- og bussholdeplass. Delen av Rådhusparken inntil Grønnegata ble gjort om til bussholdeplass. Steen-parken fikk beholdt sin form og funksjon, mens de andre plassene og gatene i Torgallmenningen blant annet hadde en funksjon som parkeringsplass. Torgallmenningen hadde bil og biltrafikk som fellesnevner.

Selv om Torgallmenningen fikk nye funksjoner ga ikke aktørene bak reguleringen i 1956 helt slipp på den tidligere formen til plassene. Mindre endringer ble gjort for å tilpasse formen til allmenningen til de nye funksjonene. Største formendring skjedde i Rådhusparken ved å ta deler av denne til bussholdeplasser inntil Grønnegata. Etter at Kjøttkontrollens hus og Torgskuret på Stortorget ble revet ned ble det bygd en mindre bygning på omtrent samme plass hvor de var.

Før reguleringen i 1956 hadde flere plasser i Torgallmenningen grunnplan med utgangspunkt i en sentralakse. Steen-parken hadde en akse som delte den i to like deler, mens plassen mellom Den katolske bispegården og Arbeiderforeningen hadde sin egen akse. Grunnen til videreføring av de eksisterende formene er ikke begrunnet i arkivmaterialet. En tilbakeblikk på Pedersens planen fra 1926 viser at han også ville utforme plassene med utgangspunkt i en sentralakse. En annen grunn kan være at etterkrigstidens Tromsø baserte reguleringen i 1956 på lave økonomiske kostnader, hurtig bygging, effektivisering av samfunnet med hensyn til transport. Resultatet ble bruk av former som i utgangspunktet hadde en annen funksjon. Regulering av Torgallmenningen for biltrafikken fjernet mennesket fra de formene som ble bygd for funksjoner med mennesket i sentrum. Stortorget som var handelstorg hvor mennesker kunne bevege seg uforstyrret ble regulert til drosje- og bussholdeplasser. Det andre eksemplet er plassen mellom Den katolske bispegården og Arbeiderforeningen ble kjørefelt i midten adskilt fra parkeringsplassene på siden med trekkene som tidligere var en treallé, Rådhusparken ble omringet av kjørende og parkerte biler og deler av den ble brukt til bussholdeplass.

Flere kritikere av etterkrigsmodernismen har sett på dens påvirkning på våre omgivelser. Blant annet beskriver Siri Skjold Lexau i sin bok *Mind the Gap* (2000) denne samfunnsutviklingen som «...vulgarisering som fant sted i den sene modernismens navn.»¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Lexau 2000 s. 49

I sin bok kommer hun også med forklaringen på hvorfor dette har skjedd:

Nå skal man ikke frita ideologiene for at de har påvirket generasjoner av arkitekter og byplanleggere til å bygge praktisk og økonomisk betingede løsninger som krevde et minimum av kreativitet, og som var lett å gjennomføre fordi det fremste talentet som krevdes, var en kalkulator som talte sammen økonomiske og statiske beregninger til et transporteffektivt, sonedelt og inhumant bylandskap. Landsbyene ble til langstrake veikanter, og byene ble trafikkmaskiner. I sin tur førte dette til en utarming av kreativiteten i arkitektfaget, som i årtier sto lavt i kurs.¹⁹⁵

Kort oppsummert tapte det estetiske kampen om Torgallmenningen på grunn av effektivisering og økonomisk besparelse.

Bygningene bygd inntil Torgallmenningen i etterkrigsperioden bidro til at rammen rundt dette byrommet var høyere. De var i betong, et materiale som bare en bygning inntil Torgallmenningen før krigen ble bygd av; Tromsø brannstasjon. I løpet av 1950- og 1960-tallet ble flere av trebygningene revet for å gi plass til høyere murbygninger. De nye bygningene ble bygd med forbilde på de funksjonalistiske bygninger fra 1920- og 30-tallet som var lengre sør på kontinentet. De var formet med flatt tak, løpende vindusbånd og store vegg og vindusflater. Estetisk var de funksjonalistiske bygningene inntil Torghuken forskjellige fra de lave trebygningene og gårdene. Det var ikke gjort forsøk på å tilpasse murbygningene til den eksisterende trebebyggelsen inntil Torgallmenningen. Estetisk utforming av det funksjonalistiske formuttrykket skapte uoverensstemmelse i rammene rundt allmenningen. For eksempel ble det ferdigstilte Rådhuset i betong i 1959 med sine seks etasjer plassert i en to til tre etasjer høye trebebyggelse fra 1800-tallet.

Også i utformingen av fasadeveggene til Torgallmenningen hadde effektivisering og økonomisk besparelse vunnet over det estetiske. Advarsel om dette hadde kommet allerede i 1933 i boken *Byen lever*. Forfatteren var Harald Hals, reguleringsjefen i Oslo. Hans advarsel om funksjonalismens fasader med horisontale bånd med glass og mur. Han hevdet at estetisk omsyn ikke ble ivaretatt slik det er ønsket etter norske normer. Hals var mest kritisk til at det norske skråtaket ble erstattet med flatt tak. Også en ledende skikkelse i moderne arkitektur Le Corbusier reagerte med undring på videreføring av det flate tak i de nordiske land.¹⁹⁶ Men disse advarslene var til ingen nytte i tilfellet Torgallmenningen i Tromsø. Etterkrigsplanleggingen og arkitekturen inntil den var sannsynligvis betinget av kostnadslave løsninger.

---

¹⁹⁵ Ibid

¹⁹⁶ Op. cit. s. 96

Innføring av nye funksjoner uten mennesket i sentrum skapte Torgallmenningen om til et «inhumant bylandskap»¹⁹⁷.

Prosjektgruppen bak reguleringsforslaget fra 2004 har en annen oppfatning av forholdet mellom form og funksjon. Forslaget gir hver av plassene i Torgallmenningen funksjoner og former de deretter. Det er funksjoner som skal forme plassene og ikke omvendt. Funksjoner som vil finne sted, ved en eventuell realisering av reguleringsplanen, er knyttet til kultur, handel og møtested for mennesker. For å skape disse funksjoner trenges det bevisst utforming for hver av plassene. Samtidig skal den fysiske helheten i Torgallmenningen bli bevart. Plassene i allmenningen lengst mot øst, Torghuken og Stortorget, vil ha funksjoner knyttet til torg- og fiskehandel. Slike funksjoner har vært knyttet til disse plassene siden 1800-tallet. Dette vil føres videre. På grunn av felles funksjoner vil plassene integreres gjennom neddusing av Hamnegata. Gaten har funksjon som en kjøregate for buss og drosje.

De andre plassene i Torgallmenningen vil få flere funksjoner hver; møtesteder, kulturarrangement og fritidsaktiviteter. I noen tilfeller vil bruk av de samme former for ulike funksjoner være mulig. For eksempel vil formen til trappeamfi på Rådhusplassen kunne brukes enten for å sitte, kjøre skatebord eller til mindre kulturarrangement.

Plassene vil integreres i hverandre med felles former og funksjoner. Et mindre podium i Grønnegata vil forene Rådhusplassen og Erling Bangsunds plass og vil ha samme form og funksjon. Dette vil integrere plassene mer i hverandre. Med andre ord innfører prosjektgruppen bak reguleringsforslaget fra 2004 nye former for å skape funksjoner som vil forene plassene, men også gi plass til ulike typer aktiviteter. Dagens aktivitetsnivå vil øke og skape mulighet for møter mellom ulike grupper mennesker. Planforslaget fra 2004 fortsetter videre på en av målsettingene om sentrumsutvikling til Agenda 21: «styrke av sentrum som byens viktigste møtested for handel og kultur»¹⁹⁸.

For at Torgallmenningen skal være et møtested må den gjøres mer tilgjengelig. Dagens tilgjengelighet til Stortorget og Erling Bangsunds plass er tilfredstillende gjennom Storgata. Torghuken er adskilt med en trafikkgate med høye kantstein, mens delen av allmenningen vest for Grønnegata deles av trafikkgater i tillegg til vanskelige terrengforhold. Denne delen av allmenningen er brat og om vinteren er det i tillegg glatt. Forslaget fra 2004 vil gjennom

---

¹⁹⁷ Op. cit. s. 49

¹⁹⁸ http://www.dep.no/md/norsk/dok/andre_dok/rapporter/022005-990517/dok-bn.html, kapittel: «1.2 Overordnede mål og prinsipper for utvikling av bærekraftige byer», dato: 25. januar 2006

bruk av diagonale, oppvarmede stier i denne vestlige delen av allmenningen gjøre den tilgjengelig for de som har bevegelsesvansker. Tilgjengelighet trekkes frem som et nøkkelord for utforming.

Snø og is som på en side sees på som utfordringen oppfattes også som en ressurs i planforslaget. Torgallmenningen formes med tanke på både sommer- og vinterhalvåret.

Planleggingen forholder seg ikke bare til det fysiskavgrensede Torgallmenningen, men utarbeides med tanke på den som visuell allmenning som strekker seg fra Tromsdalstind og Tromsdalenkirke i øst til Gyllenborg skole i vest.

Realisering av planforslaget fra 2004 vil gjøre Torgallmenningen til et helhetlig byrom hvor former vil skape forbindelse mellom stedene og åpne for ulike funksjoner. Trafikkgatene vil dempes ned mens funksjoner som skal finne stedene i allmenningen har mennesket i sentrum. Ved en eventuell realisering av reguleringsforslaget fra 2004 vil det dannes en ny Torgallmenning som vil formes med mennesket i sentrum. Formene og funksjonene som vil finne sted i denne allmenningen vil skape et humant bylandskap hvor sosiale aktiviteter, intense opplevelser, samtaler og liknende med ro og tid kan oppleves, til å stanse ved, til å følge et hendelsesforløp, til å være aktive deltakere i en situasjon.

Verdiene som lå i reguleringsvedtaket i 1956 og gjennomføring av den var uten kompromiss mot funksjonene som befant seg i Torgallmenningen fra tidligere av. Reguleringen var uten rom for mennesker som aktive deltakere. En slik regulering ble dømt til å mislykkes. Torgallmenningen som byrom uten mennesker i sentrum hadde ingen fremtid. Krav om effektivisering og drøm om modernisering glemte de estetiske verdier som skaper det humane rom. Bevissthet om at form og funksjon til Torgallmenningen er viktig har blitt økende i Tromsø siden 1980-tallet. Redselen for å tilpasse Torgallmenningen til ulike funksjoner med mennesket i sentrum har blitt borte. Aktiv bruk av former for å skape det menneskelige rom har for reguleringsforslaget fra 2004 vært en selvfølgelighet. Min personlige oppfatning er at denne reguleringen vil øke opplevelsesverdien i Torgallmenningen. Hva opplevelsesverdien er det vanskelig å definere. Fordi verdiene ikke er synlige, men er et behov som appellerer til sansene. Våre behov kan ikke settes ned på papiret eller gies i en annen materiell form. Derfor er det viktig å fortsette videre med den gode tendensen i utformingen av Torgallmenningen hvor mennesker med sine sanser får mulighet til samspill. Reguleringsforslaget fra 2004 vil løfte allmenningens helhetlig ansikt. De splittende gatene vil bli inkludert og det vil skape et nytt bevegelsesmønster innenfor allmenningen. Etter så mange endringer av funksjoner og

utformingen er det mulighet for å skape en helhetlig Torgallmenning med sin identitet; fersk fisk fra Torghuken, gateselgere på Stortoget, kultur på Erling Bangsundsplass, intime steder, lek og underholdning på Rådhusplassen og Steen-parken med dens tapte glans. En slik oppløfting fortjener byen fordi Torgallmenningen vil samle gatene, skape opplevelser og fortelle om oss fordi dette byrommet er byens hjerte.

Billedliste

- Forside Plantegningen fra 2004 for Rådhusplassen. Kopi: «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»
- Side 8 Figur 1. Plasser i Torgallmenningen. Egen illustrasjon, 2006
- Side 10 Figur 2. Domus-bygget. Eget fotografi, 2006
- Side 13 Figur 5. Fiske- og fangstmonumentet. Eget fotografi, 2006
- Side 14 Figur 4. Møllergården. Stortorget i forgrunnen. Eget fotografi, 2006
- Side 14 Figur 5. Rogers-bygget og bygget til Gerhard Holthe. Eget fotografi, 2006
- Side 16 Figur 6. Gjenisige-gården. Eget fotografi, 2006
- Side 17 Figur 7. Kulturhuset, i bakgrunnen Fokuskvartalet. Eget fotografi, 2006
- Side 19 Figur 8. Musikkpaviljongen i Rådhusparken. Eget fotografi, 2006
- Side 19 Figur 9. Nordlys-bygget. Eget fotografi, 2006
- Side 20 Figur 10. Rådhuset med Rådhusparken foran. Eget fotografi, 2006
- Side 21 Figur 11. Tromsø brannstasjon til venstre. Eget fotografi, 2006
- Side 22 Figur 12. Bygningene nord for Rådhus- og Steen-parken. Eget fotografi, 2006
- Side 34 Figur 13. Forslagene utarbeidet i 1955. Fra venstre: forslaget til bygartner Sundström, i midten forslaget til bygningssjefen i Tromsø kommune og til høyre forslaget til politimesteren i Troms, Roald Johansen. Finnes hos Byarkivet i Tromsø
- Side 36 Figur 14. Amundsens planforslag i 1958; Sjøgatas gjennombrudd til Stortorget. Tegningen: Byarkivet i Tromsø
- Side 45 Figur 15. Pedersens planforslag for Torgallmenningen. Finnes hos Byarkivet i Tromsø
- Side 48 Figur 16. Den gamle trebygningen til Felleskjøpet. FK-bygget i bakgrunnen. Legg merke til bussruteskilt i forgrunnen. Foto: Brandt, 1960. Finnes hos Tromsø Museum i Tromsø
- Side 50 Figur 17. Johan Bells kiosk. Arbeidet på FK-bygget i avsluttende fase. Foto: Brandt, 1960. Finnes hos Tromsø Museum i Tromsø
- Side 51 Figur 18. Møllergården. Foto: Brandt, 1960. Finnes hos Tromsø Museum i Tromsø
- Side 53 Figur 19. Rakettkiosken i skyggen av trerekken. Storgata krysser Torgallmenningen. Den katolske bispegården i bakgrunnen. Foto: Brandt, 1960 Finnes hos Tromsø Museum i Tromsø

- Side 53 Figur 20. Den katolske bispegården og den katolske Vår frue kirke. Foto: Brandt, 1960. Finnes hos Tromsø Museum i Tromsø
- Side 54 Figur 21. Arbeiderforeningen. Foto: Stokmo, u.å.
- Side 58 Figur 22. Utsnitt av flyfoto av Tromsø. NKL-bygget til høyre, Steen-parken helt til venstre. Foto: Widerøe, 1956. Finnes hos Perspektivet Museum i Tromsø
- Side 64 Figur 23. Storgata om sommer og vinter; kjøresonen i midten er ikke oppvarmet. Eget fotografi, 2006.
- Side 66 Figur 24. Reguleringsplanen fra 2004 for Torgallmenningen. Kopi: «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»
- Side 75 Figur 25. Forslag for Rådhusplassen. Kopi: «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport»
- Side 79 Figur 26. Forslag til omfanget av gateoppvarming av Rådhusplassen og omkringliggende gater. Kopi: «torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport».
- Bildet over: dagens situasjon i Rådhusparken og foran Rådhuset. Eget fotografi, 2006
- Side 83 Figur 27. Grafisk fremstilling av endringene som virket på reguleringen i 1956 og konsekvenser for Torgallmenningen.
- Side 84 Figur 28. Grafisk fremstilling av innvirket endringene som inngår i reguleringsforslaget fra 2004.
- Vedlegg 1. Vindus- og takkonstruksjon. Kilde: Byggforsk
- Vedlegg 2. Kart 01. Torgallmenningen i 2006. Egen illustrasjon etter diverse bykart
- Vedlegg 3. Kart 02. Torgallmenningen i 1960. Egen illustrasjon etter diverse bykart

Litteraturliste

Algreen-Ussing, Gregers, Bek Lise, Hansen Jens Schjerup (red.), *Perspektiv på rum*, Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm, 1999

Andresen, Astri, *Tromsø gjennom 10000 år, Handelsfolk og fiskerbønder : 1794-1900*, bind 2, Tromsø Kommune, Tromsø, 1994

Austad, Arne-Tinus Aune, *Jeg ruller! – En kjøretur gjennom Tromsøs bilhistorie*, bind 1, Nordtrade Assurance, Tromsø, 2005

Bek Lise, Oxvig Henrik (red.), *Rumanalyser*, Århus : Fonden til udgivelse af Butenschøn, Arkitekturtidsskrift B, 1997

Blake, Peter, *Form follows fiasco : why modern architecture hasn't worked*, Little, Brown, Boston, 1977

Brinckmann, A.E., «Plads og Monument som kunstnerisk formproblem», *Rumanalyser*, (red.) Bek Lise, Oxvig Henrik, Fonden til udgivelse af Butenschøn, Arkitekturtidsskrift B, 1997

Brønne Jon, Drange Tore, Aanensen Hans Olaf, *Gamle trehus : historikk – reparasjon – vedlikehold*, Universitetsforlaget, Oslo 1980 (5. opplag) (2000)

Eilertsen, Roar, *Billeder fra gamle Tromsø*, Tromsø bymuseum, Tromsø, 1978

Eilertsen, Roar, *Byen og menneskene: Tromsø-billeder 1915 – 1960*, Tromsø bymuseum, Tromsø, 1979

Ellin, Nan, *Postmodern urbanism*, Princeton Architectural Press, New York, 1996

Floistad Guttorm, Moe Ketil og Thomas Thiis-Evensen (red.), *Christian Norberg-Schulz : et festskrift til 70-årsdagen*, Norsk arkitekturforlag, Oslo, 1996

- Gehl, Jan, *Livet mellom husene*, Arkitektens Forlag, Copenhagen, 1971
- Gordon, L.A. David, *Planning twentieth century capital cities*, Routledge, London, 2006
- Grepstad Ottar, Thorheim Kirsti Mathilde, *Fotefar mot nord*, Oslo, 2005
- Gunnarsjaa, Arne, *Arkitektur leksikon*, Abstrakt forlag, 1999
- Hall, Edward T., *The hidden dimension*, Anchor Books, New York, 1966 (1969)
- Hall, Thomas, *Cities of Tomorrow*, Blackwell Publishing, Oxford, 1988 (2002)
- Hall, Thomas, *Planning Europe's capital cities: aspects of nineteenth century urban development*, E & FN SPON, London, 1997
- Hansen, Odd Magnus Heide og Kristensen, Kåre, *Tilbakeblikk*, Akademisk fagforlag, Stavanger, 2000
- Henriksen, Peter (red.), *Store norske leksikon*, Aschehoug og Gyldendals, Kunnskapsforlag, Oslo, 1998 (1999)
- Hersleth Maren og Holsen Peter (red.), *Til stede – Byens rom*, Norsk Form utgitt i samarbeid med Pax Forlag, 2003
- Jensen, Rolf, *Moderne norsk byplanlegging blir til*, Oslo, 1981
- Jorunn Haakestad (red.), *Allmenningen : det urbane fristedet : rapport fra et kulturbyprosjekt*, Bergen byformsenter, Bergen, 2002
- Lexau, Siri Skjold, *Mind the gap*, Akribe Forlag as, [Oslo], 2000
- Lynch, Kevin, *The image of the city*, Cambridge, Mass. : M.I.T. Press, London 1960
- Lynch, Kevin, *Good city form*, Cambridge, Mass. : MIT Press, 1984

Rian Erlend, Rørvik Ole Petter, *Tromsø*, Aune, Trondheim, 1997

Sandmo, Anne-Karine, Høgsæt, Ragnhild, Bertelsen, Reidar, *Tromsø gjennom 10000 år, Fra boplass til by : opp til 1794*, bind 1, Tromsø Kommune, Tromsø, 1994

Selberg, Knut, *Gaten som by- og stedformer: om utforming av gater og veger*, Statens vegvesen, Oslo, 2002

Tjelmeland, Halvard, *Tromsø gjennom 10000: 1945 - 1994*, bind 4, Tromsø kommune, Tromsø, 1996

Tvinnreim, Helga Stave, *Det nye Molde*, Volda 1986

Tvinnereim, Helga Stave, *Norsk byplanlegging 1920-1965, Nasjonal tradisjon – internasjonal påverknad*, Senter for kommunalforskning, Volda, 1990

Vagstein, Anne Marit, *Stedet det stemte rom: Sammenheng mellom sted og arkitektur*, doktoravhandling ved Arkitekthøgskolen i Oslo, 1999

Vasmer, Max, *Russisches etymologisches Wörterbuch Dritter Band Sta-Ÿ*, Heidelberg; Carl Winter, 1958, s. 123-124

Ytreberg, Nils, *Tromsø bys historie*, bind 1, Peder Norbye AS, Tromsø, 1946

Ytreberg, Nils, *Tromsø bys historie*, bind 2, Peder Norbye AS, Tromsø, 1962

Ytreberg, Nils, *Tromsø bys historie*, bind 3, Peder Norbye AS, Tromsø, 1971

Tidsskrift- og avisartikler

Anker Erik, «Sentrums struktur», *Byggekunst* 2/1968, s.33-56

Brodey Ivan og Haug Mona, «Nye byrom», Byggekunst 02/05, s.32-43

Gruen, Victor, «Are Centers necessary?», Byggekunst 2/1968, s.30-32

Jakhelln, Gisle, «Kulturhuset med overskudd», Byggekunst 3/85, s.146

Jensen, Rolf, «Svenske impulser i norsk byplanlegging – refleksjoner ved hundreårsjubileet», Plan 3-4/2005, s.4-11

Kristoffersen, John, «Kulturhuset/ Tromsø», Byggekunst 3/85, s.141-145

«Sverre Pedersen 1882 – 1982, Byggekunst 7/1982, s.336-339

«Tromsøs største bygg nærmer seg fullføring», Nordlys, 27. januar, 1955, s.6

«Tromsøs vakreste foretningslokaler tas i bruk av Samvirkelaget tirsdag», Nordlys, 27. januar, 1955, s.5 – 6

Rapporter

«Sluttrapporten: Tromsø Byjubileim 1994», Tromsø kommune, Tromsø, april 1995

«Utvikling av fem miljøbyer: Midtveisrapport», Miljøverndepartementet, Oslo, 1997

«torgallmenningen og rådhusplassen i tromsø: forprosjektrapport», Arkitektgruppen Cubus as, Bergen, 25. juni 2004

Upubliserte kilder

Sak nr. 134, «Plan for Torgallmenningen», Tromsø kommunestyre – møte 8. juni 1983, Kopi hos forfatteren.

«Konkurransse for Tromsø by 1922», Byarkivet i Tromsø.

Jnr.412/53, brev fra «Tromsø Ferjer og Tromsøya bussruter» til «Tromsø Formannskap», undertegnet av Petter Hansen, dato: den 25. september 1953, Byarkivet i Tromsø.

MB/MJ. J.nr. F. 2472/1953. «Lokaler Tromsø ferjer og Tromsøya bussruter», Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: 6. oktober 1953, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. F. 2906/1953. Undertegnet av Levi Eriksen, dato: 10. november 1953, Byarkivet i Tromsø.

Jnr.:439/53 Mott.:19/11, Byarkivet i Tromsø.

MB/MJ. J.nr. F. 1167/1954. «Holderplass på Stortorget», Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: den 19. mai 1954, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. 18/TA-GS-54. Brev fra «Tromsø Drosjesentral» til formannskap i Tromsø kommune. Undertegnet av Terje Andersen og Gunnar Sivertsen. Dato: den 29. november 1954, Byarkivet i Tromsø.

N. 329/55. Trafikkutvalget til Tromsø formannskap. «Sak ang. holdeplass for drosjer i Tromsø og rutebilene til Tromsøya Bussruter». Undertegnet av formann Jon Wahl, dato: den 28.januar 1955, Byarkivet i Tromsø.

122/55 Styret for busselskapet til Tromsø formannskap. «Behandling av Trafikkutvalgets forslag vedrørende bussholderplasser og busstrafikken.» Undertegnet av Petter Hansen, dato: den 22. februar 1955, Byarkivet i Tromsø.

MB. J.nr. 1182/1955. Tromsø formannskap. «Buss- og drosjeholdeplasser.» Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: den 31. august 1955, Byarkivet i Tromsø.

442/55. H/L. Tromsø bygningsråd. Undertegnet av Reidar Kollstrand, dato: den 12. oktober 1955, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. 376/55 – S/BfS. Bygartneren i Tromsø Rolf Sundström til Tromsø formannskap. «Rådhuspark.» Undertegnet av Rolf Sundström, dato: den 7. november 1955, Byarkivet i Tromsø.

Uten registreringsnummer. «Forslag til parkemessig utforming av Rådhusalmenningen – Torget». Undertegnet av Rolf Sundström, dato: den 7. november 1955, Byarkivet i Tromsø.

Jnr.3460/55 Politimesteren i Troms til rådmannen i Tromsø kommune. «Holdeplass for bybussene og drosjene.» Undertegnet av Roald Johansen, dato: den 23. november 1955, Byarkivet i Tromsø.

Uten registreringsnummer. «Tromsø Drosjeeierforening» til Tromsø formannskap. «Ad. Holdeplass for drosjer i Rådhusgt.» Undertegnet av John Stenvold, dato: den 12. november 1955, Byarkivet i Tromsø.

Uten registreringsnummer. Trafikkutvalget til Tromsø formannskap. «Trafikkutvalgets møte 23. mars i år». Undertegnet formann Jon Wahl, dato: den 26. mars 1956, Byarkivet i Tromsø.

J. Nr. MB. F. 2031/1956. Formannskap i Tromsø kommune. «Buss- og drosjeholdeplasser – Regulering og kjøreretninger ved Stortorget.» Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: 25 juli 1956, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. 22/57-LE-GS. «Tromsø Drosjesentral» til formannskap i Tromsø kommune. «Vedr. drosjeholdeplassene, og hus til oppholdrom for sjåfører, og sentralevaktene.» Undertegnet av formann Levi Eriksen, dato: den 4 mars 1957, Byarkivet i Tromsø.

J. Nr. MB. F. 2031/1956. Formannskap i Tromsø kommune. «Buss- og drosjeholdeplasser – Regulering og kjøreretninger ved Stortorget.» Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: 25 juli 1956, Byarkivet i Tromsø.

J. Nr. MB. F. 2031/1956. Formannskap i Tromsø kommune. «Buss- og drosjeholdeplasser – Regulering og kjøreretninger ved Stortorget.» Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: 25 juli 1956, Byarkivet i Tromsø.

91/58.PAA/oL. P. Arnet Amundsen til Tromsø havnestyre og formannskapet i Tromsø kommune, «Sjøgatens gjennombrudd til Stortorget.» Undertegnet av P. Arnet Amundsen, dato: den 3. februar 1958, Byarkivet i Tromsø.

J. Nr. MB. F. 298/1958. Formannskap i Tromsø kommune »Sjøgatens gjennombrudd til Stortorget.». Undertegnet av ordfører Wictor Robertsen, dato: den 11. februar 1958, Byarkivet i Tromsø.

Bygningsrådet 217/47. K/L, Ad «Reguleringsplan for Tromsø by», Tromsø bygningsråd. Undertegnet av formann H. Klouman og Reidar Kollstrand, dato: den 12. juni 1947, Byarkivet i Tromsø.

IJ/SE. J.nr. F. 1728/1947. «Reguleringsplan for Tromsø», Tromsø formannskap. underskrevet av Ingv. Jaklin og N. Birkelid, dato: den 20. juni 1947, oppevares hos Byarkivet i Tromsø.

K/j. J.nr. 605/47. Tromsø bygnings og reguleringsseksjonskontor den 2. november 1947, Byarkivet i Tromsø kommune.

J.nr. 1/1948. K/L., skriv fra Reidar Kollstrand til Sverre Pedersen. 3. januar 1948, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. 2/48. K.L. telegram fra Pedersen til Kollstrand, 9. januar 1948, Byarkivet i Tromsø.

J.nr. 584/49, Brev fra professor Pedersen til bygningsseksjef Kollstrand, den 18. august 1949, Byarkivet i Tromsø.

Ref. 92/1027/540, Tromsø kommune, Anleggsseksjonen, Hovedstyret for teknisk avdeling, dato: den 1. februar 1993, s 1, arkivet hos «Vann og avløp» i Tromsø.

Internett kilder

http://www.tromso.kommune.no/asset/9510/1/9510_1.pdf, «Sentrumsplanen: Kommunedelplan for sentrum», datert 28.10.04, ikke vedtatt, nettsted: Tromsø kommune, dato: den 7. september 2006.

http://www.riksarkivet.no/webfelles/sato/arkivkataloger/Samferdselsnemnda_kontoret_Finnmark.pdf, «Arkivkatalog: Samferdselsemnda/ Samferdselskontoret i Finnmark 1947-1980», nettsted: Riksarkivet, dato: den 20. oktober 2006

http://uit.no/informasjon/om_uito/11?SubjectId=1&From=0, «Fra idé til universitet», nettsted: Universitetet i Tromsø, dato: den 3. september 2006

<http://www.ub.uit.no/baser/arkinord/index.php>, «Startsiden», nettsted: Arkitkturguide for Nord-Norge og Svalbard, brukt under hele arbeidsperioden

http://www.dep.no/md/norsk/dok/andre_dok/rapporter/022005-990517/dok-bn.html, «Nasjonalt program for utvikling av fem miljøbyer», Nettsted: Miljøverndepartementet, dato: 25. januar 2006

http://www.tromso.kommune.no/asset/9510/1/9510_1.pdf, «Bestemmelser og retningslinjer til kommunedelplan for sentrum, Plan nr 143 255» dato: den 7. juli 1999, dato for siste revisjon: den 18. oktober. 2004, , nettsted: Tromsø kommune,dato: 20. juni, 2006

<http://www.caplex.net/Web/ArticleView.aspx?id=9336669>, «allmenning», Caplex Nettleksikon, dato: 03. februar 2006

<http://www.tromso.kommune.no/index.gan?id=11709&subid=0>, «Fokuskvartalet ferdigmelding», Tromsø kommune, Eiendom, nettsted: Tromsø kommune, 15. august 2005

Vedlegg

Vedlegg 1. Vindus- og takformer. Kilde: Byggforsk

Vedlegg 2. Kart 01. Torgallmenningen i 2006, egen illustrasjon etter diverse bykart

Vedlegg 3. Kart 02. Torgallmenningen i 1960, egen illustrasjon etter diverse bykart